IN LIBROS

ETHICORVM ARISTOTELIS AD NICOMACHVM,

ALIQVOT CONIMBRIcensis cursus disputationes:

IN QVIBVS PRÆCIPVA QVÆDAM ETHICÆ DISCIPLINÆ CAPIta continentur.

QVARTA HAC IN GERMANIA EDItione correctiores edita.

GVM GRATIA ET PRIVILEGIO S. Cæsareæ Majestatis.

COLONIÆ

Impensis hæred. LAZARI ZETZNERI.

M. DC. XXI.

PROOEMIVM.

ERFECTVM Philoſophum neminem poſſe euadere, qui Moralis ſcientiæ præceptis imbutus non fuerit, planè indicat, tum vulgata illa diuiſio, qua Veteres Philoſophiam, in Dialecticam, Naturalem, & Moralem diſtribuebant: tum quia vt ad bene beateque viuendum, ita ad rectè philoſophandum, perſpicere oportet, quid honeſtum, quid turpe; quid amplectendum, fugiendúmue ſit: cuius rei cognitio Philoſophiæ, Moralis propria eſt. Hinc iis, qui in bonarum artium curriculo verſantur, doctrina hæc, quia ad alia tendentibus integra atque omnibus abſoluta numeris explicari nequit, aliqua ſaltem ex parte tradi ſolet debetque. Quod vt commodè ſeruari poſſet, è re fore iudicauimus aliquot diſputationes conſcribere, in quibus potiora quædam ex iis, quæ ab Ariſtotele libris Ethicorum ad Nicomachum ſparſim tractata ſunt, in ordinem ſummamque redacta comprehenderemus. Omiſimus autem, vt in Meteororum & Paruorum Naturalium libris, interpretationem Ariſtotelici contextus: non quod eum negligendum putemus, ſed quia non quid ab aliis ſcriptum ſit, aut ſcribi à nobis poſſit, ſed quid Philoſophiæ auditoribus, certo annorum ſpatio eis præſcripto, enarrari queat perpendimus.

De hac diuiſione Ariſt. 1. Top. cap. 12 D. Aug. 8. de Ciu. 1. c. 4. Alcin. in lib. de doct. Platonis Euſeb. in tio lib. IX. de præp. Eu.

Igitur ſcientiæ Moralis inſtitutum ac finis eſt honeſtè viuendi rationem docere, probitate morum informare, atque ad felicem vitæ ſtatum perducere. Et quia homo, vt hoc pacto inſtitui informarique poteſt, vel ſpectatur in ſe abſque reſpectu ad multitudinem, ad quam alioqui pertinet, cùm animal politicum ſit. vel vt pars eſt domeſticæ communitatis: vel vt eſt totius Reipublicæ quaſi membrum: effectum eſt inde, vt hæc ſcientia tres contineat partes, Ethicam ſiue Monaſticam, Oeconomicam ſeu familiarem, Politicam ſeu Ciuilem. Quarum prima mores hominis in ſe abſolutè conſiderati componit: ſecunda domeſticam diſciplinam tradit, & ad propriæ familiæ gubernationem erudit; tertia optimam Rempubl. inſtituit atque hominem dirigit, vt ea, quæ ad regni totius ſtatum & vniuerſale bonum ſpectant, probè exſequatur. De qua diuiſione Alcinous in lib. de Doct. Plat cap. 4. Philo Iudæus in lib. de Temulent. D. Thomas in 1. 2. q. 48. art. 11. & initio lib. 1. Ethic.

Huius doctrinæ ſcopus. *Partitio.*

Subiectum totius Moralis ſcientiæ (quod iam ex dictis facilè colligitur) eſt homo, vt liberè agit, & vt poteſt bonis moribus excoli, humanamque felicitatem obtinere: ſic tamen acceptus, vt eius conſideratio tripartitam illam varietatem, de qua paulò antè egimus, comprehendat Ethicæ, ad quam (vt mox dicemus) Ethicorum libri pertinent, ſubiectum eſt Homo primo modo ſumptus,

Subiectũ.

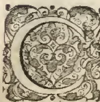
Quem verò tum doctrinæ, tum dignitatis ordine, tota hæc facultas, inter alias disciplinas locum vendicet, exposuimus in * Physicis. E tribus eius partibus, Ethica doctrinæ naturæque ordine reliquas duas præit: quia de re simpliciori disputat nimirum de homine secundum se instituendo: qui simplicius quidpiam est, quàm familia, quæ ex singulis hominibus; & regnum, quod ex singulis familiis ac ciuitatibus coalescit. Item, quia necesse est propriam vitam priùs componere, quàm ad familiæ aut Reipub. gubernaculum accedere. Quare & Aristoteles initio Ethicorum ad Nicomachum, procemium quoddam toti Morali doctrinæ commune adhibuit; & in calce eiusdem operis sese in progressu & de Repub. & de ratione Legum ferendarum disputaturum promisit.

DE

DE LIBRIS MORALIBVS ARISTOTELIS: AC PRIVATIM DE ETHICIS AD NICOMACHVM.

CVM veteres Philosophi in solam rerum naturalium peruestigationem & scientiam incumberent, primus Socrates, teste Xenophonte in lib. de eius dictis, & Cicerone 1. Acad quæst. dicitur philosophandi studium ad componendam vitam inflexisse, eamq; disciplinam, quæ de moribus est, euocatam è cælo, in urbibus domibusq; collocasse. De qua subinde multa præclarè scripserunt nobilissimi eius discipuli, Plato & Aristoteles. Ac Platonis quidem existant Dialogi nonnulli, qui ad mores priuatos spectant, vt Memnon, Eutyphro, Philebus, Crito: alij qui ad publicos, vt Leges & Respublica.

Lege Arist. lib. 1. Met. c. 6. & li. 13. c. 4. & de Par. an. c. 1. D. August. 8. de Ciuit. c. 3. Lact. lib. 3. c. 13.

Aristoteles verò omnes huiusce doctrinæ partes variis operibus complexus est, videlicet libris circiter centum septuaginta octo. E quibus ad nos peruenêre de Ethicis decem ad Nicomachum, septem ad Eudemum, duo qui dicuntur ἠθικὰ μεγάλα, id est, Moralia magna: de domestica disciplina duo, qui appellantur Oeconomica: de gubernanda Republica octo, qui Politica nuncupantur.

Lege Dio. Laer. & Plutarch. in vita Arist.

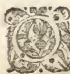
Cæteris in præsentia omissis, quod attinet ad libros Ethicorum ad Nicomachum, è quibus ea, quæ in hasce disputationes contecimus, magna ex parte petita sunt: aduertendum nonnihil de ipsorum Auctore dissidii esse. Nam Tullius quinto de Finibus, suspicatur compositos à Nicomacho, Aristotelis filio. Cui opinioni, quam alii quoq; secuti sunt, fauet ipsa operis inscriptio. Dicuntur enim ἠθικῶν νικομαχείων: id est, Moralium Nicomachiorum. Quæ verba non obscurè significare videntur esse illos Nicomachi id est, à Nicomacho scriptos Asserendum tamen communi interpretũ aliorũq; iudicio eiusmodi libros Aristotelicos esse: vt testatur doctrinæ conuenientia, breuitas & pondus sententiarum, argumentorum aculeus contextus dictionis, & tota præcipiendi ratio. Item, quia in fine huiusce operis remittit auctor lectorem ad suos libros de Republ. seu Politicorum, & libro sexto, capite tertio ad suos Analyticos: quæ opera constat Aristotelica esse. Nuncupantur ergo ii libri Nicomachii, non quod à Nicomacho compositi fuerint, sed quia sunt, Nicomachi, id est, Nicomacho non solùm inscripti sed etiam paterni amoris affectu donati.

Distribuitur hoc opus in libros decem In quorum primo agitur, de fine ad quem actiones humanæ diriguntur. In secundo, de Virtutibus generatim. In tertio, de Principiis honestarum actionum: in quo etiam inchoatur explicatio singularum virtutum. In quarto, continuatur earundem virtutum tractatio. In quinto, disseritur de Iustitia. In sexto, de quinq; habitibus intellectus. In septimo, de Heroica virtute, de Continentia & Incontinentia. In octauo, de Amicitia eiusq; speciebus. In nono, quædam ad Amicitiam pertinentia traduntur. In decimo, de Contemplatrice beatitudine disputatur.

D[illegible] d[illegible] [illegible] Eth[illegible] ad Nicom.

DISPVTATIO PRIMA.

DE BONO.

VIA Philosophiæ Moralis institutum est, hominem ad felicitatem perducere; quæ felicitas bonum quoddam est, & vltimus humanæ vitæ finis: acturi paulò post de felicitate & iis quibus ad eam peruenitur, prius de Bono ac Fine disseremus; sed cursim ac breuiter. Nam de fine, eiusque multiplicitate & causandi vi, copiose scripsimus in 2. Phys. Auscul. de bono autem in 4. Metaph. ex professo agendum. Atque vt à boni definitione exordiamur, quærimus.

QVAESTIO I.

Vtrum Bonum recte definiatur id, quod omnia appetunt?

ARTICVLVS I.

Videri non recte definiri.

N primo c. lib. 1. Eth. commendauit Aristoteles illam Boni definitionem à Veteribus traditam: *Bonum est, quod omnia appetunt*. Non desunt tamen, qui eam minus probent; eo potissimum argumento, quod homo non bona tantum, sed etiam turpia malaq; expetit. Itaq; præferunt illam, cuius auctor fuisse perhibetur Diogenes Stoicus, videlicet: *Bonum est id, quod est natura absolutum*: quam etiam complectitur Tullius lib. 3. de Fin. & Simplicius in Epitect. c. 5. Etsi hic paucis mutatis, aiens *bonum esse, quod secũdum naturam cuiuslibet est, quatenus suam obtinet perfectionem*. Plotinus quoq; Enn. 6. lib. 7. c. 19. censet bonum definiendum, *participationem primi boni, quod ex se bonum est*.

Erit etiam qui aliam quærendam esse definitionem, hunc in modum probare contendat: Natura boni per id apposite declaratur, quod ad eius rationem maximè pertinet sed ad rationem boni maximè pertinet, se ipsum diffundere & communicare: igitur bonum debuit definiri, id quod se diffundit, seu quod est diffusum sui. Minor probatur in primis auctoritate D. Dionysii c. 4. de diui. nom. Deinde, quia videmus quanto aliquid eminentiorem naturæ gradũ obtinet; tãto vniuersaliorem habere se cõmunicandi appetitum, suamq; bonitatem latius diffundere. Nam imperfecta in peculiare bonum proprii indiuidui duntaxat; perfecta in bonũ speciei: perfectiora in bonum generis; Deus autem, cuius est infi-

D. Th. 3. cont. Gent.

A nitè perfecta bonitas, in bonum totius entis fertur. Quare planum videtur, nihil ad boni rationem magis spectare, quam seipsum diffundere.

c. 24. Dur. in 2. d. 34. q. 3.

ARTICVLVS II.

Approbatur, enodaturq́; proposita Boni definitio.

B NOn est tamen, cur illa antiquorum definitio a nobis reiiciatur, quam communis Peripateticæ scholæ consensio amplexa est. Sed ad vberiorem eius intelligẽtiam sumendum hic erit, quod alibi fusius exponemus: videlicet, bonum, qua bonum ex sua ratione formali (etsi alii secus opinentur) significare relationem conuenientiæ: quandoquidem bonum est obiectum appetitus; & vnumquodq; eatenus appetitur, quatenus conueniens est, vel conueniens

C putatur. At istiusmdi conuenientiam consequitur appetibilitas, vt propria affectio, habens sese ad bonum, vt ad colorem visibilitas: sicut enim color visibilitatis fundamentum est, ita bonum appetibilitatis. Quare si bonum ex sua formali ratione spectetur, definiendum erit id, quod cuiq; conueniens est: si vero expendatur secundum proprietates, quæ ipsum consequuntur, quarum vna est appetibilitas; recte describetur, id, quod ab omnibus est appetibile, seu (nam eo-

D dem recidit) quod omnia appetunt. Vnde iam liquet, prædictam Boni definitionem aptam idoneamque esse: licet non priori, sed à posteriori tradita sit, vt annotauit D. Thomas.

Lege Cap. in 2. dis. 34. q. 1. ar. 3. ad 2. cont. 1. concl. Ferrar. 1. contra Gent. c. 37. Caiet. 1. p. q. 5. art. 1.

Cæterum Eustathius, aliique nonnulli credunt, eam non competere in bonum vniuerse sumptum: sed in supremum duntaxat summumq; bonum, quod est Deus. Pro qua sententia facit, quod non omnia quoduis bonum particulare appetunt. Non enim ignis appetit bo-

Quid in proposita definitione explicetur.

nam

nam valetudinem, quam animal nec animal superum locum, quam ignis. Nobis videtur inprimis negandum non esse eam definitionem suo modo accommodari posse summo bono; vt ad eum locum D. Thomas obseruat. Nam cum omnibus rebus ingenita sit inclinatio ad bonum, omnisq; actio in bonum feratur; & omne bonũ sit quædam summi boni participatio: consequẽs est, vt omnia, saltem virtute & implicitè in summum bonum tendant. Quod docet D. Augustinus 10. de Trin. c. 6. Et Boetius 3. de Consol. Philos. prosa 2. tueturq; D. Thomas in 1. secundæ q. 1. art. 6. Et eius sectatores variis in locis. Verum quia ratio illa appetendi implicitè & virtute, recondita est, ac non ita propria, atq; adeò definitioni minus apta; non videtur de illa intelligenda proposita definitio. Ac quòd ab Aristotele in eum sensum nequaquam accepta fuerit, ex eo ostendi potest: quia eodem capite, quo definitionem hanc tradit, explicans, quanam ratione omnia appetant bonum, & quodnam bonum id sit? docet ex finibus & bonis quæ appetuntur, alia amabiliora esse, alia minus amabilia. Itaque nomine boni quod appetitur, non summum bonum duntaxat, sed alia etiam peculiaria bona designat.

Capr. in 1. d. 1. q. 3. art. 1. Caie. 1. p. 1. q. & 2. art. 2.

Nec obstat ratio in contrarium adducta: licet enim definitio illa singulis bonis primo non cõpetat, quia non omnia quoduis particulare bonum appetunt: bono tamen in commune procul dubio conuenit. Hoc enim expetunt omnia, cũ in singulis bonis, quæ res quæq; optant, includatur. Ac bonis etiam particularibus prædicta definitio secundaria ratione aptari debet: quia & bona particulatim sumpta dici queunt appeti ab omnibus, quatenus vnaquæque res appetit suum bonum; & bonum cuiusq; est id, quod vnumquodq; appetit. Quo etiam pacto in 1. Phys. Ausc. definitio illa principiorũ (*Principia sunt q̃ nec ex sese, nec aliis, sed ex ipsis sunt omnia*) principiis particulatim sumptis accommodatur. Dicuntur enim composita naturalia esse, id est, cõstare aut fieri ex iis principiis ita acceptis: quia licet non omnia è quibuslibet indefinite fint, vnumquodq; tamen est ex suis.

Quo pacto definitio boni singulis bonis accommodetur.

Quod attinet ad definitionem à Diogene traditam: *Bonum est id quod natura absolutum est:* dicendum, eam potius esse definitionem perfecti, quam boni: siquidem id rite perfectum appellamus, quod qua tale, absolutum est in sua natura: seu, vt alii apertius declarant: cui nihil deest, vel simpliciter, vel in suo genere. Itaq; bonum & perfectum, etsi apud Theologos & Philosophos pro eodem sæpe vsurpentur; differunt tamen inter se: quod bonum, si secundum suam propriam formalemq; rationem spectetur, significat relationem conuenientis: perfectum verò (intellige vt est quid transcendens, & vt cum ente reciprocatur) importat negationem defectus, modo ante explicato.

Perfectum quid sit.

A Denique definitio Plotini, & illa alia quæ ex D. Dionysio colligitur, ita probandæ sunt vt ea de qua agimus minime improbetur. Potest enim vna eademq; res diuersa consideratione, alio & alio modo apte describi. Illud autem hîc obiter aduerte cum bonum dicitur diffusiuum sui, id sub quadruplici causarum genere intelligi posse: sub genere causæ finalis, quatenus motione metaphorica allicit appetitum: sub genere causæ efficientis, quatenus aliud quidpiam efficit; B vt lux lucem: sub genere causæ formalis, prout sese alteri tribuit ipsum actuando & perficiẽdo; quo pacto forma se materiæ communicat. Ad quem etiam modum pertinet ea communicatio, qua in mysterio incarnationis personalitas Filii humanitati assumptæ diuinitus tributa est. Sub genere causæ materialis, prout se alteri dat, fouendo sustinendoue illud: quæ causalitas est propria materiæ respectu formæ; & subiecti comparatione accidentium quæ recipit. Vt igi- C tur aliquid dicatur diffusiuum sui, sat est aliquo horum modorum posse diffundi.

Quadruplici causæ genere bonum diffusiuum sui.

Quod autem obiiciebatur, nos aliquando mala appetere: facile diluetur ab eo, qui dixerit, sæpe nos appetere, quæ re ipsa mala sunt, vt tamen aliquam boni speciem induunt. Vnde Aristot. lib. 2. Phys. c. 3. text. 31. docet, in iis quæ optamus nihil referre, num ea bona sint, vel bona appareant. Et c. 1. lib. 1. Polit. ait, eius, quod videtur bonum esse, gratia omnes omnia agere. Et in D lib. de Comm. anim mot. bonum ementitum locum boni tenere.

D. Th. in 1. 2. q. 8. art. 1. & 1. Ferr. 3. contra Gen. c. 19.

ARTICVLVS III.

Quonam appetitu omnia bonum appetant?

E IVre hîc quispiam rogarit, quonam appetitu omnia appetant bonum? Pro quo sciendum, appetitum aut esse innatum, aut elicitum. Appetitus innatus est *propensio ingenita ab auctore naturæ, qua vnumquodq; ad id, quod sibi conueniens est inclinatur.* Hic vero appetitus in tria membra diuiditur: in naturalem, sensitiuum, & intellectiuum. Appetitus naturalis, est *appetitus innatus, quo res absq; vlla notitia inclinatur in id, quod sibi conueniens est.* Atque hoc modo F non solum appetitus, quo materia expetit formam est appetitus naturalis; sed etiam vis intelligendi, quatenus est inclinatio ad intelligibile: imo & facultas volendi, vt est propensio ad volibile, spectata in se absque vlla operatione. Appetitus sensitiuus est *appetitus innatus, quo res fertur in bonum sibi conueniens praeunte notitia sensus* Distribuiturque in irascibilem & concupiscibilem: de quibus in progressu.

Appetitus duplex.

Appe-

Appetitus intellectiuus, est *appetitus innatus, quo res appetit bonũ sibi conueniens, præuia notitia intellectus*: quia appetitus nihil est aliud, quam voluntas. Deniq; appetitus elicitus, est *appetendi actus, quo potentia, præeunte cognitione, fertur in suum obiectum*. Huiusmodi sunt amor, spes, desiderium, aliæq; id genus affectiones animæ, quibus in res ab intellectu aut sensu propositas incitamur.

Appetitus elicitus.

Responsio ad propositam dub.

Hinc facile iam erit propositæ dubitationi occurrere: videlicet appetitum, quo omnia bonum appetunt, esse indiscriminatim quemlibet ex iis appetitibus, quos recensuimus. Vt enim ex ipsorum definitione cõstat, omnes in bonum feruntur: etsi nec eodem pacto omnes, nec in cunctis rebus omnes insint. Nam ea quæ cognitione carẽt, appetitum naturalem duntaxat sortita sunt: bruta naturalem & sensitiuum, homines naturalem, sensitiuum, & intellectiuum.

Obiectio.

Erit tñ qui ita obiiciat: Appetitus sensitiuus suapte natura est propensus ad malũ: ergo non omnis appetitus est inclinatio ad bonũ. Probatur antecedens primũ ex illis uerbis Gen. 8. *Sensus hominis ab adolescẽtia sua proni sunt ad malum.* Quæ verba potissimum de appetitu sensitiuo intelliguntur. Deinde, quia Concilium Tridentinum sess. 5. docet, concupiscentiã (quæ est appetitus sensitiuus) interdũ vocari ab Apostolo peccatũ, quia à peccato est, & ad peccatum inclinat: vnde & fomes peccati dici consueuit.

Dilutio.

Huic obiectioni occurrendum est: appetitum sensitiuum dici incliuari ad malum, quia cũ feratur in bonum iucundum vt in proprium obiectum, plerumq; accidit, vt q̃ ei iucundum & delectabile est, rectæ rationi & legi diuinæ aduersetur. Quo spectat illud D. Pauli ad Gal. 5. *Caro cõcupiscit aduersus spiritum & spiritus aduersus carnem.* At quamuis appetitus in istiusmodi malum, hoc est, in id q̃ à recta ratione alienũ est, tendat: ideoq; peccatũ & fomes peccati vocetur, vt Concilium Tridentinum explicat: haud propterea ferri desinit in bonum naturæ suæ conueniens: sicq; adhuc ratum manet, appetitum esse inclinationẽ ad bonum, accepta latè boni appellatione: siue id à recta ratione deflectat siue non.

QVAESTIO II.

Vtrum omnis appetitio feratur in bonum?

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis pars negatiua ostendi videatur.

IN hac disceptatione ad negantem partem deflexere Gabriel in 2. d. 6. q. 1. Ochamus in 3. d. q. & 13. ad q. 3. Angestus Moral. c. .. aliiq; non-
A nulli, asserentes, posse voluntatem appetere malum qua malum, & repudiare bonum qua bonũ. Aiunt enim bonum bifariam vsurpari: vno modo, prout distribuitur in honestum, vtile, & delectabile; altero, quatenus idem est atq; volubile: similiterque malum vel sumi, vt diuiditur in turpe, inutile, & molestum; vel vt id est ac nobile. Tum statuunt, voluntatem nihil posse appetere, nisi sub ratione boni posteriori modo; posse tamen velle aliquid, non sub ratione boni
B secundum priorem sensum: similiterq; nihil posse nolle nisi sub ratione mali secundo modo: posse tamen aliquid nolle, non sub ratione mali primo modo.

1 argum. Probant verò suam sententiam hisce potissimum argumentis. Ita se habet bonum ad appetitum, sicuti verum ad intellectum: sed intellectus potest intelligere falsum sub ratione falsi: ergo & volũtas potest appetere malum sub ratione mali. *2. argum.* Secundò: voluntas est libera: ergo si hac in re
C experiri libertatem velit, nihil obstabit, quò minus arbitratu suo aliquod malum, quà malum, optet. *3. argum.* Tertiò: qui æternis Inferorum suppliciis puniuntur, habent voluntatem ad malum obfirmatam, voluntq; flagitia, propterea quòd sciant illa Deo displicere: quin etiam in hoc vitæ statu, qui alios odere, optant eis mortem, dedecus, aliaq; eiusmodi, quia mala sunt: igitur voluntas appetit malum, quà malum.

D

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua: diluunturque aduersariorum argumenta.

ASserendum tamẽ est, omnẽ appetitionem tendere in bonum: vt docet Aristoteles lib. 8. Ethic c. 2. lib. 1. de Repub. c. 1. lib. 3.
E de Anima, c. 10. lib. 6. Topi. c. 4. D. Dionysius 4. c. de diuin. nomi. D. Thom. in 1. 2. q. 8. art. 1. Durandus in 1. dist. 46 q. 2. Marsilius in 2. q. 16. art. 5. Buridanus 3. Ethic. q. 5. & alii. *Prima ratio* Probaturq; ex eo: quia bonum est obiectum appetitus: nulla verò potentia fertur nisi in suum obiectum. *Secunda.* Secundo: quia quò unumquodq; melius est, eò magis ad sui amorem allicit: id autem planè indicat bonitatem esse, quæ in qualibet re appetituum ad se rapit. Itaq; licet obiectum formale voluntatis sit
F volibile, sicuti obiectum formale visus est visibile; tamen bonum, vt diuiditur in honestum, vtile & iucundum, non minus latè patet, quàm volibile siue appetibile. Vnde absolutè pronunciandum est, voluntatem nihil posse velle, quod non aliquam rationem boni, seu veram, seu adumbratam obtineat.

Solu. arg. 1. aduersæ partis. Ad primum argumentum eorum, quæ pro contraria parte attulimus, dicendum erit: ita se ha-

se habere appetitum ad bonum, vt intellectus ad verum, quatenus sicuti intellectus non assentitur, nisi ei quod ipsi tanquam verum offertur; nec dissensum exhibet, nisi ei quod ipsi repræsentatur tanquam falsum: ita voluntas non amplectitur, nisi id quod ei tanquam bonum obiicitur, nec repudiat, nisi id quod ipsi proponitur sub specie mali.

Solut. 2. Ad secundum, concesso antecedente negetur consecutio: non enim ad libertatem voluntatis spectat, vt possit in malum, quà malum est, tendere; alioqui posset vagari extra metas sui obiecti.

Quia tamen suam experiri libertatem, habet rationem boni iucundi, nõ negamus, posse quempiam velle aliquod malum sub ea notione: sed hoc non est velle malum, qua malũ: sed vt apparet bonum, seu prout ob experientiam libertatis delectabile sit.

Solut. 3. Ad tertium respondendum: damnatos velle flagitia & displicentiam Numinis diuini, sub aliqua tamen abumbratione boni? non quidem honesti? cùm omnem honestatis amorem deposuerint; sed vt quidpiam sibi conueniens, ad explendam iram & odium in Deum, à quo puniũtur. Quod similiter dicẽdum de iis qui aliis mala optant: nimirum optare illa, tanquam media ad capiendam vindictam, aliumue eiusmodi finem obtinendum, à quo tale obiectum aliquam boni similitudinem mutuatur.

QVAESTIO III.

De diuisione Boni in commune.

ARTICVLVS I.

Variæ bonorum diuisiones.

QVænam res essent in bonis numerandæ, & quæ bona quibus excellerent, magna fuit in scholis Philosophorum concertatio: vt constat ex iis quæ tradidit. D. Aug. lib. 9. de Ciuit. Dei, cap. 4. Cicero. in lib. de Fin. & 1. Acad. qu. Senec. in lib. qui inscribitur. Quòd in sapientem non cadat iniuria.

Sed omissis nunc eiusmodi controuersiis, aliquot bonorum diuisiones, quæ celebriores sunt, in medium afferemus, Plat. 1. de Leg. distribuit bona, diuina & humana. Bona diuina dixit esse prouidentiam, temperantiam, iustitiam, fortitudinem: humana, valetudinem, formam, robur, diuitias. Arist. 1. Eth. c 6 bonum diffundit in decem Categorias: substantiam, quantitatem qualitatem, &c. Idem lib. 1. magn Mor. c. 3. & 1. Rhet. ad Theodect. c. 5. post. Platonem lib. 5. de Leg. docet. bonorum alia esse bona animi: vt virtutes: alia corporis: vt vires, sanitatem: alia exteriora: vt diuitias, famam, honorẽ, domina-
A tum. Quam distributionem tam Peripathetici, quàm Academici veteres celebrarunt.

D. Augustinus lib. 2. de lib. arb. c. 19. & in lib. de cog. veræ vitæ, c. 7. quadripartitam inculcat bonorum varietatem, secundum quatuor gradus rerum; nimirum existentium, viuentium, sensibilium, & intelligentium. Idem super Psalm 134. distribuit bonum, in bonum quod per seipsum bonum est: & in bonum quod ab alio est bonum: hoc est in bonum per suam essentiam, &
B bonum participatione. Est autem solus Deus bonus per suam essentiam (quomodo Patres interpretantur illud Christi Domini, Lucæ. 18. *Nemo bonus, nisi solus Deus.*) Tum quia solus Deus ex sua essentia indepẽdenter à quolibet alio bonitatẽ habet: tum quia omnis diuina perfectio, tam moralis, quàm naturalis & deniq; omnis formalis perfectio in Deo existens, vt potentia, sapientia, iustitia, est ipsa diuina essentia. Quod nulli creaturæ conuenit: nec enim, verbi gratia, vir-
C tus aut sapientia Angeli vel hominis, ipse Angelus aut homo sunt.

Alii ita diuidunt bonum, vt quædam sunt maxima, alia media, alia infima: vt maxima sint virtutes, quibus rectè viuitur: media, animæ facultates, sine quibus vt nec viuere, ita nec rectè viuere quispiam potest; infima, bona corporis, & fortuna temporariaq; omnia.

D

ARTICVLVS II.

Distributio Boni in Honestum, Vtile, & Iucundum.

PRæter superiores diuisiones alia quoq; est, quam afferunt Arist. li. 2. Eth. c. 3. D. Ambrosius in lib. de Offic. c. 9. Tullius 5. Tusculan, q. aliiq; auctores communi consensu: nempè in bonum, honestum, vtile, & iucundum siue delectabile: cuius partitionis ratio explicatur à D.
E Thoma 1. part. q. 5. art. 6. in hunc fere modum: Vnum quodq; dicitur bonum prout appetibile est, & vt terminat motum, seu quasi motum facultatis appetentis. Motus autem terminatur simpliciter quidem ad vltimum; secundum quid verò ad medium, quoad vltimum itur: & vltimũ quidem, vel se habet vt res quæ per se appetitur, vel vt quies in re adepta. Necesse ergo est bonum trifariam dici: nimirum id in quod tendit appetitus, tanquam in rem per se desideratam vocaturq; bonum honestum; & ad id quod fertur, tã-
F quam ad mediũ quo quispiam assequatur, quod dicitur vtile: & id quod terminat motũ, vt quies siue delectatio, quæ capitur post adeptionem rei, quod nuncupatur bonum iucundum. Fit tamen interdum, vt vna eademq; res, diuersa consideratione, honesta sit, vtilis, & delectabilis: vt dilectio Dei, quæ in se actio quædam honesta est, & ad beatam vitam consequendam vtilis, &

Ratio prædict. diuisionis.

cum animi voluptate delectationeq; exercetur. Est autem prædicta diuisio, vt aduertit loco cit. D. Thomas, non vniuoci, sed analogi, quod suis membris inæquabiliter participatur. Primò enim dicitur de honesto, secundò de delectabili, A tertio de vtili: quia honestum appetitur propter se, vtile propter honestum, delectabile verò possessionem rei committatur. Lege etiam M. Albertum 1. part. sum. tract. 6. q. 26. mem. 1 Capreolum in 1. d. 3. art. 1. in solut. argum.

DISPVTATIO SECVNDA.

DE FINE.

QVAESTIO I.

Vtrum Finis & Bonum idem sint?

ARTICVLVS I.

Quæstionis in vtramque partem disputatio.

Post tractationem Boni, sequitur, vt de Fine disputemus. Ac primùm negatiua pars controuersiæ ex eo ostenditur: quia bonum, quà bonum, significat relationem conuenientiæ? at finis, quà finis, importat relationem causæ finalis. Vnde & bonum definitur id, quod conueniens est: finis verò id, cuius gratia cætera fiunt. *Ratio boni & finis.*

Secundò, quia bonitas diuina comparatione actus diuini amoris, non habet rationem finis: alioqui diuina bonitas exerceret causalitatem aliquam erga diuinum actum, sicq; in Deo aliquid esset causatum: quod nefas est dicere. Quare aliquid bonum est respectu alicuius quod respectu illius non est finis.

E contrario, quòd finis & bonum idem sint, potest suaderi primum, quia id supponitur ab Arist. lib. 2 Phys. c. 3. text. 31. & 1. Eth. c. 1. Deinde, quia cum bonum sit quod omnia appetũt, necesse est omne bonum habere vim ad alliciẽdum appetitum: at quidquid appetitum allicit, vendicat rationem finis: quia finis causalitas, vt in 2. Phys. ausc. lib. ostendimus, consistit in motione illa metaphorica, qua appetitus mouetur.

ARTICVLVS II.

Solutio quæstionis, & argumentorum explicatio.

Aduertendum, bifariam quæri posse, vtrum Bonum & Finis idem sint? nimirũ vel formaliter, ita vt ratio formalis vtriusq; eadẽ sit: vel quoad fundamenti reciprocationem, ita vt nihil sit bonum, quod non etiam rationem finis sortiatur, & cõtra: deinde hoc posteriori modo, vel sumi actu, ita vt quidquid est actu bonũ, sit actu finis: & è conuerso: vel potestate, vt omne B bonum sit finis actu, vel potentia. Rursus vel accipi comparatione Dei. Quibus positis triplici assertione respondemus Prima sit: Bonum & Finis formaliter non sunt idem. Hanc probat prima ratio superioris articuli, eandemq; in eo sensu astruximus in Physicis loco cit.

Secunda assertio: Bonum & Finis, quocumq; modo sumantur, non sunt idem quoad fundamenti reciprocationem respectu Dei, si sermo sit de actionib. diuinis internis. Hanc demonstrat C secunda ratio eiusdem articuli. Restrinximus autem assertionem ad actiones internas Dei: quia externæ sunt propter finem, quatenus Deus vnum opus propter aliud efficit: vt incarnationẽ Verbi diuini propter hominum salutẽ: & omnia propter se, iuxta illud Prou. 16. *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus.* *2. assertio.*

Tertia assertio: Bonum actu & finis actu, comparatione creaturarum non idem sunt quoad reciprocationem: sunt tamen aliquo modo D idem, si secundùm potestatem sumantur. Prior pars huius ex eo ostenditur: quia licet omne quod est actu finis rei creatæ, sit actu bonum (siquidem nihil mouet translatitia illa motione, de qua paulò antè diximus, nisi quod bonum & cõueniens est: vt constat ex iis, quæ superius disputata sunt:) non tamen quidquid est actu bonum, est etiam actu finis: vt patet tum aliis exemplis tum in auro, quod ab eius contemptore minimè E procuratur aut appetitur: atq; ita respectu illius non habet rationem finis, etsi in se actu bonum quidpiam sit. Posterior pars eiusdem assertionis inde constat: quia quidquid potest reddi bonum & conueniens respectu alicuius, etsi tunc comparatione illius non sit actu bonum & conueniens, potest suapte natura ab eo appeti, habereq; rationem finis respectu illius: & è cõuerso, quidquid potest ab aliquo expeti, & obtinere ratio- *3. assertio.*

nem

nem finis comparatione alicuius, poteſt eſſe ei-
dem bonum & conueniens, vel ſaltem vt tale ap-
prehendi.

Quare ad primum ſuperioris articuli argu-
mentum non eſt cur reſpondeamus, cùm probet
primam aſſertionem: nec ad ſecũdum, cum pro-
Sol. arg. 3. art. 1. bet ſecundam. Ad tertium, quod ad priorem e-
ius partem attinet, dicimus: nihil aliud velle A-
riſtotelem locis citatis, quàm finem & bonum
eſſe idem fundamento (intellige cum ea mode-
ratione, quam ſuprà attulimus) hoc eſt, vnam
eandemq; ſanitatem, & eſſe bonum & finem, di-
uerſa tamen conſideratione. Ad reliquam par-
tem eiuſdem argumenti reſpondendum eſt: etſi
quodlibet bonum ad aliquem appetitum alliciẽ-
dum vim habeat, cùm neceſſariò ſit conueniens
alicui: non tamen oportere, ſicuti monuimus,
quodlibet bonum actu exercere eam allectio-
nem, in qua actualis cauſalitas finis conſiſtit.

QVAESTIO II.

Vtrum omni ac ſoli naturæ intellectuali conueniat agere propter finem?

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiuæ.

IN primis quòd non omni naturæ intellectua-
li competat agere propter finem, videtur faci-
1. arg. lè cõcludi poſſe. Primum, quia homines mul-
ta agunt citra delectum, quæ proinde non faciũt
2. gratia finis alicuius. Secundò, quia cognitio in-
tuitiua diuinæ eſſentiæ non eſt propter finem,
cum ſit ipſe vltimus finis creaturæ intellectualis.
vt docet D. Aug. 11. de Trin. c. 6. aiens volunta-
tem videndi Deum habere pro fine ipſam viſio-
3. nem. Tertiò, quia ſi omnis humana operatio eſ-
ſet propter finem, nulla eſſet actio humana otio-
ſa: ſiquidem otioſum eſt id, quod fine caret: cùm
tamen & verba & opera otioſa multa eſſe negari
non poſſit.

4. Deinde, quod non ſola intellectualis natura
agat propter finem, oſtenditur, quia Ariſt. lib. 2.
Phyſ. communi Philoſophorum aſſenſu docet,
multiſq; argumentis confirmat, totam naturam
corpoream gratia finis operari.

ARTICVLVS II.

Enodatio controuerſiæ.

DVplici concluſione hæc quæſtio explican-
da eſt. Prima ſit: Si agere propter finem ab-
1. concluſ. ſolutè ſumatur, omnia agentia agunt pro-
pter finem. Probatur: Quia omnia agentia, dum
A operantur, intendunt aliquod bonum, ad quod
vel ſeipſa dirigunt, vel ab auctore naturæ diri-
guntur: operari autem hoc modo, eſt propter fi-
nem operari. Secundò, quia cùm multæ cauſæ
ſunt inter ſe eſſentialiter ſubordinatæ ſublata
cauſalitate primæ, neceſſe eſt aliarum etiam cau-
ſalitates tolli: finis verò eſt omnium cauſarum
prima, cui aliæ cauſæ eſſentialiter ſubordinãtur:
vt conſtat ex iis, quæ in 2. Phyſ. lib. diſſeruimus:
quare niſi finis moueat, nulla erit efficiẽtis cau-
B ſæ motio aut operatio. Vnde ſequitur, omnes a-
gentium actiones eſſe propter finem.

Secunda concluſio: Agere propter finem, diri- 2. concluſ.
gendo ſeſe ad illum, proprium eſt intellectualis
naturæ. Hæc ex eo patet, quia ſeipſum dirigere
eſt eius naturæ, quæ delectu & arbitratu ſuo a-
git: quod iis omnibus ac ſolis conuenit, quæ in-
telligendi & appetendi vi prædita ſunt. Vnde cę-
teræ res dicuntur tendere in finem ab alio dire-
ctæ: ſiue ferantur in ipſum aliqua notitia præ-
C eunte, vt belluæ: ſiue nulla vt arbores & elemen-
ta. Tendunt autem hæc in finem impulſa à mo- Vt res cognitione carentes in finem tendant.
tore primo, id eſt, a Deo, eo modo quo ſagitta
fertur in ſcopum à iaculatore directa. Vt enim
ſagitta ad ſcopum attingendum impetum reci-
pit ab eo, à quo mittitur: ita agentia naturalia
conſequuntur propenſionem ad ſuos fines a
Deo, a quo formas & virtutem ad proprios mo-
tus obeundos ſortiuntur. Vnde opus naturæ, di-
citur opus intelligentiæ. Significatur autem
D prædicta inclinatio in diuinis litteris nomine
ponderis, cùm dicitur Sap. 11. Deum diſpoſuiſſe
omnia in pondere: vt explicat D. Aug. li. 4. in Gen.
c. 3. Quo ſpectat illud eiuſdem Aug. 13. Confeſſ.
cap. 9. *Amor meus, pondus meum: illo feror quo-
cunq; feror.*

Ad primum verò argumentum eorum, qui- Sol. 1. arg.
bus oſtendi videbatur, naturæ intellectiuæ non
competere propter finem agere, dicendum: in-
primis id non ita conuenire tali naturæ, quaſi il-
E la ſe dirigat ad omnes ſuas operationes: cum
planum ſit, multos actus, tam internos, quam
externos, citra omnem deliberationem à nobis
exerceri: eſt ergo id intelligendum de actibus
deliberatis. Verum etiam ii, qui liberi non ſunt
aliquod bonum & finem ſpectant: licet non ſo-
leant appellari actus humani, q; non ſunt in ho-
minis poteſtate, nec ab eo liberè adminiſtrentur.

Ad ſecundum: duplicem eſſe finem, nempe ob- Solut. 2.
iectiuum & formalem. Obiectiuus eſt res quæ
F poſſidetur: formalis eſt actio qua poſſidetur. Ad
argumentum igitur dicendum, cognitionem in-
tuitiuam diuinæ naturæ, ſiue beatificam viſio-
nem, eſſe finem formalem: Deum verò, circa quẽ
verſatur, eſſe finem obiectiuum. Nihil autem
obſtare, quò minus eadẽ actio dicatur finis for-
malis: & tamen ſit propter finem obiectiuum
quatenus per eam finis obiectiuus immediatè
attingitur: quomodo ſe habet beatifica viſio.

Solut. 3. Ad tertium: non dici verba aut opera otiosa, quòd nullum omnino finem spectent, sed quòd careant fine conuenienti, qui eis proximè apponi deberet.

Ad aliud quid respondendum sit, patet ex dictis.

QVÆSTIO III.

Sitne aliquis vltimus finis humanarum actionum, an non.

ARTICVLVS I.

Dissolutio quæstionis.

1. concl. IN hac controuersia sit prima conclusio: In quolibet genere humanarum actionum dandus est aliquis finis vltimus. Hæc traditur ab Arist. 1. Post. c. 3. & lib. 7. Phys. c. 3. & lib. 8. c. 5. & lib. 2. Metaph. c. 2 & 1 Eth. c. 7. Probaturq; ex eo: quia sicut in mouentibus per se ordinariis, quorum scilicet vnum pendet ab alio in causando, nō potest dari progressus in infinitum; sed necessariò deueniēdum est ad aliquod primum, alioqui non esset motus: ita in finibus consistendum est in aliquo vltimo, quod sit primum mouens finaliter, in quo appetitus conquiescat; aliter nulla esset appetitio.

Necessa. io dari primum medium. Hinc colligit D. Thomas in 1. 2. q. 1. art. 4. necessariò, quoq; dandum esse aliquod mediū primum. Nam sicut intentio debet figi in aliquo fine vltimo, à quo voluntas incipiat moueri: ita dandum est aliquod medium primum, vnde incipiat executio, alioqui nunquam incipiet. v. g. aduocat medicum ægrotus, vt venam tentet & potionem præscribat: potionem ab eo præscriptam accipit, vt corpus extenuet: corpore extenuato, vt sanitatem consequatur. Vt igitur in hoc progressu appetitio ægroti terminatur in sanitatem, & a vocatione medici executionem orditur; atq; iis demptis, nihil ægrotus circa sanitatem comparandam moliretur: ita in cæteris quoque appetitionibus idem eueniet.

2. concl. Secunda conclusio sit: Omnis appetitio tendit in vltimum finem, & in summum bonum. Hæc asseritur ab Arist. 1. Eth. c. 7. vbi ait, omnia quæ à nobis expetuntur, ob felicitatem expeti. Est etiam D. Aug 10. de Trin. c. 6. & lib. 13. eiusdē operis c. 5. & Boetii 3. de cons. philos. prosa 2. D. Thomæ cum Mag. Sent. in 4. d. 49. q. 1. art 5. 1. & 3. contra gentes a c. 7. Suadetur autem ex eo, quia quidquid appetitur; non nisi sub ratione boni alicuius appetitur: vel ergo eiusmodi bonum est omnino perfectum, atq; ita est vltimus finis; vel non est perfectum omnino, sicq; appetitur in ordine ad perfectum (semper enim inchoatio alicuius ad perfectionem ipsius ordinatur) patet autem, imperfectum tam in naturalibus, quam

A in artefactis esse inchoationem perfecti. Quocirca D. Aug. 13. de Trin c 3. cum dixisset omnes homines velle esse beatos, & nolle esse miseros, subdidit: *quicquid aliud quisquam latenter velit, ab hac voluntate, quæ omnibus satis nota est, non recedit.*

Secundò, confirmatur eadem conclusio, quia ita se habet vltimus finis in mouēdo appetitum, sicuti in aliis motibus primum mouens. Vt ergo causæ secundæ non mouent aut quicquam agūt,
B nisi concurrente ac mouente prima; ita creata & secundaria appetibilia non mouebunt, nisi mouente fine vltimo.

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumq; solutio.

SVnt tamen contra superiores conclusiones argumenta. Contra primam hæc: Non repu- Obiect. 1.
C gnat dari progressum infinitū in finibus: ergo non necesse est dari aliquem finem vltimum. Antecedens probatur: quia auarus, qui finem statuit in diuitiis, nunquam iis satiatur; sed alias atq; alias in infinitum desiderat: iuxta illud Solonis apud Aristotel. 1. Polit. c. 5.

Finis opum positus non est mortalibus vllus.

Igitur non datur in rebus appetendis terminus, in quo appetitus consistat. Præterea, in numeris datur subordinatio essentialis, cum in iis
D inueniatur per se ordo prioris & posterioris: nam ternarius sequitur per se binarium & ternarium quaternarius, sicq; in infinitum. ergo non repugnat, in finibus etiam subordinatis infinitudinem reperiri.

Deinde contra secundam conclusionem hunc in modum obiicitur. Multi dum agunt nihil de summo bono cogitant; multi etiam beatitudinem constituerunt in diuitiis & voluptatibus, & ad hunc finem suas collimarunt actiones: igitur Obiect. 2.
E non quicquid ab his appetitur, propter summum bonum appetitur.

Ad primum horum concedendum est, quod eo probatur: videlicet vt in causis efficientibus ita & in finibus non essentialiter subordinatis, id est, quæ ita se habent, vt actualis motio vnius ab actuali motione alterius non dependeat, haud incommodum esse, dari progressum infinitum. Ex quo tamen non sequitur illam appetitionem infinitatem non tendere in summum bonum, Dilut. 1. obiect.
F quatenus bona particularia, in quæ fertur, sunt participationes summi boni. Item ad id, quod de numeris obiiciebatur, dicimus: numeros non crescere in infinitū, nisi procedendo à minoribus ad maiores: at minores non pendere à maioribus, sed contra. non enim binarius à ternario, sed ternarius a binario dependet: quo fit, vt in numerorum dependentia non detur progressus infinitus.

Ad aliud, quo secunda conclusio oppugnabatur, respondendum quod iam ex dictis patet: videlicet, vt quis in summum bonum tendat, non opus esse de eo cogitare, vel ad ipsum actiones suas actu explicitò dirigere: sed sat esse, appetere aliquid bonum, vel quod boni speciem habeat, cùm id omne necessariò summum bonum aliquo modo participet.

DISPVTATIO TERTIA.

DE FELICITATE.

QVAESTIO I.

Vtrum felicitas consistat in bonis externis?

ARTICVLVS I.

Quae argumenta ostendere videantur, in iis consistere.

Boet. lib. 2. de consol. Phil. D. Tho. 1. 2. q. 2. & lib. 3. contra Gent. à cap 25. Tullius in lib. de Fin. & in q. Tusc. Ien. in lit. de Vita beat.

N hac disceptatione sciendum inprimis, *beatitudinem nihil aliud esse, quam summum hominis bonum.* Quod a Boetio 3. de consil. Pros. 2. definitur, *status omnium bonorum aggregatione perfectus* & a Tullio 3. Tusc. q. *secretus malis omnibus cumulata bonorum complexio.* De nulla a. re apud Philosophos tanta dogmatum varietate certatū fuit, vt de hominis felicitate: de qua Arist. 1 & 10. Eth. Lact. lib. 3. diu. Inst D Ambr. lib. 2. de Offic. Clem. 2. Strom. Eus. lib. 1. de Praepar. Euang. c. 20 D. Aug. 13. de Trin. c. 4. & 19. de Ciuit. Dei, cap. 1 vbi ait, M. Varronem collegisse 288. sententias, quae esse poterant Philosophorum de Beatitudine.

Quoniam inter omnes constat, felicitatem hominis bonum esse: disquirendum occurrit, in quonam bono ea consistat: Cùm verò bonorum, vti superius diximus, tria sint genera: bona externa, bona corporis, bona animi: haec tria ad controuersiam diiudicandam breuiter percurremus. Sunt autem externa bona potissimum diuitiae, potestas, honor, gloria. Ex quibus posteriora duo eo inter se differunt: quod honor sit reuerentia, quae alicui exhibetur in testimonium virtutis, aut alterius excellentiae quae in illo est: gloria vero vt D. Aug. li. 83. q. 31. ait: *est clara cum laude notitia.* Vel, vt definit Tullius in lib. de Inuent. *est frequens de aliquo fama cum laude.*

Inprimis ergo, quod felicitas, hoc est, summum hominis bonum, sit in opibus & diuitiarum affluentia, videtur posse ostendi. Nam felicitas est status omnium bonorum aggregatione perfectus: quia status diuitiis maximè obtinetur: siquidem, vt 5. Eth. c. 5. Arist. docet omnia pecuniis possidentur: & vt dicitur Ecclesiastae 10. *Pecuniae obediunt omnia.* Secundò, quòd sit in potestate & dominatu, suadetur. Nam felicitas in eo consistit, quo homines ad Dei similitudinem propius accedunt: quod certè interuentu potestatis ac regiminis assequuntur: vnde ii, qui aliis praesunt in diuinis literis Dii vocantur. Exod. 13. *Diis non detrahes* Tertiò, quod in gloria siue in honore sita sit, ostenditur. Nam in eo esse videtur, quod ab hominibus ardentius expetitur: eiusmodi verò est gloria siue honor: vt testatur * Cicero: *Trahimur*, inquit, *omnis laudis studio, & optimus quisq; maximè gloria ducitur.* Est etiam eiusdem rei argumentum, quòd nullius boni iacturam tam iniquo animo patiūtur homines, quam honoris & gloriae.

1. Arg. 2. Arg. 3. Arg. * Pro Archia.

ARTICVLVS II.

Negatiuam partem quaestionis veram esse.

PRo quadripartita illa varietate externorum bonorum, quatuor conclusiones statuemus. 1. Conclus.

Prima primum: quia summum hominis bonum non subiacet fortunae: siquidem bona fortuita, cuiusmodi sunt diuitiae, absq; studio rationis obueniunt: summum verò hominis bonum par est, vt non nisi per rationem, quae in homine potiorem locum obtinet, adipiscatur. Itē, quia, vt docet Arist. 1. Polit. c. 6. diuitiarum duo sunt genera: quaedam naturales, quae videlicet à natura nobis ad vsum tribuuntur; vt plantae, iumenta, praedia: quaedam artificiales: vt pecunia, quā ars humana ob facilitatem ad permutationes faciendas inuenit: est enim nummus aliorum bonorum fortunae tanquam communis mensura. Quòd verò in nullo horum felicitas sit posita ostenditur: quia diuitiae naturales non comparantur sui gratia, sed ad sustentandam vitam: atque ita non sunt vltimus finis: multò minus autem artificiales, quae propter naturales quaeruntur. Tertiò: id in quo distribuendo maius est bonum

quàm in possidendo, non potest esse summum bonum: siquidem hoc tale esse oportet, vt possessorem beatum reddat: atqui maius bonum est in distribuendis, quàm in possidendis diuitiis: ergo, &c.

2. Conclus. Secunda conclusio: Felicitas non consistit in potentia. Probatur: quia potentia humana instabilis est, nec hominis voluntati subiacet: & tam bonis, quam malis obuenit. Praeterea, potest quiuis ea in vtramq; partem benè & malè vti. Item, potentiam & imperium comitatur odium & timor. Quo ptinet vulgatū illud: *Necesse est multos timeat, quem multi timent.* & illud Senecae: *Simul ista posuit conditor mundi Deus, odium & regnum.* Cum ergo oporteat felicitatem ab hisce malis & incommodis liberam, & ex omni parte innoxiam esse, patet non debere illam in potentia & dominatu collocari.

3. Conclus. Tertia conclusio: Felicitas non consistit in honore. Probatur: quia, vt disputat Arist. 1. Eth. c. 5. beatitudo debet esse in beato: honor verò est in eo, qui honorem exhibet, non cui exhibetur. Itē, quia honor impenditur ob aliquam excellentiā, estq; illius quasi testimonium: hominis autem excellentia, & dignitas in ipsa eius beatitudine maximè continetur: quo fit, vt possit quidem honos beatitudinem non tamen ipsum beatitudinis rationem in se formaliter includere. *De honore Pla. ef. de Legib. Arist. 1. Rhet. 11. & 1. Rhet. c. 1.*

4. Conclus. Quarta conclusio: Felicitas non consistit in gloria seu fama. Probatur: Nam felicitas esse solidum vtrumq; bonum: saepè autem cōfingit, gloriam & famam fucatam esse, ac falsis populi rumoribus collectam: cum saepe homines decipiātur, & arbitratu suo quo volunt in vtramq; partem de aliis praedicent. Item, quia gloria reddit homines elatos & insolentes: quò pertinet illud Senecae: *Qui vixit notus omnibus, moritur ignotus sibi.*

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

Argumenta primi articuli hunc in modum soluenda sunt. Ad primum dicendum: omnia pecunia possideri, eidemq; obedire, omnia, inquam, non simpliciter, vt planum est: sed omnia venalia, quatenus ea omnia pecunia comparantur: tum etiam, quia plerique diuitibus obtemperant, & ad eorum nutus effingunt.

Dilut. 2. Ad secundum respondendum etsi dominatu fiant homines admodum similes Deo, aliud tamen esse, quoad Dei similitudinem propius & excellentiori modo accedant, nimirum eam contemplationem, in qua, vt progressu dicemus, hominis felicitas consistit.

Dilut. 3. Ad tertium: vehementius esse contemplationis desiderium, in qua sita est felicitas, quam honoris cupiditatem. Nec obstare, quòd multi tam grauiter ferant honoris iacturam, vt eam etiam aliorum bonorum, quae ad animum pertinent, amissione pluris faciant: id enim ex deprauato affectu & ambitionis studio prouenit.

QVAESTIO II.

Vtrum felicitas consistat in bonis corporis?

ARTICVLVS I.

Argumenta pro parte affirmatiua.

Bona corporis potissimùm sunt voluptates sensuū; valetudo, pulchritudo, robur. Quòd in his felicitas sit collocata, haec argumenta videntur ostendere: Felicitas est in eo, quod propter seipsum expetitur: sed ita se habet voluptas: vt testatur Arist. 10. Eth. c. 2. ait nos, ridiculum esse ab aliquo quaerere, cur delectari velit. Igitur felicitas est in voluptate. Corroboraturq; argumentum: quia, vt summa miseria in doloribus, ita summa beatitudo in doloris vacuitatē & delectatione videntur ponenda. 1. Arg.

Secundò, id quod ipsum esse & vitam hominis conseruat, est summum hominis bonum: atqui valetudo conseruat ipsum esse & vitam hominis, vt patet: ergo valetudo est summum hominis bonum. Accedit, quòd valetudo vitam maximè iucundam reddit, ac sine illa nec sensuū functiones, nec ipsa contemplatio suauis est. Ideoq; scite dictum est a D. Aug. in lib. de bono coniugali, c. 23. Melius esse habere Zachaei staturam, etsi contractam & breuem, cum sanitate; quam Goliae, cum febri. Et a Platone in Gorgia: optimum esse va ere, secundò formosum esse, tertiò diuitias possidere nul a fraude quaesitas. 2. Arg.

Item, quod beatitudo collocata sit in pulchritudine, ostenditur: quia pulchritudo, quae definitur apta membrorum compositio cum coloris suauitate, videtur praecipuum hominis ornamētum; adeò, vt praestans forma * communibus suffragiis imperio digna iudicatur & oris venustas ipsam virtutem grauiorem, amabilioremq; reddat. vti Latinus Poeta significauit illo carmine: 3. Arg. * Euripides.

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus. Virgil. 5. Aen.

ARTICVLVS II.

Astruitur pars negatiua.

Conclusio. Propositae quaestioni haec conclusio satisfacit: Felicitas non consistit in bonis corporis. Huiusce conclusionis veritatem haec argumenta satis ostendunt. Primum: Esse homi-

ſe hominis continetur animo & corpore & eſſe A corporis pendet ab animo: atque ipſum corpus propter animum eſt, ſicuti materia propter formam, & inſtrumenta propter motorem: igitur omnia bona corporis ad animi bona tanquam finem cōferuntur: atq; adeò fieri nequit, vt beatitudo, quæ eſt vltimus finis, proindeq; ad nihil aliud referri debet in bonis corporis poſita ſit. Secundum: Summum hominis bonum non poteſt eſſe homini & belluis commune: ſed ita ſe habent bona corporis: non igitur in iis conſiſtit humana felicitas. Tertium: Multa animantia expertia rationis corporis bonis hominis excellunt: quædam enim diuturniora ſunt, alia robuſtiora, alia velociora: igitur ſi fœlicitas conſtituta eſſet in bonis corporis, non præſtaret homo dignitate finis cæteris animantibus. Quartum: Summa felicitas excludit omne turpitudinis dedecus, & miſeriam: alioqui idem ſimul eſſet miſer & beatus: at bona corporis poſſunt inueniri ſimul cum vitiorum turpitudine & infamia: ergo felicitas non eſt in iis bonis conſtituta.

Lege Plit. ... to c.69.

ARTICVLVS III.

Priuatim quod felicitas non ſit in voluptate.

Lege Laert. l.3. c.7. Senec lib. de de Vita beata Laertium lib. 10. de vit. Caſtr in v. Beat. hæ.2. M. Albertum I. Ethic. tract.5. c.7.

CIrca voluptatem peculiariter aduertēdum, varia de illa exſtitiſſe philoſophantium dogmata. Nam quidam eam malum eſſe D dixerunt: alii neq; bonum, neq; malum: alii bonum, & ex iis nonnulli in ea felicitatem poſuere: alii quidem in voluptate animi, quæ ex contemplatione rerum & actione virtutum oritur: alii in vtraq; voluptate, animi videlicet & corporis; & in indolētia, ſiue dolorum & moleſtiarum vacuitate. Atq; ita ſenſiſſe Epicurum affirmat Torquatus apud Ciceronem 2 de fin. & Seneca in lib. de Vita beata. Hic autem error, quatenus ſumit voluptatem pro ea quæ ad corpus pertinet, E quomodo præſentem attingit diſputationem, refellitur tum iis omnibus rationibus, quibus oſtenſum fuit, felicitatem non eſſe in bonis corporis conſtitutam: tum ſpeciatim argumento illo quod affert Ariſtoteles 7. Ethic. c. 11. nimirum, quia voluptates corporis impediunt prudentiam: & quò vehementiores ſunt, eò denſiorem menti caliginem offundunt, & rationis ac iudicii arcem occupant, animumque illecebris in ſeruitutem pertrahunt, & ita deiiciunt vt nihil magnum aut excellens moliatur. Vnde illud F Senecæ in lib. de vita beata, c. 7. *Voluptatem ſæpius inuenias latitantē ad tenebras captiuam circa balnea & ſudatoria mollem, eneruatam mero atque unguento madentem, pallidam, obfuſcatam, in medicamentis inuolutam.*

Deinde confirmatur idem inſtitutū, quia ſummi boni adeptio debet eſſe ſtabilis, & eiuſmodi vt eam non conſequatur triſtitia: at multò ſecus habent voluptates corporis, quæ (vt ait Philo Iudæus in lib. Gigant.) canum more primū ablandiuntur, tunc repentè mutatæ morſum infigunt inſanabilem: quod Boetius lib. 3. de conſ. metro 7. ita cecinit:

Habet hoc voluptas omnis:
Stimulis agit furentes,
Apiumque par volantum,
B *Vbi grata mella fudit.*
Fugit & nimis tenaci
Ferit icta corda morſu.

Lege D. Auguſtinum lib 5. de Ciuit. Dei c.20. vbi affert tabulam quandam, q̄ Philoſophi, nonnulli, ad ingerendum pudorem iis qui corporis voluptatibus virtutes metiebantur, pingebāt: in qua voluptas in ſella regali, quaſi delicata quædam regina, conſideret, eique virtutes famulæ ſubiicerentur, obſeruantes eius nutum, vt facerent quod illa imperaret. Cuius etiam tabulæ C meminit Tullius 2. de Fin.

ARTICVLVS IV.

Reſpondetur argumentis in contrariam partem adductis.

ARgumenta initiò propoſita hunc in modum explicanda ſunt. Ad primum dicendum: ſummum bonum expeti propter ſe: voluptates autem ſaltem ex intentione primaria auctoris naturæ datas eſſe gratia operationum, vt agentia ſuauius ac promptius munia ſua obeant: quemadmodum ſal non propter ſe ſed ad condiendos cibos adhibetur. Itaq; voluptates, ſi ordinatè & ex primarii illius inſtituti regula appetantur, non propter ſe, ſed propter actiones quærentur. Ariſt. autem loco illo 10. Eth. delectationem & operationem, ex qua delectatio percipitur, nō tanquam duo, ſed tanquam vnum quid accepit: quaſi diceret, ridiculum eſſe quęrere, cur quis operando delectari, & delectando operari velit: præſertim cum notum ſit, appetitum voluptatibus magnopere allici & deliniri. Ad confirmationem eiuſdem argumenti dicimus, ſummā miſeriam non eſſe poſitam in doloribus, ſed in oppoſito ſeu priuatione eius boni, in quo ſumma felicitas eſt: de quo poſtea.

Sol. 1. argu. 1. Lege D. Thomam 3. contr. Gen. c.26. & in 1. 2. q. 4. art. 2. Fr. & Caiet. iiſdem in.

Ad ſecundum negandum eſt antecedens, & ad reliquam argumenti partem dicendum tantummodo concludere, valetudinem ad naturalem huius vitæ beatitudinem & iucunditatem requiri, eandemque ex ſententia Platonis inter bona corporis principem locum habere, non tamen in ea felicitatem conſiſtere. *Sol. 2.*

Ad tertium pulchritudinem præcipuum eſſe ornamentum, non totius hominis, ſed corporis: *Sol. 3.*

ac

ac tametsi virtutem ipsam decoret, non ideo homini maiorem decoris excellētiam, quàm ipsius virtutis actum contemplationemq; conciliare.

QVAESTIO III.

Vtrum beatitudo consistat in animi operatione?

ARTICVLVS I.

Astruitur pars affirmatiua.

CVm oporteat felicitatem in eo qui felix dicitur insidere, & ex superiore disceptatione constet, felicitatem non esse in bonis corporis; consequens est, vt in bonis animi sita sit. *Animi bona.* Rursus cum animi bona, si generatim loquamur sunt potentiæ, habitus, & operationes: duo verò priora ad operationem ordinentur, felicitas autem propter se expetatur, vtiq; asserendum erit, felicitatem in animi operatione cōsistere. Quod docet etiam Arist. 1. lib. Ethic. c. 7. & lib. 10. c. 6. & lib. 2. Polit. c. 3. & lib. 2. mag. Mor. c. 10. poteStq; inde confirmari: quia beatitudo est vltima hominis perfectio: vnumquodq; autem tunc perfectum est, cùm in actu existit: vltimus verò actus in iis, quæ operationem vendicant, est ipsa operatio.

Obiect. 1. Obiiciat tamen aliquis: Beatitudo definitur à Boetio, status omnium bonorum aggregatione perfectus: igitur beatitudo non consistit in operatione, sed potius statu & quasi habitu. Secun- 2. dò: si beatitudo in operatione consisteret, nemo, nisi cum actu talem edit operationem, esset felix appellandus: hoc autem absurdum est: cum ex eo sequatur eundem hominem breui tempore nunc beatum esse, nunc infelicem: ergo, &c.
3. Tertiò: Habitus est perfectior actu igitur beatitudo in habitu, non in actu siue operatione collocari debet. Antecedens probatur: quia habitus est tum principium actiuum, tum finis sui actus: cum ab habitu eliciatur actus, ideoq; hunc frequentemus, vt illum perficiamus. Item, quia stabiliora perfectioris conditionis sunt: vt docet Arist. 3. Eth. c. 1. habitus verò ex suo genere stabiliores sunt, cum hi permaneant, illi confestim euanescant.

Dilut. 1. obiect. Ad primum horum respondendum, ex D. Thoma in 1. 2. q. 3. art. 2. Cū beatitudo definitur status, solum iudicari beatum esse in statu boni perfecti. Itaq; propositio illa: *Beatitudo est status*: non est essentialis formalisue, sed causalis: vt ibidem annotauit Caietanus: quasi dictum sit, beatitudinem esse causam status perfecti. *Dilut. 2.* Ad secundum: vt quis felix vocetur, sat esse versari in actione, vti ratio præscribit, & vitæ huius conditio atq; humana imbecillitas fert. *Dilut. 3.* Quod attinet ad tertium argumentum, quo appetitur, habitusne an actus perfectior sit, asserendum, actū

A simpliciter perfectiorem esse habitu. Primum: quia vnumquodq; vt minus dependet ita excellentioris naturæ est, vt minus dependet actus ab habitu, quàm contrà; siquidem habitus naturalis, de quo loquimur, non nisi per actum gignitur, cum tamen actus absq; habitu elici possit. *Actus perfectior habitu.* Secundò: quia præstantius est id, cuius gratia aliud est: vt docet Arist. 2. Phys. c. 3 text. 31. & 1 magn. Moral c. 1. habitus autem propter actum est, tanquam propter quidpiam optimum. Vnde Arist.
B 7. Phys. c. 3. tex. 17. definit Virtutem dispositionem perfecti ad optimum: hoc est: vt ibidem D. Thomas interpretatur, qualitatem qua subiectum aptè perficitur ad exercendum actum, qui comparatione habitus virtutis optimum quidpiam est. Quare non videtur negandum, actum absolutè præstare habitui, saltem in naturalibus. Quid verò de supernaturalibus iudicandum sit, quod a quibusdam in vtramq; partem disputari solet, non est huius loci constituere.

C Iis autem, quæ contra nostram assertionem de naturali actu obiecta sunt, facilè respondebit qui dixerit: etsi habitus sit principium actus, & causa æquiuoca illius, non proinde nobiliorem esse: cum non sit causa æquiuoca principalis, sed instrumentaria. Item licet operemur, vt habitus perficiamus: tñ cum ipsa habitus pfectio sit gratia operationis, vt videl. prōptius & suauius operari possimus, ratum manere, finem habitus esse operationem. Ad secundum dicito, cum Richar-
D do in 4. d. 49. in 1. pr. q 4. pronunciatum Aristotelis intelligendum cæteris paribus: quod in re proposita non euenit vt ex dictis constat, cum operatio aliunde maiorem habeat perfectionem.

ARTICVLVS II.

In quanam operatione felicitas posita sit?

E VT autem doceamus, in quanam operatione beatitudo consistat, animaduertendum est, beatitudinem duplicem esse: supernaturalem & naturalem Rursus vtramlibet harum bipartitò diuidi: nimirum supernaturalem, in eam quæ ad hanc mo talem vitam, & in eam quæ ad aliam vitam pertinet: item naturalem, in speculatiuam & practicam. *Multiplex diuisio felicitatis.*

F Supernaturalis beatitudo, quæ in alia vita obtinetur, consistit in intuitiua diuinæ naturæ contemplatione: vt sentit D. Thom. 3 contra gent. c. 25 & 26. & quodlib. 8. art. 19. eiusq; sectatores variis in locis: & alii contra Scotum in 4. dist. 49. q 6. & 5. Henricum Gandauensem in sum. art 49. quæst. 4. Ægidium quodl. 3. quæst 19. aliosque non paucos, asserentes prædictam beatitudinem sitam esse in actu amandi Deum clarè visum *Beatitudo supernaturalis alterius vitæ.*

vitum. Item contra D. Bonau. in d.q 49. 1. part. dist. q. 5. M. Albertum dist. 48. art. 4. Alensem p. q. 23. memb. 1. & 4. part. q. 92. m. art. 4. & alios, qui eam collocant in vtroq; actu simul, intellectus & voluntatis: hoc est, intuitiua contemplatione diuinæ naturæ, & in amore seu fruitione eiusdem.

Sententia D. Thomæ, quàm eius assertores multis argumentis cõfirmant, breuiter hoc modo ostendi potest. Beatitudo formalis nihil est aliud, quàm adeptio & possessio finis vltimi: atqui sola clara Dei visio hoc sibi vendicat. ergo ea sola est beatitudo. Maior in confesso est apud omnes: colligiturq; ex illis verbis 1. Cor. 9. *Sic currite, vt comprehendatis* & 1. Tim. 6. *Apprehẽde vitam æternam.* Minor probatur: quia voluntas non est potentia apprehendens, sed appetens: & eius actus non est apprehensio, sed inclinatio qua trahitur ad rem amatam: iuxta illud D. Aug. lib. 13. Confess. c. 9. *Amor meus pondus meum.* Intellectus autem est potentia apprehensiua, quæ ex suo peculiari modo operandi trahit ad se obiectum, sibiq; præsens & vnicum possidet. Ergo, &c. Item: summa beatitudo consistit in operatione omnium perfectissima; sed intuitiua contemplatio diuinæ essentiæ est huiusmodi: igitur in ea summa beatitudo consistit. Probatur assumptio: primùm, quia potentia, à qua elicitur, nempe intellectus, est omnium nobilissima: vt docet Arist. 10. Eth. c. 7. & 8. quod ex eo quoq; suadetur, quia obiectum intellectus est simplicius & abstractius obiecto voluntatis; cùm intellectus perfecto actu feratur in rem, abstrahendo ab existentia: voluntas verò actu perfecto nihil, nisi cum ordine ad existẽtiam, appetat: nemo enim pecuniam, v.g. nisi vt eam possideat, optat amatue.

Beatitudo supernaturalis huius vitæ.

Quod ad supernaturalem huius vitæ beatitudinem spectat, cum istiusmodi beatitudo sit tendentia quædam ad supremam illam felicitatem, de qua proximè disseruimus: vtiq; oportet eam in actione charitatis supernaturalis potissimum contineri: quia talis tendentia maximè fit per actus meritorios, quos partim elicit, partim imperat charitas. Quare & Christus Dominus, cœlestis disciplinæ magister, in * sermone de beatitudinibus huiusce vitæ, beatitudinem in virtutum actionibus constituit. Nec obstat, quòd voluntas, in qua inhæret charitas, secundum gradum ordinemq; naturæ minus perfecta sit, quã intellectus: sat enim est, eam perfectiorem esse, si spectetur quod rationem & officium tendendi, per actiones meritorias ad cœlestem patriam & Dei visionem, tanquam ad vltimum terminum creaturæ intellectualis.

** Matth. 5.*

Itaque non probatur nobis eorum sententia, qui supernaturalem huius vitæ beatitudinem præcipuè in cognitione supernaturali Dei, siue in dono sapientiæ collocant. Etenim licet donũ

A hoc, aliaq; eiusmodi, quæ nostris animis diuinitus infunduntur, ad beatam vitam promoueãt: ea tamen promotio in actionibus charitatis præcipuè consistit. Charitatis potius diximus, quam Gratiæ: quia gratia, ex eorum sententia, qui eam à charitate distinguunt, quam magis probamus, non propriè, vel saltem non immediatum dicitur operandi principium, sed charitas. Beatitudo autem cum in operatione sit, ei habitui, à quo talis operatio proximè oritur, tanquam fonti ac
B principio ascribenda est.

Naturalis felicitas.

Porrò naturalis huius vitæ felicitas duplex est, vt ante monuimus, docetq; Arist. 10. Ethic. a c. 7. altera practica, quæ vitæ actiuæ finis est: altera contemplatiua, quæ est vitæ contemplatiuæ finis. Felicitas practica, cum necessariò sita esse debeat in actione vitæ practicæ, vtiq; consistit in operatione secũdum virtutem moralem, maximè prudentiam, quæ est virtutum regula atque inter eas principatum obtinet. Contem-
C platiua sita est in contemplatione, potissimum Dei, & aliarum etiam substantiarum materiæ expertium: siquidem hæc est nobilissima speculatiui intellectus operatio: nec in hoc statu (nulla habita ratione alterius vitæ, ad quam tendimus, & in qua supernaturalem beatitudinem nos adepturos speramus) secundum naturæ vires perfectiori modo Deum possidemus.

Lege D. Th. in 2. d. 41. q. 1. art. 1.

ARTICVLVS III. D

Enodatur Felicitatis definitio ab Arist. tradita.

HInc non difficile erit intelligere definitionem Felicitatis, traditam ab Aristot. 1. Ethic. c. 7. *Felicitas est operatio animæ per rationem, aut non sine ratione, secundum virtutem in vita perfecta.* Dicitur enim operatio animæ per rationem siue intellectum, id est operatio edita à potentia intellectiua: vel non sine
E ratione, id est vel ab intellectu præscripta & regulata: siquidem actiones humanæ vel ab intellectu per se eliciuntur, vel ab aliis potentiis quas intellectus regit & gubernat. Dicitur, secundum virtutem: quia oportet actionem, in qua felicitas ponitur, studiosam esse, rectæq; rationi consentaneam. Additur postremò, in vita perfecta: quia vt vna hirundo non facit ver; ita nec dies vnus vnaue operatio reddit hominem felicem:
F proindeq; vt quis fœlix dicatur, oportet totius vitæ decursu, aut longo tempore, eam actionem in qua beatitudo consistit, exercere.

Cui felicitati conueniat tradita definitio.

Proposita definitio, si in eo sensu quem præ se fert accipiatur, vtriq; felicitati, tam practicæ, quam speculatiuæ conuenit, vt consideranti planum erit: ex mente tamen Aristotelis, qui loco superius adducto de felicitate duntaxat actiua disserit, soli actiuæ conuenit, atq; adeo

secundum eam limitationem nomine virtutis sola virtus moralis accipienda erit, in cuius actione tantum actiua felicitas collocatur.

Nonnulla hic aduertes. Primum est: cum in hac vita tot ærumnis & incommodis animi corporisq; obnoxia, neq; actiua, neq; contemplatiua felicitas perfectè possideri queat, neutram in hoc statu appetitum hominis perfectè satiare: esto illum aliquo modo expleat, quatenus prudens & sapiens eorum, quæ obtinere non valet, inopiam moderato & imperturbato animo fert.

Discrimen inter felicitatem contemplatiuã huius & alterius vitæ.

Secundum est: felicitatem contemplatiuam naturalem nõ eodem prorsus modo esse in cõtemplatione sitam, quo beatitudo, supernaturalis alterius vitæ in intuitiua diuinæ naturæ cognitione. Nam cum Dei & substantiarum separatarum consideratio in hac vita simul cum morum prauitate inueniri possit, cum qua tamẽ felix nemo dicitur: asserendum est, licet essentia felicitatis contemplatiuæ naturalis in ea, quam diximus, contemplatione præcipuè collocata sit, necessariò tamen formaliter includere morum probitatem, & virtutum actiones, quas essentia supernaturalis beatitudinis non ita includit. Ratio discriminis est quia morum sanitas non necessario prædictam contemplationem naturalium comitatur, vt planum est, quæ tamen necessariò sequitur ex diuinæ essentiæ visione, in qua virtute continetur, quæq; eodem instanti, quo elicitur, parit ex se voluntatis rectitudinem, amorem Dei, ac cætera, quæ ad statum illum omnibus bonis cumulatum exiguntur.

Tertium est: felicitatem contemplatiuam perfectiorẽ esse actiua. Quod ex eo patet, quia cõtemplatio, cum suapte natura propter se quæratur nobilior & excellentior est quam praxis: quod docuit Arist. lib. 6. Eth. c. ult. & lib. 10. eiusdem operis, c. 7. &. lib. 7. Polit. cap. 2. Idemq; censuit Plato in Philebo, vbi ait, vitam contemplationi dicatam cæterarum omnium diuinissimam esse. & lib. de Regno, numerans duo regna, vnum Iouis, alterum Saturni, hoc illi prætulit: per illud actionem, per hoc contemplationem significãs. Lege in eandem sententiam Alcinoum in lib. de Doct. Plat. c. 2. Tyrium Max ser. 6.

QVAESTIO IV.

Vtrum ad felicitatem externa bona requirantur?

ARTICVLVS I.

Diuersæ Philosophorum opiniones.

Opinio Stoicorum.

EST de re proposita contentio inter Stoicos & Peripateticos. Stoici partem negatiuam acerrimè tuentur, appellantq; felicitatem Peripateticam, q̃ externa bona asciscit, mollem & eneruatam: In quam sententiam multa Cicero in 2. Parad. & Tusc. q. lib. 5. & Seneca Stoicæ

A disciplinæ alumnus variis in locis. Videtur autẽ dogma hoc ex eo comprobari, quia oportet felicitatem à casu & fortuna minimè dependere: à quibus tñ dependeat necesse est, si externa bona, quę magna ex parte fortuita sunt, requirit. Item, quia felicitas consistit in actione virtutis: hæc a. probatur splendetq; magis in aduersis, quàm in prosperis, vt rectè ait Seneca in libro de Diuina prouidentia: *Gubernatorem*, inquiens, *in tẽpestate maris, in acie militem intelligas.* B *Vnde possum scire, quãtum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitiis affluas? Vnde possum scire, quantum aduersus ignominiam & infamiam, odiumque populare constantiæ habeas, si inter plausus senescas?*

Quin & Poetæ, vt illustre solidæ felicitatis exemplum hominibus proponerent, Herculem induxerunt post multorum laborum tolerantiã de fortuna triumphantem, & in cœleste domicilium ascendentem. De quo est illud Boeti lib. 4. de Consol. metro 7.

C

Ite nunc fortes, vbi celsa magni
Ducit exempli via: cur inertes
Terga nudatis? superata tellus
Sidera donat.

Postremò idem confirmatur: quia quod ad rectè & laudabiliter viuendum sufficit id ẽt ad felicitatem sat est: atqui virtus ita se habet; cum probum virum & omni laude cumulatũ reddat: videtur igitur ea per se abunde sufficere ad felicitatem. D Atq; huic sententiæ Arist. & Platonem subscripsisse ait Tullius 5. Tusc. q. Quare Lucianus, in Aristotelem iocatus, Alexandrum Mag. apud inferos inducit asserentem, Aristotelem versutum & callidum virum, nixum fuisse persuadere, munera fortunæ necessaria esse ad summum hominis bonum: vt auderet ea ab ipso petere, ac bona fronte recipere.

In dial. Platonis & Alexandri.

ARTICVLVS II.

E

Aristotelis sententia, eiusq; comprobatio.

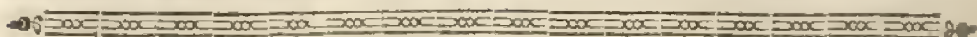
Felicitas hominis politici

RE tamen vera Arist. 1. lib. Eth. c. 8. censuit, ad felicitatem, non qualemcunque, sed hominis politici & qui in Reip. luce versatur, requiri externa bona, tanquam instrumẽta ad defendendam Remp. ad beneficentiam exercendã, ad propulsandas iniurias, aliaq; munera eiusmodi. Quæ sententia vera est: F etenim nemo externã & politicam felicitatem obtinere dixerit eũ, qui bonis ad hęc p̃standa destitutus sit: licet absq; iis quilibet priuatus homo in se spectatus, tam contemplatiua, quã practica felicitate potiri queat.

Sol. arg.

Argumenta vera, quæ superius adduximus, hanc habent explicationem. Ad primum dicendum: non esse absurdum, felicitatem sub aliqua consideratione, & quòad perfectionem accidentariam,

tariam, pendere aliquo modo à fortuitis euentibus: dummodo quoad essentiam ab iis nequaquam pendeat. Ad secundum respondendū: esto virtus maius specimen sui det, magisq; luceat in aduersis: tamen quantum ad beatitudinis splendorem attinet, magis apparere in prosperis: in quibus præstantis animi argumentum est, moderationem seruare, euagantes appetitiones cōprimere, neq; vana iactatione extolli. Qui autē A in egestate, & rerum familiarium iactura, ac deniq; aduersis rebus diu tolerandis animi constātiam exhibuere, etsi magna laudum encomia iure obtinuerint: non iccirco putandum, eos ciuilem politicamue felicitatē assecutos fuisse: plura enim ad hanc requiruntur, quàm ad rectè & cū laude viuendum. Neq; aliud sensit Plato vbi rectè sensit, neq; Aristoteles, cùm de hac felicitate disserunt. Lege D. Th. in 1.2. q. 4. art. 7.

DISPVTATIO QVARTA.

DE TRIBVS PRINCIPIIS HVMANORVM ACTVVM, voluntate, intellectu, & appetitu sensitiuo.

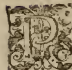
QVia præcipua Moralis scientiæ consideratio versatur circa actus humanos, quibus comparatur, in quibusue consistit hominis felicitas, doctrinæ ratio postulat, vt postquam de felicitate egimus, de humanis actibus disputemus: ac primum de eorum principiis, Voluntate, Intellectu, & Appetitu sensitiuo.

QVAESTIO I.

Vtrum omnes actus humani à libera voluntate proficiscantur.

ARTICVLVS I.

Argumenta in partem negatiuam.

PArs negatiua propositæ controuersiæ his argumentis videtur ostendi. Actus, quibus animæ beatæ diuinam essentiam clarè vident, visamq; amant, humani sunt: cum in iis supernaturalis beatitudo hominis consistat & tamen ex communi Theologorum sententia non sunt actus liberi, sed necessarii: nec enim in beatorum potestate est, eiusmodi actus non elicere. Non igitur omnes actus humani à libera voluntate proficiscuntur.

1. argum.

Secundò: Actus, quos somniantes & mente capti exercent, dum disputant ratiocinanturque: item actus subiti voluntatis & intellectus, sunt humani, quandoquidem soli homini conueniūt; nec tamen liberi sunt, alioqui posset in eos culpa aut meritum cadere. Ergo alioqui sunt actus humani absq; libera voluntate.

2. argum.

Tertiò: Multi actus, ab appetitu & externis membris administrati, sunt humani: siquidem bonitatem malitiamue moralem sortiuntur: & tamen ii non sunt à voluntate: cum actus voluntatis sint immanentes: Igitur multi actus humani non oriuntur à voluntate.

3. argum.

B

ARTICVLVS II.

Explicatio controuersiæ.

VT propositæ quæstioni satisfaciamus, quædam prænotanda sunt. Primum est: Bifariam posse aliquem actum dici humanū: nimirum vel quoad substantiam entitatemue: quo pacto omnes ac solæ operationes, quæ manant à potentiis propriis hominis vt homo est, humanæ dicuntur, vt ratiocinari & flere: vel C quoad operandi modū. Qua verò proprius modus operandi hominis, prout à belluis distinguitur, est ita agere, vt suarum actionum dominiū & libertatem gerat (bruta enim impetu naturæ operantur, nec tam agunt, quam aguntur, vt D. Damasc. ait li. 2. fid. Orth. c. 27.) fit, vt posteriori modo eæ tantum actiones humanæ vocentur, quas homo in sua libera potestate habet. *Actiones humanæ quæ.*

Secundò aduertendum: voluntatem non ideo liberam seu deliberatam vocari, quòd ipsa deliberet (deliberatio enim ad intellectum magis, D quàm ad voluntatem pertinet:) sed quia præcedentem intellectus deliberationem sequitur. Quo fit, vt illa actio dicatur à libera voluntate proficisci, quæ à voluntate intellectus deliberationem sequente elicitur aut imperatur.

Hoc posito respondemus, omnes actus humanos proficisci à libera hominis voluntate. Quod ex eo ostenditur: quia etsi radix libertatis sit in intellectu, formalis tamē libertas à sola voluntate est: vt alibi ex professo declarabitur. *Libertas quid.* Patetq; ex eo, quia libertas dicitur, qua aliquid vt libet eligimus: electio autem fertur in bonum: quòd cùm sit obiectum voluntatis, consequens est, vt formalis libertas pertineat ad voluntatem. Quare nullus omninò erit actus humanus, qui non oriatur à voluntate: siue cum ipsa in se eliciat: cuiusmodi est actus amoris: siue imperet: vt deliberata motio intellectus, vel appetitus, & vniuersim omnes actiones potentiarum, quæ voluntati subditæ sunt, si ab eis eliciantur, prout voluntati liberè mouenti subiiciuntur.

Argumenta verò pro contraria parte ex dictis facilè soluentur. Ad primum & secundum dicendum: eiusmodi actus, licèt sint actus hominis: non tamen esse humanos in eo sensu & vsurpatione, de qua hic agimus. Ad tertium concessa maiori ad minorem dic, non omnes actiones quæ à voluntate proficiscuntur, immanentes esse: sed quæ ab ipsa potentia manant, & in eadem manent.

QVÆSTIO II.

Vtrum voluntas intellectum, an intellectus voluntatem moueat?

ARTICVLVS I.

Posita difficultatis enodatio.

ADuertendum, moueri facultatem animæ ab aliquo, nihil aliud esse, quàm ab illo de potentia ad actum deduci. Quare cum bifariam possit aliqua facultas animæ esse in potentia: nimirum vel quoad eliciendam aut non eliciendam actionem: quod vocatur esse in potentia ad exercitium actus: vel quoad hoc illudue agendum, id est, quoad producendum actum huius aut illius speciei: quod dici solet esse in potentia quoad actus specificationem: fit, vt duobus modis prædicta facultas indigeat mouente, à quo ad actum perducatur: vno quoad actus exercitium: altero quoad determinationem illius ad certam speciem.

Concl. 1. Sit prima conclusio: Voluntas quoad exercitium mouet intellectum, sicuti & reliquas potētias quoad actus humanos. Hæc quæstione proximè sequenti accuratiùs probabitur: nunc ex eo breuiter ostenditur, quia principium actus cuiusque potentiæ actluæ est ex fine: finis verò actuum intellectus continetur sub fine voluntatis: proindeq; intellectus ad actus suos eliciēdos A à voluntate moueri debet. Diximus in conclusione, quoad actus humanos: quia ad actus subitos, qui omnem actum voluntatis antecedunt non mouetur intellectus a voluntate: sed ab obiecto, interuentu speciei intelligibilis & phantasmatis. *Actus subiti.* Qua de re Maior in 1.d.3.q.2. Greg. in 2, d.11.q.1. Lege quoque, si placet, quæ in hanc sententiam scripsimus, lib.1. Phys. c.1 q.2. art. 4.

2. concl. Secunda conclusio: Intellectus quoad speciem actus mouet volūtatem. Hæc suadetur: quia B intellectus proponit voluntati obiectum, a quo, tanquam a principio formali externo, actus voluntatis speciem sumunt. Vbi aduerte bonum cognitum non solum sese habere ad actus volūtatis, vt causam formalem externam, prout illis, tanquam terminus ad quem referūtur, speciem tribuit: sed vt finem, quatenus motu metaphorico allicit voluntatem. Vtrum verò notitia intellectus concurrat etiam actiuè cum voluntate ad eius actus eliciendos controuersum est. Negatiuam C partem sequitur Henricus quodlib. 9. Capreolus in 2. dist. 23 art. 3. ad 1. contra 1. concl. Hispalensis in 2. dist. 25. q. 1. art. 3. not. 1. Iauellus 9. Metaph. q. 6. Affirmatiuam tuentur Paludanus in 4. dist. 49. q. 3. art. 1. Gregorius in 2. dist. 25. q. 1. contra 2. conclus. Gabriel. eadem dist. quæst. 1. dub. 3. Sancinas 9. Metaph. q. 11 & q. 13. Vtraque nobis admodum probabilis videtur: quæ autem probabilior sit. lib. 9. Metaph. diiudicandum erit.

D

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumq; dilutio.

ERit tamen qui probare contendat, non posse intellectum à voluntate moueri, hoc argumento: E Omne mouens est prius ac nobilius moto: sed intellectus est prior & nobilior voluntate, vt suprà statuimus, docetq; Aristot. lib. 10. Ethic. c. 7. igitur intellectus non potest à voluntate moueri. Maior probatur: quia quod mouet, agit: agere autem præstantius est, quàm pati: teste D. Augustino 12. super Genes. ad lit.

Secundò: Voluntas nihil appetit, nisi quod ei ab intellectu repræsentatur: quia, vt docet D. Augustinus lib. 8. de Trinit. c. 4. nihil volitum, nisi prius cognitum. Igitur si, vt intellectus actum F suum eliciat, & voluntati aliquid proponat, debet priùs à voluntate moueri, dabitur in actionibus voluntatis & intellectus infinita progressio: siquidem omnem actionem voluntatis antecedet actio intellectus, & omnem actionem intellectus actio voluntatis, absque vllo primo actu.

Tertiò: Intellectus per suam notitiam concurrit effectiuè ad actum voluntatis, vt est multo-

multorum Philosophorum sententia: igitur si voluntas mouet effectiuè intellectum, & intellectus voluntatem, idem respectu eiusdem, hoc est, eadem voluntas comparatione intellectus, simul erit mouens & motum.

Sol. 1. Ad primum horum dicendum: fieri posse, vt id, quod alio simpliciter deterius est, eodem tamen alia consideratione & secundum quid præstantius habeatur. Nam v. g. potentia videndi nobilior est quàm color: & tamen color, quatenus in illam agit, suam ei speciē imprimēdo, excellentior quam illa est. Sic ergo, tametsi intellectus absolutè præstantior sit quàm voluntas, nihil mirum si volūtas, spectata prout intellectum mouet, hac ex parte ipso præstantior censeatur.

Sol. 2. Ad secundum, concesso antecedente neganda est consecutio. & ad eius confirmationem dicēdum: non omni intellectus actioni præire actionem voluntatis: quia tandem consistendum erit in aliquo actu intellectu, ad quem, vt suprà diximus, intellectus ab obiecto interuentu phantasmatis moueatur: qui actus, quia saltem in suo primo ortu naturalis est, & non liber, non oportet ad eum eliciendum concurrere voluntatem.

Sol. 3. Ad tertium, vtcunq; se habeat veritas antecedentis, quæ alibi vt diximus perpendenda erit, respondemus; non sequi ex eo, idem secundum idem esse simul mouens & motū. Nam cum voluntas mouet intellectum ad eliciendam notitiā alicuius rei, non concurrit tunc intellectus per eandem notitiam ad illam met actionem voluntatis, sed ad aliam v. g. mouet voluntas intellectum ad deliberandum, iudiciumque ferendum de pharmaco: intellectus per hanc actionem non concurrit cū voluntate ad illum met actum, quo eum voluntas mouit; sed ad alium, nempe ad electionem pharmaci, quod ei, vt conueniens ad obtinendam valetudinem, repræsentat.

QVAESTIO III.

Vtrum voluntas moueat omnes alias potentias ad actus suos exercendos?

ARTICVLVS I.

Constituitur pars affirmatiua.

Conclusio. ASserendum: voluntatem mouere actiuè ad suos actus exercendos reliquas animæ potentias, quæ suapte natura eius imperio subduntur. Hæc assertio traditur à D. Augustino lib. 12. de Ciuit. Dei, c. 6. D. Damasceno lib. 2. Fid. c. 16. D. Anselmo de Concept. Virgil. cap. 4. A D. Thoma 1. p. quæst. 82. art. 4. & aliis. Probatur autem eius veritas, tum ipsa experientia, quandoquidem contemplamur, legimus, loco mouemur, præstamusque cætera id genus munia, cum volumus: tum ratione; etenim principium motionis cuiusque potentiæ actiuæ est ex fine cum omne agens gratia finis operetur: bonum autem in commune, quod rationem finis habet, est obiectum voluntatis. Quare consequens est, vt voluntas omnes alias potentias ad suo- *Obiectū voluntatis.* B rum actuum exercitium moueat. Consecutio patet ex eo: quia semper ars & potentia, ad quam spectat finis vniuersalis, mouet ad agendum artem & potentiam, ad quam particularis finis sub illo vniuersali comprehensus pertinet: vti liquet in arte nauigatoria & nauium confectrice, itemque in duce & tribunis: atqui omnes fines aliarum potentiarum comprehenduntur sub fine ac bono, quod est obiectum voluntatis, quia omnes potentiæ per suos actus tendūt in aliquod C bonum; ergo, &c.

Quæri solet, quonam pacto voluntas hanc motionē præstet? Quam dubitationem duplici pronunciato explicabimus. Primum sit: Voluntas non mouet alias potentias applicando: si loquamur de ea applicatione qua res applicata aliquam præuiam motionem ab applicante accipit: vt cùm quis admouet securim ad cædēda ligna, imprimendo illi impulsum. Hoc ex eo ostenditur: quoniam voluntas nullam præuiam motio- *De modo, quo voluntas mouet alias potentias.* D nem iniicit potentiis: tum quia in hoc rerum genere non apparet, quidnam eiusmodi præuia motio sit: tum quia talis motio superflua omnino est, cùm absq; illa possit voluntas potentias mouere: quod in * Physicis ex professo tractauimus, cum ostendimus, causam primam non excitare agentia naturalia ad suas actiones, præcedente aliqua motione vt plerique D. Thomæ sectatores arbitrati sunt. Est enim quoad hoc par ratio in Deo, quatenus cum causis secundis con- E currit: & in voluntate, vt cum potentiis.

Secundum pronunciatum sit: Voluntas mouet alias potentias, concurrendo cum illis tanquam causa vniuersalior: ita vt ex potentia, cū qua voluntas concurrit, & ex ipsa voluntate, fiat vna integra causa, à qua vna eademque numero actio manat Huius pronunciati veritas ostenditur, primum ex analogia, quæ est inter alias causas vniuersales & particulares, præsertim Deum & causas secundas: quandoquidem vo- F luntas, vt fertur in bonum in commune, aliæ verò potentiæ in bona particularia: ita sese habet ad alias potentias, vt vniuersalis causa ad particulares. Quare, vt causa vniuersalis, v. g. Deus, dum concurrit cum causis secundis ad agēdum, ex ipso & causa secunda fit vna causa integra, à qua vna eademque singularis actio oritur: ita proportione quadam se habebunt voluntas, cæteræq; potentiæ quas illa mouet.

Ex dictis intelliges, actionem, qua voluntas formaliter mouet alias potentias esse transeundum, cùm in ipsa voluntate non maneat: siquidem non distinguitur re ab actione aliarum potentiarum. Præterea, eiusmodi concursum voluntatis interdum esse quid spiritale, cum nimirum voluntas concurrit cum potentia immateriali, vt cum intellectu: aliquando materiale, si videlicet concurrat cum potentia inhærente organo corporeo, vt cum imaginatione.

ARTICVLVS II.

Quo pacto voluntas moueat sensus internos?

Duplex imperium.

SCiendum ex Aristotele 1. Polit. c. 3. & libr 1. Eth. c. vlt. & ex D. Thoma 1. part. q. 81. art. 3. ad 2. duplex esse imperium: alterum despoticum seu dominicum; alterum politicum seu ciuile, quod etiam regium appellatur. imperium despoticum est, quo dominus imperat seruis: qui facultatem resistendi non habent, cùm nullo modo sui iuris sint. Imperium politicum est, quo Princeps Reipublicæ imperat ciuibus: qui tametsi eius præceptis obediant, tamen cum liberi sint, aliquid suum habent, quo eius imperio resistere valeant.

Quærimus ergo, num voluntas moueat sensus internos imperio ciuili, an despotico? D. Thomas loco proximè cit. videtur docere, cogitatiuam (quæ etiam ratio particularis dicitur) regi mouerique à ratione & voluntate imperio despotico; non ita verò reliquos sensus internos. Nam cur appetitus rationi & voluntati non promptè obediat, causam esse ait, quia appetitus non semper à cogitatiua, sed ab aliis sensibus interdum mouetur. Quæ ratio nullius esset momenti, si interni sensus pari obedientia voluntati parerent; vt erit consideranti perspicuum. Nobis tamen asserendum videtur, nullum esse internum sensum, qui voluntati semper ad nutum obediat. Nam sensus communis, perseuerante externi sensus apprehensione, necessario rem apprehendit, & vniuersim omnes sensus interni (quippe omnium, quoad hæc eadem videtur esse ratio) nonnunquam adeò tenaciter res apprehendunt, vt voluntas eorum cogitationem vt nullo modo, aut difficile compescat: vti docet quotidiana experientia.

Ex quibus causis proueniat cogitationis tenacitas.

Prouenit autem ea cogitationum tenacitas ex multis causis, sed ex his potissimum: nimirum vel ex reali præsentia obiecti, sese per externos sensus ingerentis: vel ex interna instigatione dæmonum, qui imagines interiùs asseruatas agitatis spiritibus, huc illuc transferunt, & ad rerum quæ iis repræsentantur apprehensionem acuunt accommodantque: vel ex affectione organi; siquidem melancholici, qui sicco & frigido sunt temperamento, in eiusdem rei apprehensione diutius insistunt: vel ex affectu appetitus sensitiui; cùm notum sit, vs magis affligi internum sensum, ad quæ appetitus maiori impetu fertur.

ARTICVLVS III.

Qua ratione voluntas appetitum sensitiuum moueat.

QVod ad appetitum sensitiuum attinet, dicendum, moueri illum à voluntate imperio politico, nō autem despotico: vt communi assensu tradunt Aristoteles in calce libri 1. Eth. & 1. Pol. c. 3. D. Damascenus lib. 2. fid. orth. c. 12. D. Gregorius Nyssenus lib. 4. c. 8. D. Thomas 1. 2. q. 17. art. 7. & alii. Ac primū quòd appetitus à voluntate moueatur, patet experientia: cum sæpe illius motus arbitrio nostro excitemus, & cohibeamus. Confirmaturq; id verbis illis c. 4. Gen. *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Verùm quod talis subiectio non sit despotica, non minus compertum est: cum passim feratur appetitus in bonum sensibile, cōtra iudicium rationis & inclinationem voluntatis. Idq; testatur D. Paulus illis verbis ad Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.*

Oritur autem hæc repugnantia ex eo, quia appetitus sensitiuus sequitur apprehensionem sensus interni: quæ interdum adeò efficax est, vt à ratione & voluntate cohiberi non possit. Tum etiam, quia motio appetitus sensitiui pendet ex dispositione organi (vnde ii qui calido sunt temperamento, facilè irascuntur) quæ dispositio sine affectio imperio non subiacet. Lege D. Thomam in q. de malo, q. 7. art. 6. ad 8. & 1. part. q. 81. art. 3.

Ordinarius autem modus, quo voluntas appetitum mouet, est per apprehensionem sensus interni: id est, mouendo imaginatricem facultatem, v. g. vt de hac aut illa re cogitet, quam deinde appetitus amplectatur aut fugiat. Quæri tamen solet, vtrum voluntas non hoc duntaxat modo, sed per se immediatè interdum appetitum moueat: D. Thomas in disput. de Verit. q. 25. art. 4. & q. 26. art. 3. affirmatiuam partem asserit: quòd in potentiis inuicem ordinatis & cōnexis, vehemens motus superioris in inferiorem redundet. Vnde Aristoteles 3. de Anima cap. 11. text. 57. ait, appetitum superiorem impellere inferiorem, sicuti in cœlesti mundo sphæra superior

xior inferiorem rapit. Verum cum appetitus non feratur in ignorum, dicendum videtur, tunc solum voluntatem immediatè & per quandam redundantiam mouere appetitum, cum iam in sensu interno existit notitia eiusdem obiecti: ita nimirum, vt absq; noua intensione aut efficacitate notitiæ appetitus magis accendatur, ob affectum voluntatis.

Appetitus ob affectum voluntatis magis incenditur.

ARTICVLVS IV.

Quo pacto voluntas membra externa moueat.

IAm verò externa membra, quibus ratio arbitraria exercetur, mouet voluntas (vt experimento compertum est) imperio seruili, ac citra vllam repugnantiam: nisi aliquo impediantur morbo, vti accidit paralyticis laborantibus. Cur autem dispar obtemperandi conditio membris corporis & appetitui conueniat, ex iis quæ superius explicata sunt constat: videlicet, quia appetitus sequitur apprehensionem, &c. Quibus adde, appetitum suam qualemcumq; vindicare libertatem, qua rationi & voluntati obluctetur: quod tamen membris non competit.

Dispar obedientia membrorum & appetitus.

Dub. Quæri solet, vtrum voluntas non moueat membra, nisi interuentu appetitus sensitiui? Pro parte negatiua facit, quia interdum membrorum motio est contra propriam appetitus inclinationem. Quare si in huiusmodi euentis appetitus plerumq; non obedit voluntati, nullo modo tunc posset voluntas mouere membra, perseuerante repugnantia appetitus: cuius oppositum docet experientia in Sanctis martyribus, qui membra acerbissimis cruciatibus offerebant. Pro parte affirmatiua, quam magis verisimilem iudicamus, est ratio illa, quòd voluntas in viribus animæ mouet vt agens supremum; appetitus vt agens medium; vltimum autem est virtus motiua membris insidens. Petit verò harmonia & ordo mouentium, vt supremum non nisi interuentu medii moueat extremum. Ad argumenta pro contraria opinione dicimus, appetitum duo obire munia: quorum alterum est, bonum sensu oblatum prosequi, malum declinare: alterum, impellere membra corporis ad motum. Quoad prius officium, posse illum resistere voluntati: quoad posterius, non posse.

Responsio.

Dub. In quæstione etiam versatur: num appetitus sensitiuus in homine possit per se mouere membra, absq; motione voluntatis? Quod possit, eo videtur ostendi: quia appetitus sensitiuus in homine non est deterioris conditionis, quàm in belluis. Quare si in his (vt planum est) per se mouet; cur non etiam in illo mouebit? Contrariam

A sententiam tuetur D. Thomas 1. p. q. 81. art. 3. & Caietanus eodem loco: eamq; probat ea ratio, quia (vt paulò antè disputabamus) in omnibus mouentibus ordinatis, secundum mouens, cuiusmodi est appetitus, non mouet nisi virtute primi mouentis. Nec verò in homine de appetitus sensitiui dignitate quicquam detrahit, quòd non per se ac vi tantùm sub membris motionem afferat. Etenim, vt Caietanus loco cit. inquit, licet in nobis natura sensitiua nobilitatem capitis,
B quam in brutis habet, non obtineat; id tamen ei compensatur per coniunctionem & commercium cum ratione & appetitu intellectiuo: siquidem inferius vicinitate sublimioris perficitur; excellentiusq; est, moueri à nobiliori quam mouere inferiora, & Regi in aula subesse quàm in tugurio præesse.

Verum propositæ solutioni ea nobis moderatio videtur adhibenda, vt dicamus: si sermo sit de motione, qua appetitus ex vsu rationis mouet;
C non solere appetitum mouere membra, nisi mouente voluntate; si autem de aliis motionibus loquamur, interdum oppositum accidere: nec opus esse, vt vniuersim in omnibus motionibus appetitus subordinatio illa seruetur: nec vt respectu omnium dicatur appetitus mouens secundarium; esto semper ita se habeat, comparatione illarum quæ deliberatæ sunt, & homini quatenus homo est conueniunt. Qua limitatione potest etiam intelligi D. Thomæ sententia, vt nonnulli
D ex illius sectatoribus animaduertunt: præsertim cum sit admodum verisimile, motus subitos, quibus interdum membra ciemus, non semper prouenire a voluntate etiam indeliberata, sed nonnunquam à solo appetitu: vt cum quis naturâ pilosus ex subita appetitione vindictæ manum mouet ad inferendam iniuriam. Sed ea quæ ad appetitum pertinent, proxima quæst. magis illustrabuntur.

Limitatio superioris sententiæ.

Subiti motus membrorum.

E

QVÆSTIO IV.

Vtrum appetitus sensitiuus moueat voluntatem?

ARTICVLVS I.

F

Solutio quæstionis.

HÆc controuersia aliquot pronunciatis explicanda est. Primum sit: Negari non potest, appetitum mouere voluntatem. Probatur inprimis Sacræ paginæ testimoniis. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem*

1. pronunciatum.

legi mentis meæ. Iacob. 1. *Vnusquisq; tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus*. Confirmatur quoq; experientia: nemo est enim, qui non experiatur motum appetitus, siue iræ, siue doloris, aut lætitiæ, inclinare ad se voluntatem.

2. pronunc. Secundum pronunciatum: Appetitus non mouet voluntatem, imperando illi. Huius pronunciati veritas plana est: cum in confesso apud omnes sit, facultatem inferiorem & corporis organo affixam, non habere imperium aut dominium in potentiam superiorem & immaterialem. Itaq; non potest voluntas directo motu impelli ab appetitu: vt docet D. Thomas 1. q. 77. art. 1. sed indirectè.

3. pronunc. Tertium pronunciatum: Appetitus mouet voluntatem ex parte obiecti: hoc est, interuentu notitiæ intellectiuæ, quæ obiectum amplectendum aut declinandum proponit. Quod duobus modis accidit: vno, quia passio appetitus in causa est, vt intellectus hoc aut illo modo, aliter atq; aliter de re iudicet. Vnde illud Aristotelis 3. Ethic. cap. 5. *qualis quisque est, talis ei finis esse videtur*. Vt illud 1. Rhet. *non eadem videntur amantibus & odio habentibus*. (Quare & ligatus sub Alexandro Macedonum rege, reuocauit sententiam ab Alexandro irato ad Alexandrum non iratum) Quo fit, vt voluntas, sequens iudicium intellectus, idem velit aut repudiet quod appetitus. Altero, quia appetitus mouet voluntatem per notitiam interni sensus, quam ipse sequitur, quatenus sensuum phantasmata determinat intellectum ad huius & illius rei conceptionem.

A

ARTICVLVS II.

Dubia quædam enodantur.

EXistunt autem circa ea, quæ de motione appetitus asseruimus, aliquot dubia. Primum est: an appetitus aliquando absq; interuentu notitiæ intellectiuæ immediate moueat voluntatem per redundantiam, propter solam ipsarum potentiarum cognationem nexumque? Respondemus idem, quod supra de volũtate respectu appetitus: videlicet, cum voluntas non tendat in ignotum, eatenus appetitum mouere voluntatem, quatenus voluntas in bonum repræsentatum sibi per intellectum maiori impetu fertur, propter inclinationem appetitus. Secundum est: Num aliquando voluntas ita ab appetitu trahatur, vt in eius potestate non sit ei resistere? Respondetur: si appetitus adeò vehemens sit, vt omnino rationis vsum absorbeat, tunc necessariò mouere voluntatem: alioqui non. Etenim tamdiu motus voluntatis liber est, quamdiu iudicium integrum ac liberum manet. Turbat autem absorbetq; iudicium affectio appetitus, cum sensitiua cognitio, quæ tali affectione acrior & importunior fit, adeò vehemẽter intellectum mouet ad cogitandum de obiecto passionis, verbi gratia de re dolorem aut delectationem inferente, vt interim ei deliberandi facultatem adimat: in quam sententiam lege quæ scripsit Aristoteles 7. Eth. c. 3. & D. Aug. 14. de Ciuit. c. 16. D. Thomas in 12. q. 10. art. 3.

(margin: 1. dub. — B — 2. dub. — C — D)

DISPV-

DISPVTATIO QVINTA.

DE BONITATE ET MALITIA HVMANArum actionum in Genere.

EGimus de principiis humanorum actuum: nunc de ipsis humanis actibus disseremus; non quidem absolutè, nec enim ea consideratio Moralis Philosophi est: sed quoad eorum bonitatem & malitiam, quatenus humanam attingunt felicitatem, ad eam nos promovendo, aut ab eius adeptione impediendo.

QVAESTIO I.

Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum petenda sit ab obiecto, an non?

ARTICVLVS I.

Explicatio controuersiæ.

Assertio

IN proposita quæstione hæc assertio statuenda est: Bonitas & malitia humanarum actionum sumitur ab obiecto. Probatur: Nam humanæ actiones referuntur ad obiectum, vt ad mensuram sui esse, & tanquam ad causam formalem extrinsecam, à qua proinde speciem & distinctionem capiunt.

Obiectum quid hoc loco. Vt autem huiusce rei veritas magis eluceat, aduertendum erit, nomine obiecti intelligendam esse hoc loco materiam, circa quam versatur actio: cuiusmodi est pecunia, in quam fertur appetitio. Quia tamen hoc loco de bonitate & malitia morali agitur, spectanda est prædicta materia, non secundum suum esse naturale absolutè; sed vt conuenit, cum recta ratione & lege diuina, aut ab ea deflectit.

Libertas. Deinde aduertendum, quemadmodum libertas humanarum actionum formaliter est in voluntate; ita bonitatem & malitiam mortalem, ad actiones humanas pertinentem, formaliter reperiri in actione interna ipsius voluntatis; licèt obiectiuè sit in materia circa quam versatur.

De bonitate & malitia actus humani externi. Tertiò sciendum est, actionem humanam externam dupliciter sumi posse. uno modo secundum se, prout obiectum quoddam est actionis internæ voluntatis, consentaneum rectæ rationi & diuinæ legi, vel ab ea dissentaneum, etsi talis actio à nullo exerceatur: quo pacto dicitur bona vel mala obiectiuè solum, ex prædicta conformitate vel difformitate: non autem formaliter, per bonitatem vel malitiam à voluntate deriuatam. Alio modo sumi quatenus versatur in executione, sicq; vt est effectus voluntatis; ita dici-

A tur bona vel mala formaliter, non quidem intrinseca denominatione a bonitate vel malitia sibi inhærente, sed appellatione extrinseca à bonitate vel malitia existente in voluntate. Vtenim actus à voluntate imperatus, prout in executione est, non a se habet vt humanus sit, sed à voluntate deliberata à qua imperatur: ita nec bonitatem vel malitiam formaliter habet: nisi à voluntate. Itaq; ab eadem singulari bonitate vel malitia, à qua volitio interna nuncupatur bona

B vel mala formaliter & intrinsecè, vocatur etiam externa actio, quæ est obiectum volitionis, bona vel mala formaliter, per externam appellationem. Quo fit, vt altera alteri bonitatem & malitiam vicissim tribuat. Nam externa actio, sumpta vt est in apprehensione. in se quidem bona est vel mala obiectiuè: & hæc consideratione est causa bonitatis vel malitiæ formalis, existentis in interna volitione: rursusq; volitio interna, prout denominatione intrinseca est bona vel *Bonum & malum morale.*

C mala formaliter in causa est, cur actio externa, posita in executione, sit bona vel mala formaliter denominatione extrinseca.

Postremò nec illud præteriri debet bonum & malum morale esse differentias essentiales humanarum actionum, Quod hunc in modum breuiter ostendi potest: Actiones humanæ sumunt bonitatem & malitiam ab obiectis, ad quæ respectu transcendenti sibi intrinseco & essentiali referuntur: ergo per bonitatem & mali-

D tiam, quam ab iis accipiunt, intrinsecè constituuntur. Item: bonum & malum sunt differentiæ essentiales habituum: sed pro differentia habituum est differentia actionum ex habitibus prodeuntium: vt docet Arist. 2. Eth. c. 1. cum si-

miles habitus similes actus producant: igitur bonum & malum sunt differentiæ essentiales humanarum actionum. Maior probatur: quia habitus bonus & malus, vt liberalitatis & prodigalitatis, distinguuntur specie inter se: imò & contrarietate mutua sibi repugnant: vt constat ex doctrina Arist. c. de Oppos. & 2. Ethic. cap. 8. & 1 de Cœlo, cap. 4. Distinguuntur autem & pugnant inter se bonitate & malitia: vnde bonitas ponitur in definitione virtutis, qua virtus dicitur bona qualitas mentis; eodemque modo malum in definitione vitii, qua vitium dicitur qualitas, secundum quam animus malus est, non est igitur negandum bonum & malum esse differentias essentiales habituum, proindeq; humanarum actionum.

ARTICVLVS II.

Dilutio obiectorum.

Obiect. 1. OBiiciat tamen aliquis: Multæ sunt actiones humanæ, ex specie sua ad bonum & malum indifferentes; vt ambulare, canere: igitur bonum & malum non sunt differentiæ humanarum actionum. Deinde, quòd malitia non possit esse differentia intrinsecè constituens *Obiect. 2.* actum humanum, ita probatur: Actus humanus est positiuum quid, vt satis constat: malitia verò moralis non potest esse aliquid positiuum: igitur non potest esse differentia constituens humanum actum. Minor trifariam ostenditur. Primum, quia malitia moralis est malum quoddam: malum autem nihil aliud est quam priuatio boni. Item: quia si malitia esset quid positiuum, obtineret rationem boni: cum omne ens positiuum sit bonum: atque ita non iam esset malitia. Tertio: quia cum Deus sit causa omnis rei creatæ, si malitia foret aliquid positiuum & reale, iam Deus illius causa esset, proindeq; auctor peccati: quod dictu nefas est.

D lut. 1. ob. Ad primum horum dicendum: obiectum, in quod humana actio in toto suo ambitu accepta fertur, triplicem ordinem posse habere ad rectam rationem: vnum conuenientiæ, quatenus videlicet rectæ rationi consentaneum est: alterum difformitatis, prout ab ea discrepat: tertium indifferentiæ, vt ex se nec est ei conforme, nec ab ea alienum. Quo patet, præter bonum & malum, quas diximus esse differentias humanarum actionum, aliam dari tertiam differentiam, positiuam quoque & realem, qua actio suapte natura constituitur in specie indifferentis: atq; adeo actionem humanam non diuidi perfecta diuisione in bonam & malam, vt probat argumentum; nisi sumatur, prout exercetur in singularibus. Sic enim nulla est actio humana, quæ reue-

A ra non sit actu bona aut mala: quia aut habet finem consentaneum rectę rationi, atq; ita est bona: aut dissentaneum, & est mala: aut caret fine conuenienti, & est etiam mala, quia otiosa. Quilibet enim omnibus actionibus quas edit (hæ verò necessariò sunt in singulari) debet bonum finem apponere: qua tenetur intendere finem accommodatè ad suam naturam; quem si non adhibet, peccat ob defectum huius circumstantiæ. Lege D. Th. in 1. 2. q. 18. art. 9. & in 2. dist. 40. q. 1. *In singularibus nō datur actio in differens ad bonum & malum.*
B vbi alii etiam Doctores dubitationem hanc contrariis sententiis pertractant. Quidam namq; affirmant; alii quibus nos assentimur, negant, posse dari actum humanum in singulari, indifferentem ad bonitatem & malitiam moralem. Quod enucleare non est huius instituti.

Ad secundum, concessa maiori neganda est minor, & ad primam eius probationem dicendum: licèt malum, si absolutè loquamur, non significet nisi priuationē boni debiti, hoc est pri- *Dil. 2. obi.*
C uationem rectitudinis, quæ actui inesse deberet: tamen malum, quod actum moralem habitumue, tanquam differentia positiua, intrinsecè constituit, non significare priuationem, nec bono morali priuatiuè, sed contrariè repugnare. Ad secundam dic: malum, de quo proximè egimus, esse bonum quid: dici tamē malum, tum quia semper habet coniunctam priuationem rectitudinis, quæ inesse deberet: tum quia est disconueniens homini, cuius bonum (vt D. Dionysius 4.
D c. de diuin. nom. ait) est, secundum rationem se habere. Ad tertiam: esse quidem Deum causam prædictæ entitatis, non tamen peccati, quia Entitas illa non dicitur peccatum, nisi quatenus ad illam resultat priuatio moralis rectitudinis, eámq; annexam habet. Quo pacto non proficiscitur à Deo: quippè cùm peccatum sit defectus quidam moralis, qui attribui non debet nisi causæ morali eique deficienti: quali respectu peccati Deus non est sed sola voluntas creata.
E

QVÆSTIO II.

Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum pendeat etiam à circumstantiis?

ARTICVLVS I.

Quot sint circumstantiæ humanarum actionum.

F
CIrcumstantiæ humanarum actionum dicuntur quod circumstent actiones humanas: quasi extrinsecus se habentes ad earum substantiam siue essentiam: vt explicat D. Thomas in disputatis quæst. 2. de Malo art. 6. Numerantur hæ circumstantiæ à D. Basil. ser. 2. Baptis. c. 8. à Boetio lib. 4. de diff. Top. à Tullio 1. de Invent.

nent, à D. Th. in 12. q. 7. & aliis post Arist. 3 Eth. A cap. 1. comprehenduntur autem omnes hoc carmine:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando. Quis, significat accidentia personæ agentis: vt, vtrum qui interfecit ciuis esset, an peregrinus. *Quid*, nō significat ipsam actus substantiam (non enim actus potest esse circumstātia sui ipsius) sed notat accidentia effectus per actum producti: vt si is, qui alium frigida abluit nocumentum intulit *Vbi*, significat accidentia loci: vt vtrum palam an occulte, in loco sacro an profano scelus patrauerit. *Quibus auxiliis*, id est, quibus instrumentis aut mediis: vt percusserit ne gladio, an fuste. *Cur*, id est, ob quem finē: vt, an gratia rei priuatæ, vel ad patriam liberandam periculum adierit. *Quomodo*, significat actionis modum: vt, dolo an bona fide fecerit. *Quando*, significat accidentia temporis: vt vtrū die festo an profesto rem diuinam omiserit.

Nonnulli, in quibus est D. Bonauen. in 4. dist. 16. dub. 9. ad lit. Magistri, & Paludan. ead. dist. q. 3. plures faciunt circumstantias. Verum illæ omnes ad has septem reducuntur: excepto numero actuum, quem illi vocant circumstantiam. *Quoties*. Sed hæc inter circumstantias recenseri non potest: quia circumstantiæ circa eundem actum sunt: numerus autem non circumstat vnam eandemq; operationem: sed diuersas ac distinctas inducit.

Vt autem ea, quæ ad prædictas circumstantias D pertinent, melius intelligantur, quædā animaduertenda erunt. Primum est: circumstantiarum quasdam notabiliter augere malitiam vel bonitatem actionum moralium, quasdā non. Enimuero cum, exempli gratia alter furto accipit mille aureos, alter quadrantem; quantitas pecuniæ in priori furto reddit illud notabiliter graue, in posteriori minime. Secundum est: circumstantiarum quasdam inuehere deformitatem vel bonitatem eiusdem speciei, quasdam specie differentem. Nam circumstantia instrumenti, quo quis hominē interimit, nempe gladii aut fustis, non reddit homicidio malitiam diuersam speciei: at cum quis interficit hominem, ut eum spoliet, circumstantia spoliationis furtiuæ addit homicidio deformitatem nouæ speciei; quandoquidem furtum specie differt ab homicidio. Tertium est: eam circumstantiam addere actui malitiam vel bonitatem specie differentem, quæ importat specialem ordinem conformitatis vel difformitatis ad rectam rationem & legem Dei: vt in superioribus exemplis videre est.

Diuersa genera circumstantiarum.

Quæ circumstantiæ differunt specie.

ARTICVLVS II.

Responsio ad propositam quæstionem, & aliquot obiectorum dilutio.

EX dictis facile quiuis intelliget, quid ad quæstionem initio excitatam respondere oporteat: videlicet, bonitatem & malitiam humanarum actionum pendere etiam à circum- B stantiis; quandoquidem hæ talem bonitatem & malitiam augere & minuere, atq; interdum ad diuersam speciem trahere solent.

Sed erit, qui ita obiiciat: Id quod confert actui rationem specificam, non potest esse accidens illius: atqui circumstantiæ sunt accidentia actuū moralium, vt supra diximus: igitur nulla circumstantia potest tribuere actui diuersam rationem specificam, proindeq; nec ipsum ad speciem diuersam trahere. Item; si aliqua circum- C stantia mutaret speciem actus, sequeretur, posse eandem actionem internam nunc esse bonam, dum videlicet tendit in bonum obiectum nulla circumstantia vitiarum nunc malam, si quis eundem met actum continuando adhibeat illi progressu circumstantiam inanis gloriæ v. g.

Obiect. 1.

Obiect. 2.

Priori tamen obiectioni occurrendum erit: circumstantiam, quæ mutat speciem, neq; esse circumstantiam, neq; accidens, comparatione actionis cui speciem tribuit; sed respectu alterius, cui adiungitur: verbi gratia cum quis occiditur furtum committat, rem alienam non esse circumstantiam comparatione voluntatis furandi: nam respectu huius est obiectum, per se illi dans speciem: sed tam voluntatem furandi, quam rem alienam, quæ est eius obiectum, esse circumstantiam, si comparetur cum homicidio, cui ex accidente adiungitur. Posteriori obiectioni non omnes eodem modo respondent. Quidam concedunt, vnum numero actum in- E ternum eundem in genere natura posse (vt exemplo illo ostendi videbatur) alio & alio tempore subire formalitates diuersas specie in genere moris; ita vt nunc bonus & meritorius, postea vero malus & demeritorius sit. Alii negant posse id fieri asserentes, vbi primum actui superuenit aliqua circumstantia mutans speciem, non manere eundem numero actum internum, etiam in genere naturæ: sed elici iam alium, & specie & re distinctum. Quam dubitationem fusius F persequi non est huius loci.

Dil. 1. obi.

Dil. 2.

DISPVTATIO SEXTA.

DE AFFECTIONIBVS ANIMI, QVAE Passiones vocantur.

DOctrinæ ratio postulat, vt ante Virtutum tractationem, de passionibus disseramus. Nam cùm virtutum moralium nonnullæ appetitui sensitiuo hæreant, in eiusque affectionibus moderandis & cohibendis versentur, absque harum notione virtutum natura & vis commodè explicari non poterit.

QVAESTIO I.

An appetitus sensitiuus rectè diuidatur in concupiscibilem & irascibilem.

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta ostendere videantur, non rectè diuidi.

Via passiones, vt progressu patebit, sunt affectiones appetitus sensitiui, priusquam de passionibus ipsis agamus, quædam circa istiusmodi appetitum, ad propositam disputationem conducentia, pertractabimus. Ac primum quòd diuisio illa non sit probanda, hisce argumentis videtur concludi. Appetitus distinguuntur per affectiones: sed affectiones, quæ attribui solent appetitui irascibili, conueniunt concupiscibili: non ergo ii appetitus inter se differunt. Minor probatur: quia, vt docet Tullius 4. lib. Tuscul. qu. odium est ira inueterata: &, vt asserit D. Damascenus lib. 2. Fid. c. 16. & D. Greg. Nyss. lib. 4. Phil. c. 14. ira constat ex tristitia. Cum igitur tristitia & odium pertineant ad appetitum concupiscibilem, sequitur, iram, quam irascibili ascribunt, in concupiscibili versari. Rursus amor haber ex parte corporis commotionem similem ei, quam ira; quandoquidem tam iis qui amant, C quàm qui irascuntur, sanguis & calor efferuescit: sed huiusmodi alterationes ex parte corporis sunt quasi materiæ passionum, quæ illarum discrimen suo modo arguunt: non ergo actus amandi ab actu irascendi videtur distingui.

Secundò: in rebus naturalibus vno eodemq; pondere feruntur corpora in natiuam sedem, & resistunt iis quæ ipsorum motum impediunt: similiterque ignis, v. g. eodem calore agit in a-

A quam, & repugnat frigori. Pari ergo ratione vnus idemque appetitus sat erit ad noxia fugienda, & conuenientia sectanda: itemq; ad resistendum contrariis. Quare, &c.

Tertiò: appetitus sensitiuus supponit apprehensionem: sed eadem vi apprehenditur noxium & conueniens: ergo & eadem facultas appetens feretur in vtrumque. Cùm igitur ob nullam aliam rationem videantur distingui appetitus concupiscibilis & irascibilis, nisi quòd alter habeat pro obiecto conueniens, alter noxium: non
B est quod illos re ipsa inter se distinguamus.

Quarto in parte rationali hominis datur vnus tantum appetitus, nempe voluntas: ergo & in parte sensitiua vnus duntaxat appetitus dabitur.

ARTICVLVS II.

Explicatio controuersiæ.

SIt tamen conclusio: Rectè diuiditur appetitus sensitiuus in irascibilem & concupiscibilem, vt duas potentias realiter distinctas. Hæc est contra Gabr. in 3. dist. 25. 26. q. 1. artic. 3. dub. 1. ubi putat, duplicem hunc appetitum differre sola ratione, per ordinem ad diuersos actus: est tamen Philosophorum communis, Aristotelis

stotelis 1.magn.Moral.cap.13. Platonis 4.lib.de Repubi. ubi utrumq; appetitum a ratione & inter se distinguit: aiens Consulatui in urbe respondere in homine rationem, Quæstuario cupiditatem. Auxiliario irascendi appetitum. Est etiam D.Damasceni libr. 2.Fid. Orthod.cap.12. D.Gregorij Nysseni lib.4. Philosoph.cap.8. D. Thomæ 1.part. quæst.81. artic.2. Henrici Gandauensis quodlib. 8. quæst.15. D. Bonauenturæ in 3. Distinct.33. articul.1. quæst. 3. M. Alberti 3.de Anima,tractat.4.cap.2. & in sum.de homine,tractat. de irascib.q.2. Probatur autem à D.

Ratio D. Thomæ. Thoma loco citato: quia sicuti aliis rebus naturalibus corruptioni obnoxiis,non solùm convenit inclinatio ac vis,ad consectanda sibi convenientia & fugienda aduersa, sed etiam ad resistendum contrariis: vt patet in igni,qui non solum propensionem ac virtutem obtinet vt locum infimum deserat,& in superum euadat; sed etiam calorem, vt iis quæ sibi perniciem moliuntur obsistat: ita oportet in sensitiua parte dari duplicem vim appetentem: vnam, per quam animal simpliciter inclinetur ad prosequenda ea, quæ conueniunt secundum sensum, & deuitanda noxia: quæ pars concupiscibilis

Vis concupiscibilis. dicitur. Alteram,per quam propulset aduersantia, & obluctetur iis, quæ vtilia salutariaue remouent aut oppugnant, vel quoquo modo nocumentum inferunt; vnde eius obiectum dici-

Vis irascibilis. tur arduum ac difficile: atque hæc vis irascibilis nuncupatur: quæ eo differt à priori, quòd illa tendat in bonum sensibile absolutè; hæc in bonum etiam sensibile, sed tamen quatenus difficile & arduum: non quòd ipsam difficultatem expetat, sed vtilitatem potiùs, quæ in concupiscibilem redundat, prout ipsius irascibilis opera & ministerio ei remouentur impedimenta & difficultates, quæ obstant, ne bonum quod optat adipiscatur.

Quòd verò prædictæ potentiæ siue inclinationes reipsa diuersæ sint,ex eo ostenditur: primùm, quia non resident in eadem omnino parte corporis, vt in progressu ostendemus. Deinde, quia interdum animal contra appetitionem concupiscibilis ingerit sese rebus tristibus, vt per affectum irascibilis aduersantia impugnet auertatque: quod per eandem potentiam fieri non posset. Vnde irascibiles passiones intestino ac domestico bello nonnunquam repugnare videntur motibus concupiscibilis: quia concupiscentia inflammata plerumque iram frangit, & ira accensa concupiscentiam minuit. Quo etiam patet, irascendi vim esse quasi propugnatricem concupiscentiæ, dum arma corripit, certatque aduersus ea, quæ res concupiscibili gratas ac iucundas impediunt, & noxias inuehere

Ira à cupiditate oritur. conantur. Ideoque vt D. Thomas tum loco citato, tum ex professo in 1.2. quæst. 25. articul.1. explicat, iræ a cupiditatis affectibus initium ca-

A piunt, in eosdemque terminantur & desinunt: vt cùm ira ex illata tristitia oritur, & qui vindictam sumit percepta lætitia ad tranquillitatem redit. Quo spectat illud Aristotelis 4. Ethic. cap. 5. vltio modum finemq; iræ adhibet, cùm pro dolore voluptatem efficit.

Dub. Quæri solet, vtra ex his potentiis alteri dignitate præferenda sit? Henricus Gandauensis quod libr. 8. quæst. 15. præfert concupiscibilem. Pro qua opinione facit, quòd irascibilis est quasi

B minister concupiscibilis; vt ex dictis patet, innuitque Aristoteles libr. 8. de hist. anim. cap. 1. docens, animalia irasci & pugnare propter concupiscibilia.D.Thomas de verit. quæst. 25. art. 2. oppositam sententiam videtur amplecti, cùm dicat irascibilem esse facultatem superiorem, sicuti æstimatiua inter potentias sensitiuas apprehensiuas dignior habetur. Quod ex suo suadet, quia turpius est non cohibere concupiscentiam, quàm iram; cùm hæc multò minus, quàm

C illa, rationem & iudicium perturbet.

Solut. dub. Hæc dubitatio ita explicanda est, ut dicamus, ex parte obiecti, atq; adeò simpliciter, appetitum concupiscibilem nobiliorem esse irascibili: quandoquidem ille fertur directò & immediatè in bonum pertinens ad conseruationem animalis; hic verò immediatè tendit in remouens prohibens. Item (quod in idem recidit) quia potentia, quæ proximè ordinatur ad finem, excellentior est, quam quæ occupatur circa me-

D dia: at concupiscibilis proximè ordinatur ad finem; quia tendit in bonum sensibile secundùm se: irascibilis in id, quod vtile est & conducens ad illud obtinendum. Concedi tamen potest, iuxta aliam considerationem irascibilem concupiscibili præstare, quatenus immoderata affectio iræ minus perniciosa est, quam concupiscentia; vt D. Thomæ ratio suadebat.

E

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

Rationes, quæ ostendere videbantur, non dari duplicem appetitum sensitiuum, ita

Diluta. diluentur. Ad primam concessa proposi-

F tione neganda est assumptio, & ad eius probationem dicendum: odium dici iram inueteratam, non quòd temporis diuturnitate ita fiat odium; sed in sensu, quem causalem vocant: quia nimirum diuturna ira odium efficit. Similiter iram constare ex tristitia, non vt ex parte componente: sed nasci ex illa tanquam ex causa effectrice: quia ex concupiscibilis appetitionibus obueniunt affectus irascibilis. Postea-

mò id, quòd eodem argumento obiicitur de alteratione, quam ira & amor corpori inferunt, dissoluit S. Thomas 1. 2. q. 48. artic. 2. hisce verbis: *Feruor, qui consequitur calorem, alia ratione pertinet ad amorem, alia ad iram.* *Feruor amoris.* *Nam feruor amoris est cum quadam dulcedine & lenitate; est enim in bonum amatum, assimilaturq; calori aeris & sanguinis: Vnde sanguinei sunt ad amandum propensiores: diciturq; ad amorem incitare iecur, in quo fit sanguinis generatio.* *Feruor iræ.* *Feruor autem iræ est cum amaritudine ad cõsumendum, quia tendit ad punitionem contrarij: ideoq; assimilatur calori ignis.* Hæc ferè D. Thomas.

Dilut. 2. Ad secundum respondendum: non eandem esse, quoad id quod argumento petitur, rationem, in inclinatione corporum ad propria loca, & in appetitu sensitiuo comparatione sui obiecti. Nam cùm interdum irascibilis contra propensionem concupiscibilis in obiectum feratur, cogimur fateri, hos duos appetitus inter se necessariò distingui. Quod tamen non cernimus in corporibus, vt ad loca propria tendunt, & itineris impedimenta remouent. Concessimus tamen, in istiusmodi corporibus dari diuersa principia, ad resistendum corrumpentibus, & ad naturalia loca petenda: vt in igni calorem & leuitatem.

Dilut. 3. Ad tertium concessa maiori & minori, dicendum: appetitum concupiscibilem tendere in vtrumque, nimirum in id quod conueniens est, & in id quod noxium: proindeq; non differre concupiscibilem ab irascibili, quòd ille in conueniens, hic in noxium tendat: sed quòd ille simpliciter inclinetur ad prosequenda conuenientia, & declinanda noxia; hic verò feratur in arduum, resistendo aduersariis, quæ conuenientia oppugnant, & nocumentum inuehunt, vti diximus.

Dilut. 4. Ad quartum: sæpè ea quæ in superioribus vnita sunt spargi, atque in plura membra secari in inferioribus: vt patet in potentia cognoscitiua immateriali, & in potentiis cognoscitiuis organicis. Quare nihil mirum, si appetitus intellectiuus sit vnus, & sensitiui duo: præsertim cùm hi hæreant in corpore, & in eo diuersam exigant dispositionem, vt paulò pòst dicemus.

A

QVAESTIO II.

An vterque appetitus sensitiuus in corde sedem habeat?

ARTICVLVS I.

Platonis, & quorundam aliorum
B *sententia.*

ALcinous in lib. de Plat. doctr. c. 37. ait, secundùm * Platonem iuniores Deos, qui ornandi humani corporis curam susceperant, cùm in capite rationis & sapientiæ domicilium constituissent, ne pars illa diuina inquinaretur, mortalibus passionibus, hoc est, vtrique appetitui proprias prouincias designasse: iracundiæ præcordia; cupidini locum prope diaC phragma, ibique vim eam quasi furiosum & agreste animal ligasse: quin etiam condidisse pulmones cordis gratiâ molles & ventosos, atque instar fistulæ cauos & spongiæ similes, vt cor iræ ardore nonnunquam æstuans refrigeratione mitigaretur: simulq; iecori, ad excitandam concupiscentiam animæ rursusque sedandam, dulcedinem & amaritudinem indidisse. His similia scripsit Apuleius in lib. de dogm. Plat. statuens, mentem capitis arcem tenere: irascentiam proD cul à ratione ad domicilium cordis deductam esse; cupiditatem atque appetitus postremam portionem infernas abdominis sedes occupasse, vt popinas quasdam & diuersoria nequitiæ atq; luxuriæ: religatam verò iccircò longiùs à sapientia hanc partem videri, ne importuna vicinitas rationem desuper constitutam ipsa cognitionum vicinitate perturbaret.

** Plato de confirmatione corporis humani.*

Alij affectum iracundiæ in felle constitutum putant, pauoris in corde, lætitiæ in splene. Cui *Aliorum opinio.*
E distributioni ea ratio astipulatur, quòd è tribus humoribus recrementitiis, qui è chilo secernuntur, bilis ad vesicam fellis demandatur: constat autem bilem irritamentum esse iracundiæ; vnde & biliosi iracundi esse consueuerunt. Itaque verisimile hinc fit, iram in fellis conceptaculo residere. Inesse autem pauorem in corde, suaderi potest ex eo, quia qui timent confestim sanguinem & calorem euocant ad præcordia, vbi videlicet trepidatio potissimùm est. Item, quia ani-
F malia, quæ pro sui corporis magnitudine maius habent cor, timidiora sunt: nimirum quòd virtutem pauoris expultricem magis sparsam habeant; cùm tamen virtus vnita actuosior fortiorque sit, quàm dispersa. Postremò, quòd lætitia in splene locum obtinuerit, argumento esse potest: quòd (vt Medici tradunt) iis, qui splene laborant, rarus ac difficilis sit risus, qui lætitiæ & hilaritatis comes est.

Lege Arist. lib. 3. de part. anim. c. 4. Plin. lib. 11. c. 37. D. Thom. 1. 2. q. 45. a. 3.

Galenus

Sententia Galeni.

Galenus libro 3. de loc. aff. & in libr. qui inscribitur, *quòd animi mores corporis temperamentum sequantur*: existimat, appetitum concupiscibilem residere in hepate; quòd ii, qui multo abundant sanguine, suopte ingenio procliuiores sunt ad libidinem. appetitum verò irascibilem ponit in corde. Pro qua parte confirmanda sunt eæ rationes, quas mox subiiciemus.

ARTICVLVS II.

Veræ opinionis explicatio.

SIT tamen nostra conclusio: Vtrumque appetitum in corde sedem habere. Ita statuit Hippocrates, Zeno, Posidonius, Chrisippus, cæterique eiusdem familiæ alumni. Item Aristoteles, Theophrastus; & alij Peripatetici, quos refert Vesalius & alij. Probatur autem huius sententiæ veritas ex eo: quia omnis affectus, siue iræ, siue cupiditatis, in corde perturbationem excitat, in eoque mox sentitur: tum verò, quia cor Philosophorum consensu est origo & fons omnium vitalium operationum; in quo ordine appetitus ad seruandam vitam, & pericula propulsanda à natura dati consistere debuerunt. Sciendum tamen, non in eadem cordis parte vtrumque appetitum residere; sed locis aliquantulum discretis, ob diuersam qualitatum compositionem, quam ira & cupiditas exigunt: ita enim affluentia caloris & siccitatis gaudet; cupiditas abundantia humiditatis & caloris.

Dilutio rationum in contrariam partem.

Rationes autem, quæ in oppositum huius sententiæ adductæ fuerunt, non persuadent. Non enim biliosi propterea iracundi sunt, quòd ira in vesica fellis resideat; sed quia flaba bilis calida est & sicca, quæ qualitatum compositio iram mouet nutritque. Nec iccirco qui splenem malè affectam habent sese tristiores exhibent, quòd splen hilaritatis & lætitiæ habitaculum sit; sed quia vberior atræ bilis copia ibi collecta tristitiæ affectum inducit. Nec ii qui plurimo sunt sanguine ideo frequentiores cupiditatum insultus experiuntur, quod concupiscentia in iecore, quasi hydra in lacu Lernæo incubet; sed quia calido & humido sunt temperamēto, quod cupiditatis æstum ciet. Illa verò argumenta, quæ probabant pauorem inesse in corde, non est cur à nobis diluantur; cùm nostram sententiam confirment.

A

QVAESTIO III.

Vtrum definitio passionis rectè se habeat?

ARTICVLVS II.

DEfinitur passio à Philosophis: *Motus appetitus sensitiui, ex apprehensione boni vel mali, cum aliqua mutatione non natura-*
B *li corporis.* Vt autem definitio intelligatur, aduertendum erit, passionem trifariam sumi: vno modo pro receptione cuiuslibet rei, siue per eam id quod patitur aliquid abiiciat, siue non: quia vsurpatione scripsit D. Dionysius 2. cap. de diuin. nom. sanctissimum virum Hierotheum diuina patientem multa didicisse: sic etiam pati aer dicitur, cùm Solis luce collustratur. Secundò; pro receptione cuiusque rei cum abiectione alterius, siue id quod abiicitur sit conueniens rei
C naturæ, siue repugnans: quomodo aqua patitur; cùm refrigeratur aut calefit. Tertio, pro receptione cuiusque rei, cum expulsione eius quod naturæ patientis accommodatum erat: quæ acceptio propria & germana est: id enim propriè pati dicitur, quod à dispositione secundùm naturam, ad eam quæ secundum naturam non est perducitur.

Leg. D. Thomā de Verit. q. 26. art. 3. & int. q. 22. art. 3.

Deinde aduertendum, cor perenni dilatationis & contractionis motu cieri, motumq; hunc
D naturalem esse, & animantium naturæ conuenientem, quamdiu fit certa quadam intensione, quæ cum eorum temperamento proportionem habeat: quod si ab ea intensione per exsuperantiam aut defectum recedat, fieri non accommodatum.

De hoc motu scripsimus l. 7. Phys. c. 1. q. 1. art. 4. & in par. n. 1. l. de R. spir. c. 7.

Tertiò aduertendum, inter omnes actus potentiarum, tum cognoscentium, tum appetentium, eos duntaxat, qui ad appetitum sensitiuū pertinent, suapte natura semper fieri cum aliqua
E transmutatione corporis, quæ animal à sua naturali dispositione deiiciat. Cuius rei ratio est, quia hos tantum actus proximè ac per se consequitur incitatio aut remissio motus; quo dilatatur vel contrahitur cor. Enimuerò si actus appetitus sensitiui ad fugam retractationemue spectent, vt timor & tristitia, remissionem efficiunt in motu dilatationis, proindeque maiorem contractionem: si verò pertineant ad prosecutionem delectationemque, vt amor & lætitia, maiorem inuehunt cordis dilationem. Diximus, propriè & per se: quia remotè & ex accidente etiam ex actibus aliarum potentiarum sequitur intensio & remissio in motu cordis, vt ex apprehensione boni & mali, ex actu voluntatis; remotè tamen, & interuentu appetitus sensitiui. In quam sententiam lege D. Thomam in quæst. de Verit. qu. 6. art. 3.

Lege D. Th. 1. 2. q. 24. art. 2.

His ita explicatis iam liquido constat, cur passiones dicantur fieri cum mutatione non naturali corporis: videlicet quoniam iis distrahitur cor a motu sibi naturali. Etsi inter passiones aliæ motionem afferant minus, aliæ magis à natura alienam: magis, vt dolor & tristitia, quæ contractionem pariunt; minus, vt lætitia & delectatio, quæ dilationem cordis efficiunt: est enim magis naturæ consentaneum dilatari, quàm contrahi.

ARTICVLVS II.

Consectoria quædam.

EX dictis nonnulla inferuntur consectaria. Primum est: Passiones non propriè ad appetitum rationalem pertinere. Vt constat ex earum definitione, & ex iis quæ tradidit Aristoteles in procemio libror. de Anima, Plato in Philebo, Cicero in 1. Tusc. quæst. D. Damasc. libr. 2. Fid. ort. cap. 22. D. August. lib. 9. de Ciuit. Dei, cap. 5. edisseritque S. Thomas in 1. 2. quæst. 22. artic. 3. Itaque gaudium amor, & lætitia, aliique eiusmodi affectus, prout in voluntate cernuntur, non propriè sed similitudine quadam passiones vocari possunt.

Reiicitur Chrysippi sententia.

Secundum est: Abhorrere à veritate sententiam Chrysippi, qui (vt liquet ex iis, quæ à Cicerone libr. 4. Tuscul. quæst. & a Galeno libr. 4. de plac. Plat. & Hipp. cap. 2. prodita sunt) existimabat, perturbationes esse iudicia opinionesue. cc. ægritudinem esse recentem opinionem præsentis mali, in quo dimitti contrahique animo rectum videtur: metum opinionem mali impendentis, quod intolerabile esse iudicatur. Deprehenditur autem huiusce dogmatis falsitas ex eo, quia obiecta passionum sunt bonum & malum: quæ non ad vim cognoscentem & eius actus, cuiusmodi sunt opiniones & iudicia; sed ad appetentem eiusque munia spectant. Quod si quis pro Chrysippo respondeat, eum non in sensu formali perturbationes iudici vocasse, sed in causali; quia nimirum ex opinione siue apprehensione mali oritur, v. g. passio timoris: occurrit Galenus loco cit. eum reuera in sensu formali fuisse locutum.

A

QVAESTIO IV.

Vtrum passiones cadant in animum sapientis?

ARTICVLVS I.

Philosophorum dogmata.

Sententia Stoicorũ. Lege Lactantium lib. 6. c. 15. Senecam lib. de tranquil. vitæ Tullium orat pro Muræna. Gal. in tract. de cur. affect.

B NEgatiuam partem huiusce quæstionis defendebant Stoici, contendentes, eum qui verè sapiens sit, debere animi passionibus omni ex parte vacare? pro his tamen habere tres εὐπαθείας (Cicero 4. Tuscul. quæst. *constantias* nominauit: id est, pro cupiditate voluntatem, pro lætitia gaudium, pro metu cautionem. Pro ægritudine verò seu dolore negabant esse posse aliquid in animo sapientis. Voluntas enim bonum appetit, quod facit sapiens: gaudium est de C bono adeptio, quod sapiens adipiscitur: cautio deuitat malum, quod debet sapiens effugere. At quia tristitia de malo est quod iam accidit, & nullum malum existimabant posse accidere sapienti; nihil in eius animo pro illa ponebant.

Ideo verò Stoici in eam sententiam adducti sunt, quia indignum iudicabant homine sapiente, perturbationibus concuti: cum hæ animi morbi sint. Itaque hunc in modum disputabant: Qui morbosi sunt, sani non sunt, qui sani non D sunt, insipientes sunt: igitur qui morbosi sunt, non sunt sapientes: at ii, qui passiones sentiunt, morbosi sunt; quandoquidem passiones sunt ægritudines animi: ergo, &c.

Opinio Plato. & Peripat.

Lege D. Th. 2. 2. q. 123. art. 10.

Platonici autem & Peripatetici contrariam partem secuti sunt, aientes; non posse hominem, quantumlibet sapientem, passionibus omnino vacare. Cuius sententiæ fundamenta articul. 2. proponemus. Cicero in lib. de Fin. & D. Augustinus libr 9 de Ciuit. Dei cap. 4. arbitrantur, E hos Philosophos de verbis potius, quam de rebus facere controuersiam: nimirum Stoicos non quaslibet motiones appetitus, sed turbulentas, & quæ prodeunt extra limites rationis, animumque ad vitia inflectunt, passiones vocare: alios autem Philosophos passionum vocabulo indiscriminatim vti, pro quouis motu appetitus sensitiui.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Veræ ſententiæ explicatio.

QVæcunq; tamen Stoicorum mens fuerit, negari non debet, paſſiones cadere etiam in eos qui veræ ſapientiæ & magnarum virtutum ornamentis præditi ſunt: cum illæ naturaliter obueniant, cumq́; ſi eis rationem dominam (cui ciuili obedientia obſequuntur) præficiamus, ad moderationem & mediocritatem adduci poſſint, atq; ad virtutum officia reuocari & laudem ac præmium mereri. Itaq; ſi paſſiones ſecundum ſe ſpectentur, id eſt, vt ſunt motus quidam irrationalis appetitus, non conuenit eis malum aut bonum morale, quòd a ratione pendet: conuenit tamen, ſi conſiderentur prout ſubiacent imperio voluntatis & rationis, in quam ſententiam D. Auguſtinus lib. 14. de Ciuit. Dei c. 8. *Cupiunt*, inquit, *timent, lætantur & boni & mali: ſed illi bene, iſti male; ſicut hominibus ſeu recta ſeu peruerſa voluntas eſt.* Denique, ſi Stoicorum dogma ita intelligatur, vt omnem motũ appetitus vitioſum eſſe, & à virtute alienum ſtatuant, haud dubiè cœleſtis diſciplinæ veritati repugnat: vt idem ſanctus Doct. c. 9. eiuſdem libri multis Sacræ paginæ teſtimoniis confirmat. Conſule D. Ambroſium tract. de obitu Gratiani, & in lib. de incarn. Domini, c. 7. D. Auguſtinum 14. de Ciuit. Dei, c. 9. D. Greg. Nyſſenum in diſput. de anim. & reſurr. Lactantium lib. 6 à c. 15.

Obiect. 1 Obiiciat tamen aliquis: Id quod ad peccatum inducit, habet rationem mali: atqui paſſiones inducunt ad peccatum, vnde a D. Paulo 7. c. ep. ad
2. Rom. paſſiones peccatorum dicuntur: ergo. Itẽ: paſſiones ſunt ægritudines animi, ac proinde vitia: igitur nulla earum poterit honeſti rationem ſortiri. Præterea iis, quæ non ſunt in noſtra poteſtate, nec laudem nec vituperationem meremur: ſed paſſiones non ſunt in noſtra poteſtate, ſiquidem iis, vt docet D. Aug. 14. de Ciuit. Dei, cap. 9 inuiti cedimus: igitur iis non meremur; quod tamen paulò antè negauimus.

Dilut. 1. obiect. Ad primum horum dicendum: paſſione, ſi ſumantur vt deficiunt à ratione, inclinare ad peccatum; ſi vt ordinantur à ratione, non ita ſe habere, ſed ad virtutem ſpectare. Ad ſecundum: paſſiones dici morbos animi ſiue ægritudines, non prout à ratione gubernantur, ſed quatenus ab eius regula moderationeq; deſciſcunt. Vnde patet, quid Stoicorum argumento reſponden-
3. dum ſit. Ad tertium: conceſſa maiori neganda eſt minor, ſi ita intelligatur, quaſi nullo modo poſſimus paſſiones compeſcere aut moderari: & ad eius confirmationem dicendum, nos cedere inuitos paſſionibus, non quoad conſenſum, cum eis non niſi voluntate conſentiamus, ſed quod aliquam corporis tranſmutationem, cuiuſmodi

A eſt interdum commotio riſus, fletus; aliæq́ue eiuſmodi.

QVAESTIO V.

Vtrum animi paſſiones rectè à Philoſophis numerentur?

B

ARTICVLVS I.

Solutio quæſtionis.

PLato in Theæteto affirmat, eas paſsiones, quæ nomen habent, multas eſſe; quæ carent nomine, innumeras lib. 9. de Rep. inquit, hominem eſſe quaſi monſtrum & ſphyngem
C quandam, ex variorum animantium partibus conflatam: & cupiditatem eſſe partem latiſsimam, multa beſtiarum, id eſt, paſsionum capita continentem. In Timæo ſex enumerat perturbationes: voluptatem & dolorem, tanquam principia; quibus accedant audacia & metus, ira & ſpes. In 1. de leg. ait, quemlibet noſtrum eſſe vnũ, & habere in ſe conſiliarios duos contrarios & amentes, voluptatem & dolorem: ad quos accedunt futurorum timor & confidentia.

D Qui paſsionem in commune aptiori methodo diſtribuerunt, eam in quatuor ſumma veluti capita partiti ſunt; videlicet in gaudium & triſtitiam, ſpem & timorem. Quam diuiſionem tradit D. Auguſt. lib. 14. de Ciuit. c. 3. D. Hieronymus in comment. ad c. 1. Ezech. Cicero li. 4. Tuſc. q. Boetius 1. de Conſol. Philoſ. metro 7. *Quatuor præcipuæ paſsiones.*

Gaudia pelle, pelle Timorem ſpemq́; fugato,
Nec dolor adſit.

Virgil. 6. Æneid.

E *Hinc metuunt, cupiuntq́; dolent, gaudentq́;.* Solent autem hæ quatuor paſsiones comparari quatuor principalibus ventis: quòd vt hi mare tempeſtatibus, ſic illæ animum turbulentis motibus perturbent. Quod ita quidam expreſsit:

Spes leuat arreſtos: metus alto a vertice fluctus
Deiicit hinc animũ pulſas furibunda voluptas:
Inde dolor: fluctus ceu fractis fluctibus altum
Clamorẽ ingeminant piceis abſcondita nimbis:
Nec radios fundit ratio nec vela gubernat.

F Porrò dicuntur & quatuor paſsiones omnium præcipuè, quatenus aliarum complementum vel finis ſunt; ideoq́; alias omnes conſequuntur, vt docet Ariſt. 2. Eth. c. 1. Timor autem & Spes non ſimpliciter eiuſmodi complementum obtinent, ſed in genere motus appetitiui ad aliquid. Namq; reſpectu boni incipit motus in amore, progreditur ad deſiderium: terminatur ſpe: cõparatione mali incipit ab odio, tendit in fugam,

finitur timore. Quo fit, vt numerus harum quatuor passionum secundum differentiam præsentis & futuri spectetur: motus enim futurum respicit, quies in aliquo præsenti est. Igitur de præsenti bono est gaudium; de præsenti malo tristitia: de bono futuro spes; de malo futuro timor. Cæteræ verò passiones, quæ circa bonum vel malum, præsens aut futurum versantur, ad has complexiuè reducuntur.

ARTICVLVS II.

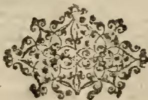
Diuisio paßionis in minutiores species.

SI tamen passionum genus in suas species minutius concidere velimus, vndecim inueniemus: quarum numerus ita colligi potest. Passionum quædam respiciunt bonum aut malum simpliciter, pertinentque ad appetitum concupiscibilem: aliæ bonum aut malum arduum, spectantque ad irascibilem. Illæ sex sunt: tres respectu boni, totidem respectu mali. Oblata enim re bona, excitatur primum in concupiscibili amor illius: quod si ea res absens sit, consurgit desiderium; si præsens, delectatio seu gaudium. Similiter oblata re sub ratione mali, oritur primum in concupiscibili odium amori contrarium: quòd si res quam odio prosequimur absit, oritur statim fuga, desiderio aduersa; si adest, nascitur tristitia seu dolor, delectacioni inimicus. Passiones autem, quæ bonum vel malum arduum respiciunt, & ad irascibilem spectant, sunt quinque: duæ respectu boni, tres respectu mali.

A Et enim si obiiciatur res sub ratione boni ardui, quam quis obtinere se posse iudicat, prouenit statim in irascibili spes: si putet eam se consequi non posse, exsistit desperatio. Non est in irascibili aliquis motus respectu boni quod iam adest & possidetur: quia quod iam adeptum est non habet rationem ardui. Aliæ verò tres passiones irascibilis, comparatione mali ardui, hunc in modum colliguntur. Malum arduum aut præsens est, aut non est. Si non est, oritur timor vel audacia: timor, B si id formidemus & refugiamus; audacia, si aggrediamur. Quòd si præsens est, consurgit ira, qua animus exardescit ad sumendam vindictam, & ad præsens malum depellendum.

Rursus eæ ipsæ passiones, de quibus hactenus egimus, in alias distribuuntur. Nam v.g. amor respectu eius, cui aliquod optamus bonum, dicitur amicitia: respectu verò ipsius boni, quod illi optamus, dicitur amor concupiscentiæ, &c.

Seruant autem prædictæ passiones hunc inter C se ordinem. Quædam sunt veluti motus principium, videlicet amor & odium: his enim inclinamur ad aliquid optandum fugiendumue; sicuti lapis grauitate propendet ad descensum. Quędam sese habent veluti motus, nempe desiderium & fuga. Aliæ denique vt quies & terminus motus; veluti delectatio & tristitia: delectatio enim est vt quies in loco rei idoneo & conueniente: tristitia vt quies in opposito loco. Quoniam ergo principium motus ipso motu prius D est, & motus prior quiete: ideo inter passiones appetitus concupiscibilis, quæ circa bonum versantur, amor est prior desiderio, desiderium delectatione: Inter eas verò, quæ ad malum tendunt, odium prius est fuga, fuga prior quàm tristitia.

DISPVTATIO SEPTIMA.

DE VIRTVTIBVS IN COMMVNE.

Reliquum est vt de Virtutibus disseramus. Ac primò de iis in genere: postea verò particulatim. Quæ disputatio præcipui in morali Philosophia momenti est; propterea quòd virtutibus boni efficiamur, & ab iis, manent actiones studiosæ, siue quibus felicitas, quæ moralis disciplinæ scopus est, obtineri non potest.

QVAESTIO I.

Vtrum definitio Virtutis rectè habeat?

ARTICVLVS I.

Dubitationis explicatio.

Arias Virtutis definitiones tradit Plato in Menone, Alcinous in lib. de eius doctr. Aristoteles lib. 2. Eth. c. 6. & in libello de Virtut. (si eius est illud opus) & Plutarchus in lib. de Virt. morum: multas etiam colligit Alexander. Alensis 3. p. sum. q. 16. art. 1. Vt autem quænam ex iis probari debeat statuamus, aduertendum est, duo esse genera virtutum. vnum earum, quæ nostris actibus acquiri possunt; vt fortitudo, temperantia: alterum earum, quæ immediatè infunduntur à Deo: vt fides, spes, charitas. Item, virtutum alias esse morales, quæ videlicet in appetitu, siue intellectiuo, siue sensitiuo insident: alias intellectuales, quæ in intellectu. Inter quas (vt nunc breuiter dicamus) illud est discrimen, quòd morales non solum bonam actionem efficiant, sed benè, reddantq; eius vsum bonum, ex parte finis & aliarum circumstantiarum, quæ ad opus cohonestandum requiruntur, quæq; dum adhibentur, dicitur opus non in eo tantùm genere, sed absolutè bonum, habentemq́ simpliciter bonum appellat. Ad rationem verò intellectualis virtutis sat est efficere actionem, siue opus bonum in suo genere, esto aliunde vitietur, verbi gratia ad Metaphysicam, quæ est virtus intellectualis, pertinet, considerare substantias separatas; esto quis in eam considerationem ob inanem gloriam incumbat: quam tamen circumstantiam non ferret virtus moralis, quæ prei ...n voluntatis affectionem requirit. Vnde talis scientia efficit bonum Metaphysicum, non tamen bonum virum.

Discrimē inter virtutes intellectuales & morales.

His ita constitutis, virtus in toto suo ambitu A vt tam acquisitas, quàm infusas; tam morales, quam intellectuales comprehendit, hoc modo definienda erit: *Virtus est habitus operatiuus boni*: Intellectualis verò ita: *Virtus intellectualis est habitus operatiuus boni, residēs in intellectu.* Vt infusa ita definitur, vt ex D. Augustino lib. 2. de lib. arbit. c. 8. aliisq; in locis colligitur: *Virtus est bona qualitas mentis, qua rectè viuitur, qua nemo male vtitur, quam Deus in nobis sine nobis operatur.* Dum enim D. Augustinus ait, Deum B in nobis sine nobis virtutem operari, planè indicat, loqui se de virtute duntaxat, quam Deus per se in animam infundit. Deniq; moralem virtutem ita definit Aristoteles lib. 2. Eth. c. 6. *Virtus est habitus electiuus, in mediocritate consistens, ea quæ ad nos est definita ratione, & vt definierit ipse prudens.* Quæ definitio, quia præsentis instituti est propria, enucleatè à nobis explicanda erit. Est ergo imprimis virtus *habitus*: quia virtus (latè etiam sumpto eius nomine) est dis- C positio perfecti, vt docuit Aristoteles 7. Phys. c. 13. text. 17. habitu autem perfectè disponimur ad operandum. Potissimum verò ad tria virtutum habitibus indigemus. Primùm ad vniformitatē actionum: quæ enim ad agendum habituali propensione carent instabilia sunt, facileq́. mutantur. Secundò, vt actio in promptu sit: vnde Aristoteles 3. Eth. c. 8. ait, repentina esse ab habitu. Certè nisi rationalis potentia interuentu habitus inclinetur ad vnum, oportebit ablata agen- D di occasione de re facienda prius inquirere; cùm tamen interdum negotia moram non ferant. Tertiò, vt cum voluptate actio perficiatur, quod præstat habitus. Nam cùm modum quendam naturæ obtineat, operationem sibi

Virtus in commune.

Virtus intellectualis.

Virtus infusa.

Virtus moralis.

Repentina, sunt ab habitu.

propriam quasi naturalem, atq; adeò iucundam reddit. Quare Aristoteles 2 Eth. c 3. docuit, delectationem in opere obeundo signum habitus esse.

Patet igitur, cur virtus dicatur *habitus*. Obtinet autem hæc particula locum generis in definitione virtutis; ac per eam eiiciuntur potentiæ & passiones, cæteraque id genus, quæ habitus non sunt. Dicitur etiam *habitus electiuus*, id est, per electionem operans: ad excludendam scientiam, & alios habitus intellectuales, ad quorum rationem non pertinet vt actus ab iis profecti ex delectu ac voluntariè fiant. Additur, *in mediocritate consistens*: vt reiiciantur habitus vitiosi, qui à mediocritate deficiunt. Deniq; adiicitur, *ex qua est ad nos definita ratione*: vt intelligamus, mediocritatem, in qua virtus consistit, non oportere esse ex natura rei, nisi fortè per accidens: sed comparatione subiecti, & ex arbitrio iudicioq; prudentis viri. Qua de re in progressu plura.

ARTICVLVS II.

Virtutem ex sua intrinseca ratione esse habitum bonum.

Opinio Scoti.

Controuersia tamen est, vtrum virtus secundum propriam essentiam sit habitus bonus, an non? Scotus in 1. dist. 17. q. 2. negatiuam partem amplectitur, asserens, vnũ eundemq; habitum modò virtutem, modò vitium esse posse. Arbitratur enim, virtutem formaliter consistere in relatione conformitatis ad rectam rationem, fundata in habitu ex se indifferenti ad bonum & malum; vitium autem similiter indifformitate à recta ratione: posseq; eundem habitum, qui antea priorem relationem obtinebat, posteriorem accipere; quemadmodum videmus eandem superficiem nunc imbui candore, nunc nigredine. Sentit proinde Scotus, virtutem, quà virtus est, non esse operatiuam; cum ex sua natura sit relatio, cui nulla efficientia vel actiuitas conuenit: sed id, quod agit, dum ex virtute operamur, esse habitum ipsum cui ratio virtutis accidentariò aduenit. Quod similiter de vitio intelligit. Addit præterea, habitum boni in definitione virtutis, tanquam adiectitium quid? sicuti nasus in definitione simi.

Probatur autem hæc sententia ex eo potissimum, (vt rationes alias omittamus) quia si is, qui obtinuit habitum abstinendi à cibo ob Mahometicam superstitionem, ad Christianam fidem conuertatur, & ob veri Dei cultum à cibo abstineat, adhuc ex eodem illo habitu sentiet promptitudinem facilitatemq; ad actus temperantiæ: ac proinde idem habitus, qui erat antea

A [illegible] ob p[illegible] finem, nunc ex fine honesto, atq; ex conformitate ad rectam rationem & legem Dei, fiet [illegible]; & qui antea rationem vitii, nunc virtutis rationem sortietur.

Sententia Peripatetica.

Contraria tamen opinio, quæ statuit, virtutem ex sua natura esse habitum bonum, nec vnum eundemque habitum modò virtutem esse, modò vitium; Peripatetica est & vera: eamq; defendit D. Thomas in 1. 2. quæst 55. art. 1. & 4. Gabriel in 3. distinct. 23. quæst 1. articul. 1. & alii.
B Probatur autem primum, quia Aristoteles 2. Ethicor. cap. 5 inquirens genus virtutis, concludit esse habitum: eodemq; libr. 8. cap. docet, virtutem & vitium esse inter se contraria: quod etiam in Catheg. cap. de Oppos. & alibi sæpè docuerat. Hoc autem verum non esset, si virtus & vitium formaliter significarent relationes eidem habitui aduenientes: nec enim relationes sunt habitus, nec inter se contrarietatem exer-
C cent. Præterea, virtus ex se, vt Aristoteles definiit, est habitus electiuus in mediocritate consistens: igitur virtus ex sua natura inclinat ad actum bonum; nulloque modo ad actum, qui recedat à medio per arbitrium prudentis definitio: atque adeò virtus ex sua intrinseca ratione est habitus bonus. Postremò, habitus pulsandi citharam non inclinat ad qualemcunque motum fidium, sed ad motum harmonicum secundum artis regulas: ergo pari ratione
D habitus, verbi gratia temperantiæ, non inclinabit solum ad abstinentiam à cibo, sed ad abstinentiam cum circumstantiis, quæ actum perfectè cohonestant? quod Scotus negabat.

Dil. arg. pro opinione Scoti.

Igitur ad argumentum pro contraria parte adductum respondendum est: eum, qui ita affectus conuertitur ad verum Dei cultum, & religionis causâ à cibo abstinet, sentire facilitatem in abstinendo, non quòd prior habitus inclinet ad eos actus quos tunc exercet; sed quia habi-
E tus ille non solùm inclinabat ad superstitiosè abstinendum, sed reprimebat etiam appetitum, ne ad cibi appetitionem effrenatè insurgeret. Quare cum duo munia præstent honesti habitus in appetitu; videlicet cum inclinent ipsum ad actus rationi consentaneos, & passiones ne se immoderatè efferant compescant: ratione hujusce posterioris officii facilitatem sentiet ad religiosè abstinendum is, qui antea superstitiosè abstinebat; etsi talis habitus priorem natu-
F ram retineat, proindeq; adhuc vitiosus sit. Similiter dicendum de honestis habitibus, qui videntur concurrere ad actiones, quæ ob mutationem circumstantiarum vitiosæ sunt: vt si quis ante liberalitatis habitu præditus, nunc ad inopiam redactus, pecuniã, vt prius in magnis opibus vltra quam possit, distribuat: non enim ad hunc actum eliciendum per se concurret habitus liberalitatis: sed duntaxat catenus felici-

Duo munera quæ præstant habitus studiosi.

tatem

tatem præſtabit, quatenus paſſionem auaritiæ cohibet.

QVAESTIO II.

Vtrum virtus moralis in mediocritate conſiſtat.

ARTICVLVS I.

De duplici medio virtutis: & in quonam medio virtus omnis collocata ſit.

VIrtutem moralem in mediocritate poſitam eſſe, aſſeruimus cum Ariſtotele in definitione virtutis: nunc id accuratius explicandum erit. Aduertendum igitur, bifariam intelligi poſſe, virtutem in medio eſſe: nimirum vel quoad eſſentiam: quia eſt habitus inter duo vitia contraria: vel quoad obiectum: quia id in quod tendit rationi conſentaneum eſt, proindeque medium inter exſuperationem & defectum: quod in definitione virtutis ſignificauit Ariſtoteles in verbis, *ea quæ eſt ad nos definita ratione:* i.e. virtus conſiſtit in mediocritate ſecundum omnes circumſtantias prudentiæ regula præſcriptas. Deinde aduertendum, medium aut eſſe conſtitutum ex natura rei, aut ſumi comparatione noſtri. Medium ex natura rei (quod etiam medium reuocatur) eſt quod æque ab vtroq; extremo diſtat. quo pacto ſenarius medius eſt inter denarium & binarium, quia totidem vnitatibus ab vtroq; abeſt, nempe quatuor. Medium comparatione noſtri eſt, quod ad nos collatum neq; exſuperat neq; deficit: quomodo ea cibi portio, quæ Socrati pro eius temperamento conuenit, dicitur medium reſpectu illius. At enim, quia non omnibus eadem temperamenti & caloris ad decoquendum vis eſt, ſæpe id, quod vnius collatione medium habetur, reſpectu alterius deficit aut excedit.

Dupliciter virtus in medio eſt.

Duplex medium.

Sit prima aſſertio: Omnis virtus moralis (cujus appellatione non comprehendimus hoc loco prudentiam) conſiſtit in medio quoad obiectum. Hanc aſſertionem tradit Ariſt. lib. 2. Eth. c. 6. & lib. 5. c. 3. & 4. eamq; approbant communi conſenſu Theol. in 3. d. 33. Suadetur verò à D. Th. in 1. 2. q. 64. art. 1. quia bonum eius, quod regitur & menſuratur, ſitum eſt in adæquatione ad ſuam regulam. Quare cùm bonum virtutis moralis a ratione dirigatur, vtique poſitum erit in adæquatione ad menſuram rationis: quę adæquatio eſt æqualitas ſeu commenſuratio quædam inter exceſſum & defectum, id eſt, mediocritas. De qua eſt illud Poetæ.

1. aſſertio.

Eſt modus in rebus, ſunt certi deniq; fines:
Quos vltra citraq; nequit conſiſtere rectum.

Horat. 1. ſer. ſat. 1.

Quod non ita accipiendum eſt, quaſi ad rationem virtutis exigatur, vt prædictam mediocritatem in diuiſibili attingat: quod Stoici falſo putabant, vnde etiam contendebant, virtutem non ſuſcipere magis & minus: ſed in maximo, hoc eſt, in illius indiuidui medii adeptione conſtitutam eſſe: ideoq; neminem virtute præditũ iudicabant: niſi qui ad ſtudioſas actiones obeundas in ſummo gradu eſſet diſpoſitus. Peripatetica tamen & vera ſententia, vt conſtat ex iis, quæ tradit Ariſt. 2. Eth. decernit, in medio virtutis latitudinem dari: poſſeq; obiectum ipſum virtutis nunc perfectiori modo, nunc minus perfecto attingi. Nec ſanè conuenit, moralium actionum honeſtatem ad inſectilia mathematica reducere.

Quod ſi quis pro Stoicis opponat, virtutem conſtitutam eſſe in recto: recto autem nihil rectius eſſe: proindeq; nullam virtutem alia perfectiorem dari.* Occurrendum, recto in Mathematicis nihil eſſe rectius, quia ſi recta linea tantulum ab extremis ſubſultet, recta non erit: cum id in eſſentia rectæ lineæ contineatur. At in moralibus non ita res habet: quia verbi gratia actio eius, qui ex affectu miſericordiæ pecuniam egenti erogat, recta eſt, vtpote conſentanea rectæ rationi; actio verò illius, qui ex intenſiori miſericordiæ affectu vberiorem pecuniam largitur, haud dubiè rectior eſt atque excellentior, cùm perfectiori modo illud officium virtutis præſtet: tum quia plus, tum quia vehementiori animi affectu confert.

Obiectio.

Lege Plut. in lib. de Stoicorum contrar.

** Dilutio.*

Secunda aſſertio: Omnes virtutes morales, excepta Iuſtitia, conſiſtunt in medio quoad eſſentiam. hoc eſt, inter duos habitus vitioſos poſitæ ſunt. Hæc inductione patet. Namq; fortitudo eſt inter vitium timiditatis & audaciæ: liberalitas inter auaritiam & prodigalitatem: ſimiliterq; res habet in cæteris.

2. aſſertio.

ARTICVLVS II.

De medio Iuſtitiæ.

EXcepimus in ſecunda aſſertione Iuſtitiam, quia peculiare illi eſt, non eſſe inter duo extrema vitia collocatam. Quod ſignificare voluit Ariſtoteles lib. 5. Eth. c. 5. cum docuit Iuſtitiam non eodem modo, quo reliquæ virtutes, mediocritatem obtinere. Poteſtq; idem ex eo oſtendi, quia Iuſtitia verſatur inter plus & minus; quod eſt contrarius. Diximus, quod eſt contrarius: quia quidem ſuo plus dat, vel nullum committit peccatum; vel ſi quod committit, id non ad iniuſtitiam pertinet, ſed ad prodigalitatem, quæ liberalitati opponitur. Quod ſit, vt Iuſtitia

Peruatur contra Iuſtitiã non per exceſſum.

vnum tantum habeat extremum, cui aduersetur, nimirum Iniustitiam: quia prædictum plus & minus semper iniustitiam efficit.

Sciendum præterea est, cum virtutes morales, quæ circa passiones versantur, hominem ad se ipsum ordinent, necessario constitutas esse in medio respectu nostri: iustitiam verò, qua operationes in ordine ad alterum dirigit, in medio rei constitutam esse. Tantum enim iustitia reddere præcipit, quantum quis alteri debet, non plus minusue: siquidem hoc modo astruitur æqualitas inter homines, quæ tunc demum existit, cum nullus vltra aut citra id, quod suum est, obtinet: quam æqualitatem sartam tectamque tueri & vindicare, proprium iustitiæ munus est.

Iustitia duplex. Porrò cum iustitia duplex sit, vt docet Aristoteles lib. 5. Eth. c. 2. Vna distributiua, quæ cernitur in distributione bonorum Reip. aut alterius communitatis, iuxta proportionem meritorum vniuscuiusque; ita scilicet, vt quæ est proportio meritorum vnius ad merita alterius, eadem sit proportio præmiorum ad præmia: altera commutatiua, quæ cernitur in commutationibus & venditionibus, aliisq; eiusmodi: fit, vt non idem in vtraq; medium seruetur. Nam in commutatiua seruatur medium secundum proportionem Arithmeticam; vt nimirum constituatur æqualitas inter rem acceptam, & id quod per eam redditur: in distributiua autem tenetur medium, secundum proportionem Geometricam, vt eadem in præmiis quæ in meritis proportio sit. Exempli gratia si duobus ciuibus loco præmii decem aureorum millia distribuenda sint, & ex iis vnus duplex habeat meritum, alter verò triplex secundum Geometricam proportionem donanda erunt illi quatuor millia, huic autem sex: vt enim trium ad duo est proportio sesquialtera, ita sex ad quatuor.

QVAESTIO III.

Vtrúmne virtutes homini naturales sint, an eas propriis actibus acquirat?

ARTICVLVS I.

Virtutes in quodam sensu esse homini naturales; in alio non esse.

PRiorem partem propositæ dubitationis (quæ de virtutibus acquisitis duntaxat intelligenda est) pertractauit multis in locis Plato, vt in Memnone, in Protagora, in Eutydemo: etsi more suo disputans nihil ferè certi asse-

A uerarit. De eadem quoq; re varia philosophantium dogmata refert D. Th. in 1.2. q. 63. art. 1. & in disp. q. 1. de virtut. in commun. art. 8. vt autē breuiter rem expediamus, sciendum est, dupliciter posse virtutes esse nobis naturales: vno modo, prout naturale est idem, quod conueniens naturali inclinationi; sicq; naturalis est homini cognitio veritatis: secundò, vt naturale differtà voluntario, quo pacto ea, quæ nobis a primæua origine & ex principiis naturæ innata sunt & congenita, & naturalia dicuntur, vt vis nutriendi. *Bifariam virtutes dici posse naturales.*

B Sit prima assertio: Virtutes sunt homini naturales priori modo. Probatur: quia homo natura sua est particeps rationis, estq; ei naturale, secūdum rationē viuere: vt docet D. Dionys. 4. c. de diu. nom. Quare cum actiones virtutum sint cōsentaneæ rectæ rationi, consequens est, vt hominis naturæ conuenientes sint. Item, quia homo per naturam inclinatur ad cognitionem veri, docente Arist. 1. Metaph. c. 1. & ad appetitionem boni, teste eodem Arist. 1. Eth. c. 1. Virtutes autem *1. assertio.*

C intellectus feruntur in verum, morales in bonum. Postremò (quod eodem recidit) quia id, quo vnumquodq; secundum naturæ suæ gradū perficitur, est illi secundum naturam conueniens: homo autem secundum gradum suę naturæ virtutibus acquisitis perficitur & excolitur. Iuxta hanc considerationem dicuntur inesse homini virtutes a natura, non perfectè & complete, sed inchoatione quadam, tanquam in radice, è qua accedente disciplina & studiosarum actionum

D excitatione in actum prodeant.

Secunda assertio: Virtutes non sunt homini naturales posteriori modo. Hanc tradit Arist. lib. 2. Eth. c. 1. Suaderturq; ex eo, quia si virtutes eo modo naturales forent, nemo iis laudem mereretur, cum nemo nisi ex libero actu iure laudetur. Item, quia non possent homines vitiis assuescere: siquidem vt docet etiam Arist. lib. 1. magn. Mor. c. 6. ad id, quod eo pacto est a natura insitum, nihil proficit contraria assuetudo: vt patet *2. assertio.*

E inter, verbi gratia, quæ quia natiuam habet grauitatem, qua deorsum tendit, licet verbis locum superiorem sæpe iaciatur, vnquam ad ascendendum assuescit. Vnde etiam patet, virtutem non esse contra naturam, alioqui non possent homines iis assuefieri.

F

ARTICVLVS II.

Virtutes acquisitas comparari nostris actibus.

TErtia assertio hæc sit: Virtutes acquisitæ comparantur nostris actibus. Hæc ita suadetur: Principia operatiua naturæ conuenientia, *3. assertio.*

nientia, quæ non insunt nobis à natura, sed ex acquisitione, comparantur nostris actibus: atqui virtutes acquisitæ sunt principia operatiua, conuenientia naturæ admodum superius explicatum: igitur comparantur nostris actibus. Maior constat ex doctrina Arist. lib. 2. Ethic. hoc enim est discrimen inter principia innata & acquisita, quòd principia innata antecedunt actus, nec iis comparantur: (aspectus enim antecedit actionem videndi, nec per eam aspectus acquiritur) at principia acquisita sequuntur actus, iisq; adipiscuntur.

Dubia. Vt autem propositæ assertionis veritas magis eluceat, duæ quædam dubitationes explicandæ erũt. Prior est: Quónam causæ genere actus studiosus concurrat ad generandum habitus virtutis? Posterior: Num ad comparandum eiusmodi habitum sufficiat vnus actus, an necessariò plures exigantur? *Resp. ad 1. dub.* Priori dubitationi, omissa opinione Durandi, quæ lib. 9. Metaph. à nobis confutanda erit, respondemus cum Capreolo in 3. d. 33. q. 1. art. 3. in solutione argumentorum contra secundam conclusionem, actus studiosos concurrere, vt principia actiua ad generationem habituum. Enimuerò cum potentiæ, v.g. intellectus & voluntas, sint causæ vniuersales actiuæ habituum, & in iis possint esse diuersarum specierum habitus; necessariò danda erit aliqua causa particularis actiua, quæ potentiam determinet ad hunc potius, quam illum habitum producendum: hæc autem causa est ipse actus à potentia elicitus.

Ad 2. Ad posteriorem dubitationem respondemus cum Gabriele in 3. dist. 23. q. 1. dub. 4. Almaino ibid. q. 2. art. 3. & aliis: per quemlibet actum moralem bonum, etiam remissum, posse gigni habitum virtutis moralis, nisi ex parte subiecti aliquid impedimenti sit. Probatur: Nam quando causæ sunt eiusdem rationis & speciei, si intensior potest aliquem effectum producere, etiam remissior eundem producere valet, etsi minùs intensum; modò resistentia patientis non exsuperet agentis actiuitatem. Cum igitur actus virtutis intensus ac vehemens possit efficere habitum virtutis, vtiq; etiam remissus habitum consimilem gignet: non secus ac color sexto gradu intensus producit calorem vt sex; intensus autem secundo gradu efficit calorem vt duo. Diximus, nisi ex parte subiecti aliquid impedimenti sit: quia si vitium contrarium potentiæ inhæreat, & actiuitas studiosæ actionis non superet illius vim resistentiam, nequaquam per talem actionem habitus producetur. Quod asserendum quoque est, cum iam potentia habitum virtutis summè intensum obtinet: tunc enim neq; remissus neq; intensus actus, aut nouum habitum gignet, vt constat; aut maiora incrementa afferet habitui, qui totam quam assequi potest perfectionem assecutus iam est.

A Illud tamen aduertes, licet per vnum actum gigni possit habitus virtutis; plerumque tamen non gigni habitum virtutis perfectæ, nisi per multos actus: vt videre est in habitu temperantiæ. Nam cum illius materia multiplex sit, quandoquidem omnia ciborum & potuum genera comprehendit; cumque diuersis modis variari possit, nimirum pro loco, tempore, magnitudine, aliisq; eiusmodi circumstantiis: nemo perfectum temperantiæ habitum assequetur, nisi circa istiusmodi materias & circumstantias plures *Habitum virtutis perfectũ vix gignari.*
B actus elicuerit.

QVAESTIO IV.

Vtrum virtutes morales sint inter se connexæ?

C

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiuæ.

NOn excitamus quæstionem de virtutibus intellectualibus: quia certum est eas non necessariò connecti inter se; vt D. Thom. 1. 2. q. 65 art. 1. docet. Cuius ratio est: quia non
D dependent à prudentia, cuius nexu, vt inferius planum fiet, inter se copulari debeant. Item quia versantur circa materias & obiecta, quæ inter se necessarium ordinem & coniunctionem non habent; vt patet in Mathematica & Theologia, variisq; artium generibus. Est ergo proposita controuersia intelligenda de virtutibus moralibus: ita tamen, vt hoc nomine etiam prudentia, licet ad intellectum pertineat, comprehendatur. Aduertendum est autem, ex Arist. 7. Eth. c.
E 1. aliisque auctoribus, virtutem moralem in vno trium graduum obtineri posse: videlicet in gradu continentiæ, in gradu temperantiæ, in gradu heroico. In priori gradu obtinetur virtus, cum adhuc passiones vehementes sunt, & iis resistimus. In secundo, cum passiones non ita sunt vehementes, sed pacatiores. In tertio, cum iam ita cohibitæ ac refrenatæ sunt, vt rarò admodum & vix repugnent rationi. Alii hos gradus vocant incipientium, proficientium, *Triplex gradus virtutum moralium.*
F perfectorum.

Igitur de virtutibus in gradu heroico nulla est dubitatio: omnes enim fatentur, virtutes morales in gradu esse connexas; ita vt v. g. fortitudo perfectissima esse nequeat, absq; aliarum virtutum societate. Nam cum omnes virtutes morales mutuum sibi præstent auxilium, & aliæ aliis perfectionem adiungant, cumq; virtutes in gradu heroico omnem postulent excellentiam *De quibus virtutibus p proposita quæstio sit intelligenda.*

& absolutionem; haud dubiè necessariò inter se iugatæ & cohærentes erunt. Nec idem de virtutibus in gradu continentiæ disceptatio est: constat enim, posse vnam absq; aliis inueniri: quod ex iis etiam, quæ paulò pòst dicemus, planius euadet. Quare de virtutibus duntaxat secundi gradus quæstio relinquitur.

Prima opin. Scotus in 3. dist. 36. q. 1. art. Gabriel ibid. Ochamus in 3. dist. 11. & 2. & quodlib. 4. q. 6. & Almainus tract. 3. c. 7. arbitrantur, eiusmodi virtutes non esse inter se connexas. Quæ sententia his argumentis videtur ostendi: Virtutes morales acquiruntur exercitatione: sed constat multos exercere sese in materia quarundam virtutum, non verò aliarum; vt in materia temperantiæ, non autem fortitudinis: ergo ii non omnes, sed eas tantùm virtutes, in quibus se exercent, comparabunt. *1. arg.* Præterea, constat multos non posse virtutes quasdam assequi: igitur non omnes inter se sunt coniunctæ. *2. arg.* Antecedens probatur: quia nemo nisi in magnis opibus exercet actum munificentiæ; cum hæc virtus circa magnos sumptus versetur: igitur ii, quibus magnarum opum affluentia non suppetit, haud quaquam virtutem munificentiæ assequentur. Quare perspicuum videtur, non omnes virtutes etiam in gradu perfecto inter se coniungi.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua quæstionis.

Secunda opinio, quæ defenditur. Contraria tamen sententia amplectenda est: quam secutus fuit D. Ambrosius 5. libro in Lucam, explicans verba illa: *Beati pauperes spiritu* D. Augustinus lib. 6. de Trinit. cap. 4. & in epist. 29. quæ est ad D. Hieronym. D. Gregorius lib. 22. Moral. cap. 1. D. Hieronymus super Esaiam, cap 16. & 56. & 1. lib. contra Pelag. Arist. 6. Eth. cap. 12. & 13. Plato in Protagora, & in lib. de Regno, Chrysippus apud Plutarchum in lib. de Stoicorum contrarietate. Cicero lib. 2. Tuscul. quæst. & lib. de Offic. Item è Doctoribus scholasticis D. Thomas in 1.2 q. 65. art. 1. Caietanus ad eundem locum, Durandus in 3. dist 33. q. 3. Capreolus in 3. dist. 36. q. 1 art 1. Richardus eadem dist. q. 1. *D. Th. in 3. d. 36. q. 1. a. 1. & in 2 sp. q. de Virtutib. card. a. 2.*

1. ratio. Probatur verò hæc opinio in hunc modum: Perfecta liberalitas cohibet appetitum pecuniæ in omni euentu, alioqui non esset perfecta: sed hoc præstare non potest absq; præsidio aliarum virtutum: igitur liberalitas perfecta requirit aliarum virtutum coniunctionem. Minor probatur: quia si cui, verbi gratia ex vna parte mors, ex alia pecunia proponatur, ad inferen-

A dam iniuriam patriæ: certè nisi virtute fortitudinis munitus sit ad contemnendam mortem, & iustitiæ ad non inferendam iniuriam, facile succumbet pecuniæ cupiditati. Quare non potest liberalitas absque fortitudine & iustitia, similiter absque aliis virtutibus inueniri.

Item: perfecta virtus moralis requirit perfectam prudentiam: atqui perfecta prudentia non potest esse absque aliis virtutibus: igitur omnes virtutes quasi communi vinculo prudentiæ inter se copulatæ sunt. *2. ratio.* B Maior patet, tum ex doctrina Aristotelis lib. 6. Ethic. c. vltim. tum ex ipsa definitione virtutis, in qua virtus dicitur consistere in mediocritate, *Vt prudens definierit*, hoc est, in mediocritate præscriptæ secundùm regulas prudentiæ. Quod verò ad vnam aliquam perfectam virtutem non sufficiat prudentia circa vnam materiam, sed perfecta & integra, atque adeò circa omnes, ex eo conuincitur: C quia vt quis temperans sit, non sat est si rectè iudicet in iis difficultatibus, quæ ad temperantiæ materiam spectant; sed oportet, vt in quauis re quæ sese obtulerit rectè sentiat, atque integrum ferat iudicium: alioqui, ex affectu auaritiæ aut timiditatis iudicabit, intemperatè agendum esse. Minor suadetur: quia similiter nisi prudens omnium virtutum ornamentis excultus sit, non potest ferre perfectum sanumque iudicium de rebus agendis; nec quid fugiendum aut amplectendum sit, vt oportet, decernere: cũ D liquidò constet, passionum impetus, nisi virtute cohibeantur, rationem excæcare, rerumque æstimationem, sine qua prudentia nulla est, peruertere. Constat igitur, nec alias virtutes sine prudentia, nec prudentiam absq; aliis virtutibus posse consistere.

Quæstio. Solet etiam quæri, num vt omnes morales virtutes connexæ sunt, ita omnes in eodem homine inter se æquales sint? Cui dubitationi breuiter occurrendum: si de perfectione essentiali loquamur, E constare non esse omnes inter se æquales; cum ea, quæ specie distinguuntur, disparem habeat essentiæ perfectionem. Quod similiter pronunciandum erit de perfectione intensiua, quæ per actuũ repetitionem habitibus aduenit: cum planum sit, eundem hominẽ non æquè frequenter sese in omnib. exercere virtutibus, ac proinde non omnium virtutũ habitus æquè intendere. Si tamen sermo sit de perfectione, quam vnaquæq; F virtus in eodem homine ex coniunctione & societate aliarũ virtutum assequitur, dicendum erit, omnes virtutes hac consideratione æquè perfectas haberi: quandoquidẽ non minus perficitur fortitudo ex consortio temperantiæ, quã iustitia ex consortio eiusdem: nec minus perficitur liberalitas ex consortio sobrietatis, quam alterius virtutis: similiterque res habet in cæteris, cum huiusmodi perfectio in singulis virtutibus

tutibus ex coniunctione vniuerſarum, & in vni-
uerſis ex ſingularum copulatione eſſloreſcat.
Conſule Durandum in 3.d.36.q 5.

ARTICVLVS III.

*Diſſoluuntur primi articuli argu-
menta.*

Argumenta quibus oſtendi videbatur, non
omnes virtutes interſe colligatas eſſe, hũc
Solut. 1. in modum explicanda erunt. Ad primum
dicendum: ſi quis ſe in materia vnius duntaxat
virtutis, verbi gratia temperantię, exercuerit, ſo-
lam temperantiam conſecuturum; non tamen
perfectam, quouſq; cæteras virtutes comparet:
cùm ſine earum præſidio non poſſit firmitatem
& conſtantiam habere, ad ſeruandam in quolibet
euentu moderationem. Adde, neminem poſſe
diu in omnib. euentis temperatè viuere, niſi paſ-
ſiones, quæ proxime remotæ temperantiam
oppugnant: aliarum virtutum actionibus cohi-
beat; atque adeò quin ſimul virtutes alias adipi-
ſcatur.

Sol. 2. Ad ſecundum reſpondendum eſt, cum D.
Thoma in 1.2.q.65.art.1. Durando in 3.diſt.36 q.
3. & Capreolo loco cit. virtutum moralium
quaſdam perficere hominem ſecundum com-
munem vitæ ſtatum, id eſt, quoad ea, quæ paſſim
& communiter agenda occurrunt; cuiuſmodi
ſunt fortitudo, iuſtitia, liberalitas, abſtinentia,
cæteræq; huiuſmodi. alias hominem perficere
ſecundum aliquem eminentem ſtatum, & ad
quædam præclara munia obeunda; cuiuſmodi
ſunt magnanimitas quæ in magnis ſumptibus
verſatur. Igitur virtutes prioris generis ſic inter
ſe colligatæ ſunt, vt nemo vnam perfectè ſine a-
liis obtinere queat: virtutes verò poſterioris ge-
neris non oportet, vt actu habeatis, qui reliquis
omnibus ſit præditus; obtinet tamen eas in po-
tentia propinqua, & animi præparatione. Nam
qui in mediocri pecunia ita geſſit, vt liberalitatẽ
ſeruarit, is ſi ad magnam rerum affluentiam &
abundantiam venerit, facile magnificentiam cõ-
ſequetur... I em, qui in mediocribus honoribus ſe-
[illegible] m exhibuit, cùm ad maximos euectus
fu[illegible] facile magnanimitatem comparabit.
Qu[illegible] cum id, ad quod proxima obtinemus diſ-
poſitionem, iam habere dicamur: iuxta illud A-
riſtotelis 2.Phyſ.c.5.textu 56. *quod parum abeſt
nihil abeſſe propemodum videtur*: fit, vt non ſit
abſolute negandum, etiam magnificentiam
& magnanimitatem cum reliquis
virtutibus copulatas
eſſe.

A *QVAESTIO V.*

Vtrum in appetitu ſenſitiuo aliquæ vir-
tutes inſint?

ARTICVLVS I.

Sententia Scoti, & aliorum.

B Propoſita quæſtio non de omni virtute mo-
rali, ſed de ſola temperantia & fortitudine
excitari ſolet. Nam quòd iuſtitia in volun-
tate hæreat; communis eſt philoſophorum &
Theologorum conſenſus. Scotus in 3. d.33.q.1. Opinio Scoti.
duo ſtatuit pronunciata. Alterum eſt, fortitudi-
nem & temperantiam, vt propriè ac ſimpliciter
virtutes morales ſunt, reſidere in voluntate. Al-
terum: dari in appetitu tam iraſcibili, quam cõ-
cupiſcibili, aliquot habitus, quibus circa forti-
C tudinis & temperantiæ materiam rectè affician-
tur: qui tamen habitus ad virtutis dignitatem
non pertingant. Scoto aſſentiuntur non eius tan-
tùm diſcipuli, ſed plerìq; alii: vt Gabriel in 3.d.
23 q. 1. & diſt.33.q.1. Ochamus in 3.q.10. & 11.
& quodl.2. q. 16. Almainus Moral.tract.3.c.6.
Buridanus I. Eth. q.vlt.

Primum pronunciatum hiſce argumentis o- Virtus moralis habitus electiuus.
ſtenditur. Virtutes morales inſunt in ea potẽtia,
ad quam pertinet electio & libertas: cum virtus
D moralis definiatur habitus electiuus, & eius bo-
nitas in actione dũtaxat libera inueniatur: atqui
electio eſt actus voluntatis, non appetitus ſenſi-
tiui, & voluntatis actiones propriè ac ſimpliciter
liberæ ſunt; non autem quæ ab appetitu ſenſiti-
uo exercentur: igitur virtutes morales nõ in ap-
petitu, ſed in voluntate hærent. Secundo: Nega-
ri non poteſt, nos à voluntate elicere actus circa
materiam temperantiæ & fortitudinis, vt cum
moderatum cibum eligimus, cum, etiam repug-
E nante appetitu, conſtanter dolores perferimus,
& pericula adimus: igitur per iſtiuſmodi actus
gignentur in volũtate habitus fortitudinis & tẽ-
perantiæ. Tertiò: Voluntas eget harum virtutum
habitibus: ſed, vti proximè oſtenſum fuit, poteſt
eo ſuis actibus comparere: non eſt ergo cur ne-
gemus ineſſe illos voluntati. Maior ſuadetur:
quia voluntas magnam experitur difficultatem
in amplectendo bono contra paſſionum impe-
tus, adeò vt iis non alliciatur ſolum, ſed interdũ
F quaſi inuita rapiatur: iuxta illud Iacob.1. *Vnuſ-
quiſq; tentatur, à concupiſcentia ſua abſtractus
& illectus.*

Alterum Scoti pronunciatum ex eo oſtendi-
tur: quia ad cohibendas effrenatas appetitiones
vtriuſq; appetitus, tam iraſcendi, quam concu-
piſcendi, ne rationem turbent: voluntatemq; ad
ſe trahant opus eſt habitibus, qui in vtroq; ap-

petitu insint, & eiusdem actibus comparentur: at quod ii nequaquam perfectæ virtutis rationem obtineant, ex eo constat, quia vt paulò antè diximus, neq; electio, neque perfecta libertas, quas perfectæ virtutis notio requirit, inferiorem appetitum conueniunt.

ARTICVLVS II.

Defenditur opinio D. Thomæ, eiusq; sectatorum.

DIvus Thom. in 1. 2 q. 56. art. 4. & Cajetan. ibid. Capreolus in 3. d. 33. q. 1. argumenta contra 1. concl. Ferrar. 1. contra gentes c. 92. Ægidius quodl. 4. q. 18. Scotus li. 3. de Iustitia & iure, q. 2. art. 4. & alii, aduersam opinionē defendunt; quę hac assertione continetur: Fortitudo & temperantia non inhærent in voluntate sed in appetitu sensitiuo. Huiusce assertionis prior pars eo potissimum fundamento nititur apud D. Thomam: quia pro certo statuit, nullam potentiam indigere aliqua qualitate, qua inclinetur ad id, ad quod suopte ingenio propensa est: quomodo se habet voluntas, tum ad bonum in commune; tum ad quodlibet particulare bonum, proportionatum supposito ipsum expetenti: cujusmodi, est inquit, omne bonum rationis, quod est ordinis naturalis ad proprium tali supposito, eiq; commensuratum. Cum igitur rationi bonū, quod cernitur in cohibendis passionibus appetitus sensitiui, sit bonum quoddam ordinis naturalis, ipsi expetenti proprium, nec eius vires excedens: fit, vt voluntas non egeat habitu, quo in tale bonum feratur, egeat tamen appetitus sensitiuus, qui ex sua natura non tendit in bonum rationis, vtpote illius mensuram & captum exsuperans, sed in bonum delectabile. Dabitur nihilominus in voluntate habitus justitiæ, quia hæc virtus ordinat immediatè affectum hominis ad bonum alterius; siquidem jubet reddere vnicuique suum.

Fundamentum sententiæ D. Thomæ.

Obiectio. Quod si quis opponat, etiam intellectum inclinari ad verum; & tamen dari in eo habitum, quo primis principiis assentitur. Occurrendum: *Solutio.* diuersam esse vtrobiq; rationē, quia intellectus non potest ferri etiā in propositiones notissimas, quin in se prius extremorum species recipiat. Quare sicuti per notitias extremorum determinatur ad assentiendum, neque ei sufficit inclinatio naturalis: ita nihil mirum, si admittat habitum relictum ex assensu, quo melius inclinetur: at voluntas nihil intra se deposcit, vt propendeat in obiectum, sibi prædicto modo commensuratum. Adde, diuersum inclinandi modum vtrique potentiæ conuenire: Nam voluntas per in-

A clinationem tendit quodammodo extra se in rem amatam (vnde est, quòd anima magis dicitur esse vbi amat, quam vbi amatur) at intellectus trahit ad se rem cognitam. Vnde ex hac inclinationis diuersitate fieri videtur, vt voluntas suo quasi pondere absq; ope aduentitia habitus feratur per se in obiecta, de quibus antea diximus: non ita verò intellectus.

Posterior pars assertionis, videlicet quod fortitudo & temperantia insint in appetitu sensiti-
B uo, confirmatur inprimis testimonio Arist. qui lib. 3. Eth. c. 10. ait, fortitudinem & temperantiā esse partium animę irrationalium, hoc est, ad appetitum sensitiuum pertinere, & lib. 2. c. 3. ex instituto probat, has virtutes versari in moderantis voluptatibus & doloribus, quæ sunt affectiones appetitus sensitiui. Nec satisfaciunt, qui respondent, Aristotelem intelligendum de habitibus illis bonis, in appetitu sensitiuo inhærentibus, qui à perfecta propriaq; virtutis ratione degenerāt:
C nec sunt illa fortitudo vel temperantia, quæ in virtutibus cardinalibus censentur: non; inquam, satisfaciunt, quia si Aristoteles aliam temperantiam, aliamq; fortitudinem in voluntate collocandas putasset, profectò earum mentionem in tradentis virtutibus fecisset; quam tamen nullibi fecit. Secundò probatur institutum hac ratione: Cum virtus circa difficile versetur, vt Arist. in 2. Eth. communi assensu docet: oportet illam in ea potentia residere, in qua difficultas ad eius
D materiam pertinens viget: at difficultas seruandi mediocritatem in passionibus oritur ex appetitu sensitiuo, cuius actus sunt ipsæ passiones: vt satis indicant verba illa Diui Pauli Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ:* ergo, &c.

Confutatio responsionis.

Virtus circa difficile.

His ita disputatis, etsi vtraq; pars controuersiæ admodum probabilis sit, licet tamen Posteriorem defendere, quæ magis Peripatetica est: vt constat ex testimoniis Aristotelis paulò antè ci-
E tatis, faterurq; D. Bonauentura in 33. dist. q. 3.

ARTICVLVS III.

Dissoluuntur argumenta, quæ priorem sententiam confirmabant.

F QVare rationes prioris sententiæ hunc in modum explicandæ erunt. Ad primam, quæ primum pronunciatū ostendere nitebatur dicendum: etsi libertas & electio prius perfectiusq; voluntati, quàm appetitui conueniant: tamen suo etiam modo cadere in actus appetitus sensitiui, quatenus mouetur à voluntate, & ei ciuili obsequio paret: idque sat esse, vt eius habitus electiuus nuncupetur. Ad secundam responden- *Sol. 2.* dum

Sol. 1.

dum est per eiusmodi actus non gigni in voluntate temperantiam aut fortitudinem, cùm voluntas iis habitibus non egeat, vt paulò antè exposuimus. *Sol. 3.* Ad tertiam dicendum: esto in bono rationis contra insurgentes passionum impetus tuendo amplectendoque difficultatem sentiamus: eam tamen difficultatem non ex ipsa volūtate, sed ex appetitu sensitiuo prouenire ad quam propulsandam sat est, appetitum opera beneficioque virtutum rectè disponi ac mitigari. Fatetur tamen Aristoteles lib. 7. Eth. dum appetitus præsidio virtutum communitus non est, egere voluntatem ad repugnandum effrenatis passionum motibus qualitate quadam, quæ Continentia dicitur: *De continentia.* quæ tamen qualitas non mereatur absolutè virtutis nomen (etsi ad habitus studiosos pertineat) quia non tam voluntatem firmat & corroborat, vt passiones oppugnet ac vincat; quàm vt ne ab illis capiatur, sed in arce rationis sese contineat (vnde & continentiæ nomen habet) tum præterea, quia non reddit voluntatem simpliciter expeditam promptamque ad actiones studiosas (quod virtutis proprium est) cùm se tantùm exerceat & in actum prodeat, dum in appetitu vehementes passionum motus oriuntur, quibus voluntas difficilè resistit: iis enim postea virtutum habitu edomitis & cohibitis, nullus iam est continentiæ vsus, sed illos iam multò languidiores volūtas ipsa per se retardat.

Ex his patet, quid respondendum sit ad eam rationem, qua secundum aduersariæ sententiæ pronunciatum nitebatur. Nec enim voluntati necessarii sunt habitus virtutum in ea insidentes, ad refrænandos motus appetitus sensitiui: & habitus, quos in eodem appetitu ad hoc munus præstandum constituimus, propriè virtutes sunt.

Ex dictis facilè quiuis intelliget, cum in Angelis non sint appetitus sensitiui, non competere eis habitum fortitudinis aut temperantiæ: etsi contrarium admitti posse dicat Scotus, in 3. dist. 33. q. vnica. *Obiect. 1.* Quòd si quis obiiciat, Angelum oblato temperantiæ aut fortitudinis obiecto posse rectè eligere quid esse, facturus, & ex hisce electionibus repertis debere talium virtutum habitus comparare. *Solut.* Occurrendum erit, eiusmodi conditionatas electiones (quas quidam in Angelis dari negant) si dentur, non sat esse ad generandos eorum virtutum habitus, qui non nisi per actus sibi proprios gignuntur, ii verò elici nequeunt, vbi deest ipsorum materia ratioq; obiectiua in ordine ad subiectum quod operatur: constat autem deesse respectu angelorum. *Ita sentit D. Thom. 1.2.q.67. art.1. aliiq. lect. in 3.dist. 35.*

Non proinde tamen desinent in beatis esse post resurrectionem prædicti habitus: esto in eo statu non iam possint insurgere immoderatæ passiones, quarum impetum debeant cohibere: sat enim est, conuenire eis appetitum sensitiuum, nec alienam esse ab eorum natura materiam rationemque formalem talium virtutum,

A nec earum possessionem dedicare felicem illam vitam omnibus bonis cumulatam: quin potius ad illius perfectionem magnopere requiri, cum vnum è potioribus appetituum ornamentis sint virtutes. Quapropter erunt in beatis reliqui etiam habitus moralium virtutum: nec ii tantum, quorum actus ibi exerceri poterunt, sed etiam reliqui omnes: ante resurrectionem quidem illi, qui in animo hærent: postea verò tum hi, tum reliqui, qui in appetitu sensitiuo insident. *In beatis [illegible] virtutum.* In quam

B sententiam lege quæ scripsit. D. Augustinus lib. 14. de Trinit. c. 9. Beda ad c. 26. exod. Magister Sent. in 3. dist. 33.

QVÆSTIO VI.

Sit ne apta virtutum diuisio, an non?

C

ARTICVLVS I.

De diuisione virtutum in intellectuales & morales.

Omissa opinione Menedemi Erithriensis, Aristochii, & Zenonis Critici, qui vnam tantum virtutem esse contendebant, va-

D riæ multiplicesque virtutum non solo nomine, sed natura etiam differentium sectiones traditæ à Philosophis sunt: ab Aristotele passim in libris de doct. Moral. à Platone in 4. lib. de Repub. ab Alcinoo in lib. de eius Doct. Plotino in li. de Virtut. c. 3. Iamblicho in lib. de Myster. Ægypt. Porphyrio in lib. de occas. Theage Pythagoreo in lib. de Virtut. Macrobio in libro de Somn. Scip. Item à Scholasticæ Theologiæ professoribus in 2. dist. 27.

E Primum igitur virtus, vt iam suprà attigimus, in commune sumpta, distribuitur in Intellectuales & Morales: docente Aristotele 2. Eth. c. 1. Virtutes intellectuales sunt, *quæ in intellectu inhærent:* morales, *quæ in appetitu sedem obtinent.* Rursus, virtutum intellectualium aliæ sunt contemplatiuæ, aliæ practicæ. Contemplatiuæ, *quæ in contemplatione & cognitione veritatis positæ sunt, neq; praxin respiciunt.* Practicæ: *quæ Praxin spectant, & opus incumbunt.*

F Contemplatiuæ sunt tres, vt Aristoteles tradit 6. Ethicor. cap. 3. Intellectus, Scientia & Sapientia. *Lege Arist. 6. Eth. c. 3. 6. & 11. Metaph. c. 1 & 1 mag. Mor. c. 35.* Intellectus est *habitus contemplatiuus, quo quis inclinatur assentiendum firmiter & euidenter primis principiis;* cuiusmodi sunt hæc: omne totum est maius sua parte: Si ab æqualibus demas æqualia, quæ remanent æqualia sunt scientia, vt a sapientia distingua-

tiu, *est habitus contemplatiuus, quo quis inclinatur ad assentiendum firmiter euidenterq; necessariis conclusionibus, non tamen supremas causas.* Deniq; sapientia, *est habitus contemplatiuus quo quis inclinatur ad assentiendum conclusionibus necessariis per primas & supremas causas*: qualis est prima philosophia.

Arist. 6. Eth. c. 6. D. Th. 1. p. q. 79. art. 11.

Practicæ tres numerantur: nempe synderesis, prudentia & ars. Synderesis est *habitus practicus, quo quisq; redditur propensus ad assentiendum primis & communissimis principiis moralibus*: quale est illud: Bonum amplectendum est, malum vitandum. Item illud: Quod tibi vis, alteri facias: quod tibi non vis, alteri non feceris. Prudentia est *recta ratio agibilium*: id est, actuum humanorum, in nobis immanentium. Licèt enim prudentia etiam externos actus regat; circa internos tamen, vnde externi manant, præcipuè versatur. Ars est *recta ratio factibilium.* Factibilia verò appellantur, quæ fiunt per actionem transeuntem in externam materiam: vt domus: Accipitur autem hic ars presse: alioqui etiam scientiæ, tam contemplatiuæ, quam practicæ, artis nomine comprehenduntur.

Lege Arist. lib. 1. magn. Moral. c. 5.

Quod ad virtutes morales spectat, dicitur virtus moralis à more, prout mos naturalem, vel quodammodo naturalem inclinationem ad aliquid agendum significat: talem enim inclinationem potentiis conferunt habitus virtutum moralium, quib. peculiaris est huiusmodi ad actum propensio, quatenus facultas appetens, in qua inhærent, alias potentias ad agendum mouet: vt explicat D. Thomas in 1. 2. quæst. 58. art. 1. tum verò, quia appetitus ita in rem desideratam propendet, vt in eam quasi extra se ferat, atque adeò peculiari modo in eam inclinetur.

Triplex appetitus.

Porro quemadmodum facultas appetens est triplex; voluntas, appetitus cōcupiscendi, & appetitus iræ: ita ad has animi facultates in officio continendas ornandasque tres oportet dari morales virtutes; iustitiam in voluntate, temperantiam in appetitu concupiscendi, fortitudinem in appetitu iræ. Quòd si nomen virtutis moralis laxiori significato vsurpetur, hisce trib. annumeranda erit Prudentia: licèt non in appetitu, sed in intellectu inhæreat. Iure autem illis annumeratur, quòd earum, regula sit, & ad eius normam præscriptionemq; suos actus componāt appetitus, quoties ex illarum trium virtutū habitu operantur. Tum quia perfectio prudentiæ non absoluitur intra fines intellectus, antequā rectitudo in appetitu inueniatur; quicqd in aduersam partem scripserit Scotus in 3. dist. 6. q. 1. Dicuntur autem hæ quatuor virtutes *cardinales*: quo nomine eas appellauit D. Ambrosius ad cap. 6. Lucæ, & D. Hieronymus ad c. 1. Matthæi: propterea quòd vt fores cardinibus: sic illis omnis moralis vitæ honestas & sanctitas fulciatur. Lege etiam D. Ambrosium in lib. de Parad. cap. 3.

Quatuor virtutes cardinales.

A D. Augustinum lib. 13. de Ciuit. Dei, cap. 21. D. Gregorium lib. 1. Moral. c. 36. & Philonem lib. 1. Allegor. vbi quatuor Paradysi fluminibus totā terram intersecantibus comparant has quatuor virtutes, quæ vberrimis fluentibus honestarum actionum vitam nostram irrigant.

Remotio obiect.

Iis quæ diximus non obstat, quod D. Augustinus in lib. de Moribus Eccles. cap. 15. affirmat, quatuor virtutes morales nihil esse aliud, nisi amorem rectè compositum: nec quod lib. 15.
B de Ciuit. Dei, cap. 22. docet, veram virtutem esse ordinem amoris: quibus verbis omnes virtutes in appetitu, ad quem amor pertinet, videtur cōstituere. Nec enim aliud indicat, quam virtutem præstare, vt rectè amemus: siquidem quisquis virtutum præsidio septus est, & ex earum regula agit, nihil præpostere aut inordinatè expetit.

C

ARTICVLVS II.

De virtutis distributione in acquisitas & infusas.

Solet etiam virtus latè accepta in Acquisitam & Infusam diuidi. Virtus acquisita, est *quæ nostris actibus comparatur.* Infusa, quæ *non acquiritur nostris actibus, sed a Deo infunditur.*
D Sciendum verum est, ex D. Thoma in 1. 2. q. 52. art. 4. dupliciter habitus dici infusos: per se, vel per accidens. Etenim qui nostris actibus acquiri possunt, & tamen diuinitus tribuuntur, per accidens infusi vocantur; cuiusmodi fuit scientia, Adamo & Salomoni munere cœlesti cōcessa: qui verò non aliter, quam diuina infusione adipisci queunt, infusi per se dicuntur; vt gratia.

Versatur autem disceptatione: vtrum aliquæ sint virtutes morales per se infusæ. Negat Durā-
E dus in 3. dist. 33. q. 6. Argentinas eadem dist. q. 1. art. 1. Ochamus in 4. q. 3. art. 3. in eandemq; partem magis inclinat Scotus in 3. dist. 36. q. art. 3. Oppositum tamen asserendum est cum D. Thoma in 1. 2. q. 63. art. 3. Caietano ibid. Capreolo in 3. dist. 33. q. 1. aliisq; compluribus. Cuius sententiæ veritas paucis concludi potest hunc in modum. Virtutes morales acquisitæ versantur circa medium, per comparationem ad rectam rationem regulamq; humanam, & in ordine ad vlti-
F mum finem naturalem. Atqui in ordine ad supernaturalem finem & secundum diuinam regulam, sæpè medium aliter statui oportet (multa enim fiunt respectu beatitudinis supernaturalis: quæ non ita fierent; si naturalis duntaxat beatitudinis ratio habetur.) Igitur necessariò præter virtutes morales acquisitas, quæ cum naturali fine regulaque humana proportionem habent, dandæ erunt aliæ virtutes infusæ ab iis specie distinctæ,

Dari virtutes morales per se infusæ.

ſtinctæ, quæ ſupernaturali beatitudini & diuinæ regulæ aptè congruenterq; reſpondeant.

Nec ſatisfaciunt aduerſarii, dum inquiunt, ad hoc præſtandum ſat eſſe charitatem infuſam, à qua virtutum actus imperentur; & lumen fidei, quod oſtendat quonam pacto ii elici debeāt, vt ad ſupernaturalem finem accommodati ſint. Etenim virtutes Theologicæ, cùm habeant Deum pro obiecto, ordinant hominem ad beati- A tudinem: reſpectu Dei immediatè; non autem reſpectu aliorum obiectorum, quæ ad eandem beatitudinem referri oportet. Quare ponendæ erunt aliæ virtutes eiuſdem ordinis cum charitate & fide proindeq; infuſæ: quibus homo tanquam idoneis & perfectis inſtrumentis vtatur, & pro dignitate priuatim atq; ex officio in ſupernaturalem beatitudinem ordinetur.

DISPVTATIO OCTAVA.

DE PRVDENTIA.

QVAESTIO I.

Vtrum Prudentia rectè ab Ariſtotele definita ſit?

ARTICVLVS I.

Approbatur, particulatimq́ exponitur definitio Prudentiæ.

VNc de ſingulis virtutibus moralibus diſſerendum erit: ac primum de Prudentia, quæ inter eas principem locum obtinet: tum quia reſidet in intellectu, qui appetitu nobilior eſt; tum quia cæteras regit. Vnde D. Gregorius lib. 2. in Ezech. homil. 22. docet, alias virtutes, niſi quæ agunt prudenter agant, virtutes eſſe nequaquam poſſe. & Plato virtutes omnes ad prudentiam reuocabat, illasq; ſine huius præſidio quaſi Dædali ſtatuas ſolutas, fugaces, & inſtabiles eſſe aiebat. Diſputat autem de prudentia Ariſtoteles 6. Eth. c. 5. D. Auguſtinus c. 4. Plutarchus in lib. de Fortuna Cicero lib. 5. de Fin. D. Thomas in 2. 2. a q. 47.

Stobæus ſe. 3. & 4.

Igitur prudentiam communi Philoſophorum aſſenſu hunc in modum definiit Ariſtoteles lib. 6. Eth c. 5. *Prudentia eſt habitus agendi vera cum ratione circa ea, quæ homini bona aut mala ſunt.* Dicitur habitus vera agendi, id eſt, verus: vt reiiciantur non ſolùm habitus perpetuo falſi, cuiuſmodi eſt error, ſed etiam ii, qui interdum falſitatem incurrunt; vt opinio & ſuſpicio. Dicitur agendi, id eſt, ad actionem dirigens: vt excludantur non modò habitus contemplatiui v. g. ſcientia & ſapientia, qui ſola inſpectione veritatis contenti ſunt, nec ad actionem praxinue diriguntur; ſed etiam ars, quæ licèt habitus verus ſit, non eſt tamen habitus agendi, id eſt, eorum numero qui interna actione verſan- B tur (ſic enim actio eo loco ſumi debet) ſed faciendi, hoc eſt, qui in effectionem ſiue externum opus incumbunt. Additur, circa ea quæ homini bona vel mala ſunt: vt remoueantur nonnulli habitus, qui licèt veri ſint, & immanentes actiones præcipuè ſpectent: non tamen humanarum actionum probitatem curant, vt Dialectica: id enim prudentiæ munus eſt, vtpote quæ rectè viuendi rationem tradit, & quid fugiendum amplectendumue ſit præſcribit.

Aliæ prudentiæ definitiones tradit. D. Aug. 1. lib. de Lib. arb. c. 13. & li. 83. quæ q. 31. D. Hieron. ad 1. c. ep. ad Epheſ.

C A ſuperiori definitione nihil re ipſa differt ea, quam proxima quæſtione attulimus ex D. Thomæ in 2. 2. q. 47. art. 5. videlicet, *prudentia eſt recta ratio agibilium*: ſeu *habitus verus, agibilia, id eſt, immanentes vitæ humanæ actiones dirigens.* Quoniam verò de iis quę agenda ſunt rectè iudicare nemo poteſt, niſi circa ea probè affectus ſit, vt alibi hoc opere monuimus: conſtat, prudentiæ dictamina requirere probam voluntatis affectionem. Ideoq; cùm prudentia dicitur re- D cta ratio, non intellectus ſolùm, ſed voluntatis etiam rectitudo ſignificatur. Quam tamen rectitudinem voluntatis non exigit moralis philoſophia. Vnde eſt, quod habentem non ſimpliciter bonum facit, proindeq; nec perfectam virtutis rationem obtinet, vt prudentia.

Moralis Philoſophia cur non ſit perfecta virtus.

ARTICVLVS II.

Qua ratione intelligendum sit, prudentiæ non subesse falsum.

IVre tamen quæsierit aliquis, quonam modo Prudentia dicatur ab Aristotele habitus agendi vera cum ratione; si versatur circa contingentia, quæ, vt suapte natura in vtramq; partem cadunt, ita iudicium intellectus fallere possunt. Pro explicatione huiusce difficultatis aduertendum est: quemadmodum intellectus diuiditur in speculatiuum & practicum, vt ex Aristotele 3. de anima cap. 10. tex. 49. docuit S. Thomas 1. part. q. 79. art. 11. duplicem esse veritatem, alteram speculatiuam, alteram practicam. Prior spectatur penes conformitatem cognitionis, siue intellectus cognoscentis ad rem cognitam: de eaque intelligitur illud Aristotelis in lib. 1. Periherm. c. 8. *quia res est aut non est, ideo enunciatio vera est aut falsa.* Posterior autem, vt ad præsentem locum spectat, consistit in æquatione rationis ad appetitum rectum: vt constat ex iis, quæ tradit etiam Aristoteles li. 6. Eth. c. 2. Quam appetitus rectitudinem virtutes in eo residentes præstant. Ex hac duplici veritatis notione fit, vt nullus habitus speculatiuus sit absolutè verus, nisi circa obiectũ necessarium, & quod aliter se habere non possit, versetur: cum eius veritas à conditione obiecti dependeat. Practicus verò, quãuis tendat in obiectum contingens, possit nihilominus esse veritati consentaneus, si recto appetitui adæquetur; quicquid sit de conformitate ad obiectum secundum se & ex sua natura spectatum.

Duplex veritas.

Hinc non difficile iam erit perspicere, cur prudentia circa verum perpetuò insistat, neque vnquam erret. Nam cum supponat voluntatis rectitudinem; oportet eius actum esse verum practicè, prout habet ordinem ad voluntatem rectam, cui conformatur; etsi in obiectum contingens tendat, atq; adeò speculatiuè falsus deprehendi possit, verbi gratia quòd mediocritas, quam temperantia requirit, sit in hac aut illa cibi quantitate, ex accidente est; cùm maiori aut minori, pro ratione circumstantiarum, seruari queat: si tamen hæc definita quantitas sit recto appetitui conformis, vtiq; certum esse indicium, quo intellectus eam quantitatem esse mediocrem, atq; adeò eligendam præscribit; esto contingat, speculatiuè falsum esse, ob aliquem errorem citra culpam iudicantis.

Veritas circa quã versatur prudentia.

A

QVAESTIO II.

Vtrum actus prudentiæ eiusque partes rectè tradantur?

ARTICVLVS I.

De actibus prudentiæ.

B IN hac dubitatione sciendum primò est; prudentiam non præstituere finem virtutibus moralibus: id enim pertinet ad naturalem rationem & synderesin, quæ se habet ad prudentiam, vt intellectus principiorum ad scientiam. Itaque prudentiæ munus est per se de mediis tantum, seu de iis quæ ad finem sunt, disponere; dirigendo nimirum alias virtutes morales circa media, ad earum fines obtinendos accommodata: vt docet Aristoteles lib. 6. Eth. c. 13. & D.
C Thom. in 22. q. 47. artic. 6. vbi lege Caietanum, Scoto pro D. Thoma respondentem.

Sunt autem tres actus ad prudentiam spectantes: vt docet Arist. 6. Eth. c. 9. & 10. Quorum primus est, consultare & inquirere media: constituto enim fine, ad quem quis obtinendum animum applicat, mouet voluntas intellectum, vt inuestiget media ad illum assequendum idonea. Secundus est, iudicare quænam è mediis inuen-
D tis ad finem adipiscendum magis conducant. Tertius, præcipere siue imperare, vt ea quæ iudicata sunt perficiantur: qui est actus rationis siue intellectus, dirigentis mouentisq; voluntatem ad executionem.

Tres actiones prudentiæ.

Quod vt planius intelligas, aduerte, facta mediorum inquisitione ac iudicio & consentiente voluntate, efficaciterque eligente medium illud, quod ad finem consequendum magis conducere visum est, intellectum interna
E quadam locutione denunciare atque intimare quid agendum sit. Itaque imperium consistit in hac denunciatione & intimatione, qua intellectus voluntatem eius, cui imperat, ad agendum permouet. Vbi cernis, ad imperium prærequiri voluntatis consensum & efficacem electionem: rursusque ab intellectu excitari voluntatem, vi huiusce consensus & electionis: nisi enim voluntas medium eligeret, nequaquam intellectus ad agendum impelleret.

Imperiũ quid sit.

F Est autem imperium actus ipsi prudentiæ, peculiariter conueniens, vt progressu patebit, in quo ratio legis consistit: quicquid in contrariam partem nonnulli asseruerint, existimantes legem non ad intellectum, sed ad voluntatem pertinere. Quorum opinio ex eo breuiter confutatur: quia quantumlibet princeps aliquid à subditis fieri velit, etiamsi de eius voluntate constat non habet ea volun-

tas

tas vim legis, nec ad eam implendam ciues astringuntur, nisi deinde accedat præceptio illa, quæ per intellectum fit. Item, quia lex est formaliter directio & regula: dirigere verò pertinet ad intellectum, vt constat ex doctrina Arist. 10. Eth. cap. 9.

Quòd si quis obiiciat, legem diuinam naturalem esse verè legem, & tamen antecedere omnem actum voluntatis diuinæ, quemadmodum & scientia naturalis Dei, consideratione nostra, est prior omni actu diuinæ voluntatis: quare aut legē non cōsistere in imperio, aut imperium non supponere actum voluntatis. Occurrendum erit; cùm in illo imperio legem constituimus, non loqui nos de lege naturali, qua talis est; sed de lege positiua. Re nevera quamuis Deus non præcipere ne quis mentiretur, quisq; nostrum teneretur mendacium fugere, quia id suapte natura & intrinseca ratione malum est: non teneretur tamen lethalia peccata confessione expiare, nisi id Deus præciperet. Itaque si legis nomen accipiatur, prout tantum significat regulam seu mensuram actionis alicujus, ad quā operans tenetur sese conformare tunc ēt dictamina juris naturalis, etsi nullum actum volūtatis aut intimationem supponant; leges dicentur: non tamen si lex sumatur minus latè; sic enim consistit in illo imperio, quod diximus. Verùm vtro libet modo lex sumatur, semper est actus prudentiæ, atq; inter cæteros præcipua dignitate eminens.

ARTICVLVS II.

De partibus prudentiæ, quæ integrantes vocantur.

Tria partium genera in virtutibus.

QVoad Prudentiæ partes attinet, sciendum, ordinariè in qualibet virtute tria partium genera inueniri: nempe integrantes, subiectas, potentiales. *Integrantes partes* dicuntur, non quòd virtutem ipsam integrent & componant: sed quòd ad perfectum illius actum omnes eas concurrere oporteat. *Partes subiectæ* virtutis appellantur, quæ sub ea continentur: quo etiam pacto homo dicitur pars subiecta animali. *Potentiales partes* dicuntur virtutes adiunctæ: quæ ideò potentiales nuncupantur, quia non totam principalis virtutis potestatem in se cohibent; quemadmodum singulæ partes animi potentiales, vt intellectus & voluntas, non includunt in se totam animi vim & facultatem.

Partes integrantes prudentiæ.

Igitur partes integrantes prudentiæ octo numerantur à D. Thoma in 2.2.q.48. videlicet memoria, intelligentia, docilitas, solertia, ratio, prouidentia, circumspectio, & cautio. Quarum A quinque priores spectant ad prudentiam, vt est habitus cognoscendi; tres autem posteriores ad eandem pertinent, quatenus præcipit applicando cognitionem ad opus. Cuius diuersitatis ratio est, quia circa cognitionem tria consideranda occurrunt. Primò ipsa cognitio: quæ si præteritorum sit, dicitur *memoria*: si præsentium ea sint contingentia, siue necessaria, vocatur *intelligentia intellectúsue*. Non accipitur verò tunc intellectus pro ipsa potentia intelligendi præcisè; B sed prout importat rectam æstimationem alicuius principii moralis, à quo progressus rectæ rationis agibilium, id est, prudentiæ deriuetur. Secundò occurrit ipsa cognitionis acquisitio: quæ vel fit per disciplinam; & ad hoc spectat *docilitas*, qua quis redditur promptus ac facilis ad audiendas aliorum sententias (oportet enim prudentem virum, vt rectè iudicet, expertorum & antiquorum audire sententias) vel fit per inuentionem; ad quod pertinet *solertia*, cuius est: C repentina mediorum excogitatio. Tertiò expendi potest vsus cognitionis, quo mens ex quibusdam antea cognitis ad alia cognoscenda iudicandaue progreditur, quod est officium *rationis*; quam ad prudenter agendum aptè dispositam expeditamue esse oportet. Et verò hæc, vt rectè præcipiat, tribus indiget nimirum prouidentia, circumspectione, & cautione. *Prouidentia*, vt res futuras ad finem accommodare disponat & ordine: *circumspectione*, vt nego- D ciorum circumstantias cautè diligenterque attendat: *cautione* vt impedimenta, quæ accidere possunt declinet ac remoueat.

ARTICVLVS III.

De partibus subiectis & potentialibus Prudentiæ.

E QVemadmodum agibile in communne latè patet, & in varias distribuitur species, ita & Prudentia, quæ circa illud versatur. Hinc prudentia in communne varias partes subiectas cohibet, quarum potiores sunt quinque, nimirum prudentia solitaria, œconomica, militaris, regalis, politica. Nam vel quis sese prudēter gerit erga seipsum tantum; & hæc prudentia F dicitur *solitaria*: Vel circa multitudinem gubernandam. Quæ quidem multitudo aut ab eo dirigitur ad aliquod speciale negotium pro certo tempore, vt multitudo militum ad bellum: in hac gubernanda versatur *prudentia militaris*. Aut ea multitudo sub eo regimine toto vitæ tempore duratura est: quæ si sit familia, prudentia quæ ad hanc regendam constituitur, dicitur *Oeconomica*: si autem sit Respublica, in Princ-

cipe vocatur *regalis* ad subditos gubernandos: in ipsis verò subditis dicitur *politica*, qua prudenter se gerunt Principi obtemperando, communis boni gratia. Sed, vt subditis erga principem, ita & in aliis erga eos à quibus reguntur, sua etiam prudentia necessaria est.

Partes autem potentiales prudentiæ sunt Eubulia, Synesis, & Gnome. Nam quemadmodum três sunt actus prudentiæ, vt superius diximus, videlicet inquisitio mediorum, iudicium de mediis inuentis, præceptio siue imperium vt ea B A quæ iudicata sunt efficiantur; in quorum vltimo prudentiæ vis maximè elucet: ita ad hæc tria facilè exactèq; præstanda tres sunt habitus: nimirum ad media accommodata facilè inuenienda, *Eubulia*: ad bene iudicandum de iis, quæ lege aliqua definita sunt, *Synesis*: ad ferendum vero iudicium de iis, quæ non sunt lege aliqua determinata, & tamen in praxin veniunt in quibus maior occurrit difficultas, *Gnome*.

DISPVTATIO NONA.

DE CAETERIS VIRTVTIBVS MORALIBVS.

QVAESTIO I.

De Iustitia.

ARTICVLVS I.

Quid sit Iustitia.

INter Virtutes simpliciter morales principem locum obtinet Iustitia, tum ratione subiecti tum ratione obiecti. Ratione subiecti, quia cum reliquæ morales virtutes appetitui sensitiuo inhæreât, vt eius perturbationes moderêtur & cohibeant; ipsa in appetitu rationali, h.e. in voluntate insidet: vt tradit Aristoteles 5. Eth. c. 1. Ratione obiecti, quia aliæ virtutes morales versantur per se duntaxat & ex proprio instituto circa bonum eius in quo sunt: at secundum iustitiam habet se quisq; bene etiam erga alios, æqualitatem eis præstans; vnde & iustitia bonum alterius dicitur ab Aristotele lòco citato: virtutes autem, quæ aliis honestissimæ sunt, præstantissimæ habentur, vt idem asserit in lib. Rhet. c. 9.

Definitur verò iustitia hunc in modum: *Iustitia est Virtus, qua suum cuiq; ius tribuit*. Porrò Ius, docente Aristotele 5 lib. Ethic. c. 2. nihil est aliud, quam iustum & rectum: quod quidem in duo membra diuiditur; nempe in naturale, & positiuum seu legitimum. *Ius naturale* vt definit Aristoteles 5. Eth. c. 7. *est, quod vbiq; eandē vim obtinet*: & non quia videtur vel non videtur, seu quod vbiq; natura sua necessarium est; & non quia alicuius arbitrio iudicioue statuitur qualc est vt innocens non occidatur. *Ius positiuum seu* C *legitimum est, quod quà tale, non ex ipsa natura sed ex aliqua institutione pendet*: vt quòd frumentum tanto precio vendatur. De aliaiuris distributione, in ius ciuile & gentium, herile, familiare, paternum, & dominatiuum, aliaq; eiusmodi, consule Arist. lib. 5. Eth. c. 6. & 7. D Thom. in 2. 2. q. 57. Dicitur ergo iustitia suum cuiq; ius reddere, quia iustitiæ munus est, ius & æquum seruare. Vlpianus ff. de Iustitia & iure, vberioribus verbis iustitiæ naturam explicans: *Iustitia*, D inquit, *est constans & perpetua voluntas ius suum vnicuiq; tribuendi*. In qua definitione tres conditiones omni virtuti communes positæ ab Aristotele lib. 2. Eth. c. 4. traduntur nimirum vt sciens quis agat, vt ex electione, vt perpetuò seu constanter in actione studiosa versetur. Cum ergo Iurisconsultus ait *Iustitia est Voluntas, &c.* hoc est, habitus, quo quis perpetua & constanti voluntate ius suum cuiq; tribuit: indicat inprimis, iustitiam inhærere in voluntate: deinde eius E actum scienter administrari, quia quod quis ignorans facit, voluntarium non est: item firmo stabiliq; animo exerceri: & denique ex electione propter honestum finem, cum honestum sit vnicuique suum tribuere.

Ius quotuplex.

Tres virtutum conditiones.

ARTI-

A

ARTICVLVS II.

De partibus integrantibus, & subiectis iustitiæ.

PRius de hisce Iustitiæ partibus, quàm eius actibus agemus: propterea quod hi absque illorum perceptione commode explicari nequeant.

Partes integrantes.

Partes integrantes iustitiæ, si generatim loquamur, duæ sunt; vt tradit D. Thomas in 2.2.q.79. art 1. nempe facere bonum, & declinare à malo. Vbi tamen bonum & malum non in ea amplitudine sumi debent, qua omnibus competunt virtutibus: (nam virtutes vniuersæ id commune habent, vt bonum rectumq; amplectantur, & malum effugiant) sed eo pacto sunt accipienda, vt bonum idem sit atq; alteri debitum; malum verò idem quod alteri noxium aut incommodum est. Itaq; facere bonum, vt est pars iustitiæ, est æqualitatem seruare in iis, quæ ad alterum spectant: declinare autem à malo, est æqualitatem non corrumpere.

Partes subiectæ.

Quod ad partes iustitiæ subiectas attinet, distribuitur primum iustitia in generalem & particularem, ex doctrina Iurisconsultorum & Aristot. lib. 5. Eth. cap. 1. & lib. 3. Polit. cap. 5. & D. Chrysostomi homil. 15. in Matth. *Iustitia generalis*, quæ etiam legalis dicitur, *est, qua quis iustè se habet circa bonum commune Principis, vel Reipub.* Quod Aristoteles cit. loco vocat iustum legitimum & legale, vtpote quod leges præcipuè intendunt: cùm boni communis gratia sanciantur. *Iustitia particularis est, qua quis iustè se habet circa bonum particulare alterius.*

Rursus diuiditur iustitia in distributiuam & commutatiuam. Distributiua est, *quæ in rectè distribuendo versatur.* Hæc autem in duo membra secatur, in remuneratiuam, & punitiuam. *Remuneratiua est quæ iubet honores, magistratus, munera & beneficia, aliaq; id genus pro cuiusq; dignitate & meritis, secundum Geometricam proportionem dispensare.* Punitiua *est, quæ similiter nocentes, vt par est, suppliciis affici iubet.*

De hisce proportionibus supra disputat. 7. q. 2. art. 2.

Commutatiua iustitia est, *qua quisq; rectè se habet in commutationibus, suum cuiq; reddendo secundum Arithmeticam proportionem.* Ad hanc pertinet contractus, emptiones, vadimonia, locationes, restitutiones, aliaque eiusmodi.

ARTICVLVS III.

De actibus iustitiæ commutatiuæ.

OMissis actibus distributiuæ iustitiæ, propterea quod nulla fere in eis dignoscendis sit difficultas. Commutatiuæ duodecim potissimum actus numerantur. Primus est *emptio.* B Secũdus *venditio.* Tertius *vsusfructus*: quo quidem dicitur quis habere ius vtendi ac fruendi reb. alicuius, salua earũ substantia; vt habetur ff. de vsufr. & inst. eod. tit. vt qui habet vsumfructũ agri vel horti, potest non solũ fructus edere, sed et vendere, & agrum vel hortum alteri locare. Quartus est *nudus vsus*, quo quis habet ius vtendi rebus alienis salua earum substantia, non tamen fruendi. Itaque, vt habetur. Instit. de Vsu & habit. minus iuris est in vsu, quam in vsufru- C ctu. Namq; ille vt dicitur, cui tantùm illis vesci licet, vel sua alere armenta; non tamen illa aliter distrahere potest; vt vendere fructus aut agrum locare. Quintus est *locatio* (passiuam intellige) quæ est acceptio rerum mobilium: quas non solum reddere tenetur is; cui locatio fit: sed etiam pro vsu earum satisfacere. Sextus est *conductio*, quæ est acceptio rerum immobilium sub certo precio: quas etiam restituere tenetur is, qui eas precio vtendas accepit. Septimus *deposi-* D *tum*, seu potius *actio deponendi*, qua res alicui traditur, non ad vsum, sed ad conseruationem. Octauus est *pignoris acceptio*, cum res traditur non ad vsum, sed cum obligatione restituendi, soluto eo, cuius gratia pignus accipitur. Nonus est *fideiussio*, cum fit promissio soluendi reddendiq; aliquid pro alio, si modò ille non soluat. Decimus est *promissio simplex*, quam videlicet non antecedit petitio promissionis. Vndecimus est *stipulatio*, quæ est promissio alicuius præceden- E te promissionis petitione. Duodecimus est *transactio*, quæ est concordia circa rem litigiosam, seu in qualis præcessit. Deniq; pacta omnia & conuentiones pertinent ad iustitiam commutatiuam, omnesq; contractus innominati: quales sunt, Do vt des, Facio vt facias, Do vt facias, Facio vt des.

ARTICVLVS IV.

F

De partibus potentialibus iustitiæ.

IAm verò potentiales partes Iustitiæ hæ potissimum numerantur: religio, pietas, obseruantia obedientia, veritas, gratitudo, liberalitas, affabilitas, amicitia.

Religio est *virtus, qua quis rectè afficitur ad Deum colendum ac venerandum.* Eius duo sunt

actus interni ; Deuotio & oratio : externi sex Adoratio, Sacrificium, Votum, Iuramentum, Adiuratio, Laus. Deuotio *est actus voluntatis parata ad præstanda ea, quæ ad Dei cultum & gloriam spectant.* Oratio, *est petitio decentium a Deo*, Adoratio, *est qua non solùm mente, sed externa etiam corporis significatione Deo reuerentiam exhibemus.* Sacrificium latè sumptum, quòd varias species continet. *est oblatio, qua Deo aliquid exteriùs offertur, ad eum placandum: siue vt eius nos imperio subditos esse profiteamur.* Votum, *est deliberata promißio de aliquo bono facta Deo.* Iuramentum, *est quo Deum vt testem assumimus in alicuius rei confirmationem.* Adiuratio, *est inuocatio diuini nominis, qua quempiam deprecando aut compellando ad aliquod faciendum non faciendum inducimus.* Laus, *est assumtio diuini nominis in vocali cantus.*

Pietas, *est per quam sanguine coniunctis, patriæq; beneuolis officia & cultum exhibemus.* Obseruantia, *est, qua dignitate præstantibus honorem cultumq; deferimus.* Obedientia, *est qua voluntas prompta & facilis redditur ad superioris præcepta implenda.* Veritas, *est qua quis verbis & factis talem se demonstrat, qualis in se est* Gratitudo, *est qua ijs, qui de nobis bene meriti sunt gratiam non solùm habemus & agimus sed etiam cum possumus referimus.* Liberalitas, *est qua quis dispensat pecunias in vsus bonos sibi suisq; & alijs.* Intellige autem nomine pecuniarum omnia, quæ simili æstimantur, vt declarat Arist. lib. 4. Eth. c. 1. Affabilitas, *est qua quis in communi hominum consuetudine & cõgressu mediocriter, & vti docet, se habet, studetq; quatenus potest omnibus benignè obsequi.* Amicitia, *est qua aliqui mutuam apertamq; beneuolentiam habent & se vicißim bonis affici volunt, ob aliquod bonum, & non ob solam iucunditatem.* Definitionem hanc pertractat Aristoteles li. 8. Eth. c. 2. Vnde licet colligere discrimen inter affabilitatẽ & amicitiam. Namq; affabilitas est tàm erga notos, quàm ignotos : amicitia erga notos duntaxat. Item affabilitas in sermone & vitæ consuetudine versatur : amicitia potissimùm in affectu. Ait verò Aristoteles, amicitiam non esse propter solam iucunditatem vtilitatemue, sed propter bonum virtutis : quia amicitia, quæ alia commoda & emolumenta consectatur, vera solidaq; amicitia non est.

A

QVAESTIO II.

De Fortitudine.

ARTICVLVS I.

Quid sit Fortitudo: qui eius actus.

B

De Fortitudine disputat Plato lib. 21. qui inscribitur Laches. Arist. lib. 3. Eth. à c. 6. D. Ambrosius lib. 1. de Offic. a c. 35. D. Aug. lib. 1. de beata vita. Philo Iudæus lib. 1. Allegor. D. Th. 22. q. 123. Aduerte in primis, Fortitudinẽ dupliciter sumi. Vno modo, vt importat quandam animi firmitatem & constantiam ad honestas actiones obeũdas: qua ratione est communis conditio cuiuslibet virtutis : quia vt docet C Aristoteles 2. Ethic. c. 4. virtutis est, firmiter immobiliterque agere Secundum hanc vsurpationem agit D. Greg. de Fortitud. lib 7. Moral c. 9. Alio modo accipitur. Fortitudo, prout designat firmitatem animi in suscipiendis periculis laboribusq; perferendis. Quomodo est specialis virtus, vendicans pro obiecto timorem & audaciã, quæ in prædictis rebus existunt. Proindeq; definitur ab Arist. lib 2. Eth. c. 7. & lib. 3. c 6. *mediocritas circa metum & audaciam*, hoc est, vir- D tus, quæ in metu & audacia moderandis posita est. Vnde intelliges, fortitudinem residere in appetitu irascendi : quandoquidem metus & audacia ad istiusmodi appetitum pertinent. *Fortitudo quid.*

Sunt autem duo actus fortitudinis, sustinere & aggredi. Nam cum fortitudo circa audaciam & timorem versetur timorem reprimit, difficultatem sustinendo ; audaciam verò aggrediendo moderatur. Ex his autem duobus præstantior est sustinentia, quam aggressio: ut docet Aristo- E teles lib. Eth. cap. 9. Etenim magis arduum est timorem reprimere (quòd fit sustinendo) quam audaciam refrenare, quod aggrediendo fit. Nam ipsum periculum, quod est objectum audaciæ & timoris, cùm ex se conferat aliquid ad reprimendam audaciam; nihil tamen juvat ad cohibendum, sed ad augendum potiùs timorem. *Duo actus fortitudinis.*

Inter particulares verò actus fortitudinis principem locum obtinet martyrium. Nam fortitudinis est, firmare animum in bono con- F tra timorem : martyr autem firmatur in bono fidei ac religionis, contra timorem rei omnium acerbissimæ maximeque formidolosæ, videlicet mortis. Quòd si quis obiiciat, martyrium videri potiùs actum charitatis, quàm fortitudinis : iuxta illud Ioannis 3. *Maiorem hac dilectionem nemo habet vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* Tum etiam quia est actus omnium virtutum perfectissimus : cæteris *Obiect.*

autem

autem virtutibus excellentior est charitas. Occurrendum, martyrium esse actum fortitudinis, tanquam eius à qua immediatè & vt à suo proprio motiuo seu habitu elicitur; charitatis autem tanquam illius, à qua vt à motiuo principali, ac per modum virtutis imperantis progreditur. Ac secundùm hanc posteriorem considerationem attribui charitati, esseq; præstantissimũ actum omnium virtutum, & in quo perfectio charitatis maximè enitescit: propterea quòd tunc quisq, maiorem sui amoris significationem det, cum eius quem amat causâ rem sibi chariorem contemnit: qualis est vita, quam homines inter omnia alia præsentis vitę bona plus amant. Lege D. Cyprianum in Epist. ad martyres & cõfessores, D. Aug. in lib. de sancta virginitate.

ARTICVLVS II.

De partibus fortitudinis.

HAbet fortitudo partes integrantes potissimum quatuor: fiduciam seu magnanimitatem, magnificentiam, patientiam (ad quam spectat longanimitas) & perseuerantiam (ad quam pertinet constantia. Harum numerus ita colligitur. Actus fortitudinis, vt supra diximus, duo sunt, aggredi & sustinere. Ad aggrediendum verò duo sunt necessaria: vnum ad animi præparationem, ob quam ponitur *fiducia* seu *magnanimitas*, qua quis parato promptoq; animo est, ad res arduas & difficiles aggrediendas. Vnde fiducia siue fidentia, vt Cicero lib. 2. de Inuent. definit, *est, per quam magnis & honestis in rebus multum ipse animus in sefiducia certa cum spe collocauit.* Exigitur quoq; alterum in aggrediendo, idq; ad operis administrationem: nimirum vt animus in re, quam semel est aggressus, non succumbat. Ob idq; additur *Magnificentia*, quæ, vt idem autor explicat, *est rerum magnarum & excelsarum, cum animi ampla quadam & splendida propositione, agitatio & administratio.* Porrò si hæ duę virtutes ad materiam fortitudini peculiarem, vt ad mortis pericula, referantur, erunt partes integrantes Fortitudinis: quia sic ipsam fortitudinem quasi integrant & componunt. Quòd si alias spectent materias, in quib. minor est difficultas, vt magnos sumptus & honores; erunt tunc partes Fortitudinis potentiales: propterea quod non in se includunt totam Fortitudinis vim & potestatem, & tamen ad perfectum illius habitum exiguntur: sicq; magnanimitatem circa magnos honores versari affirmat Aristoteles lib. 4. Eth. cap. 3. magnificentiam verò circa magnos sumptus, eod. lib. c. 2.

Iam verò ad alterum fortitudinis actum, videlicet ad sustinendum, duo similiter requiruntur. Alterum est, ne animus propter impenden-

A tium malorum difficultatem tristitia frangatur: & ob id constituitur *Patientia* quæ, vt Cicero loco antè citato, definit, *est honestatis aut vtilitatis causa rerum arduarum ac difficilium voluntaria & diuturna perpessio.* Huic autẽ iungitur *Longanimitas: qua quis res magnas, quæ procul sunt sperat.* Vnde fit, vt Longanimitas cùm magnanimitate, secundùm quam quis res magnas, quibus dignus sit deberi sibi (citra omnem tamen iactantiam) iudicat, magnam habeat cognationem. Conuenit tamen cum patiẽ-
B tia, quia diuturna rei magnæ expectatio tristitiam parere consueuit: ad quam æquo animo ferendam patientia indigemus. Alterum, quod ad prædictum actum requiritur, est, ne ex diuturna rerum difficilium perpessione ab incepto animus desistat: ideoq; *perseuerantia* additur, quæ definitur *in ratione bene considerata stabilis & perpetua permansio.* Perseuerantiæ deniq; iungitur *constantia*; quæ inter se partim conueniunt; partim differunt. Conueniunt, quatenus
C beneficio vtriusq; in bono aliquo permanemus: differunt, quia perseuerantia resistit difficultati, quæ ex diuturnitate temporis oritur; constantia verò difficultati, quæ ex aliquouis externo impedimento proficiscitur. Hæ quoq; duę virtutes si ad specialem fortitudinis materiam referãtur, erunt partes quasi integrantes fortitudinis: si ad res alias difficiles, in quibus tamen minus est negotii, erunt partes potentiales eiusdem, videlicet à fortitudine distinctæ, & tamen ei coniun-
D ctæ, sicuti secundariæ principali: vt explicat D. Thomas in 2. 2. q. 128. art. 1.

Partes autem fortitudini subiectæ nullæ traduntur, quia versatur circa materiam valde specialem, quæ plures virtutes specie distinctas constituere nequit: vt eodem loco S. Thomas docet.

E

QVAESTIO III.

De Temperantia.

ARTICVLVS I.

Quid sit temperantia, & quæ eius partes integrantes.

TEmperantia de disseruit. Plato in Charmide, Aristoteles libr. 2. Ethic. à cap. 10. & libr. 1. magn. Moral. cap. 22. D. Ambrosius libr. 1. Offic. à cap. 43. Clemens Alexandr. libr. 2. Strom. D. Isidor. libr. Etymol. Seneca libr. de quatuor virtut. D. Thomas in 22 q. 141. Porrò quemadmodum fortitudo circa timorem & audaciã, præcipuè verò circa mortis pericula versatur: ita & temperantia in voluptatibus sensuum & doloribus moderandis posita est:

sed præcipuè in temperanciis tactus & gustus delectationibus, quæ maiores sunt. Itaque temperantia ex doctrina Aristotelis lib. 2. Eth. c. 10. ita definitur: *Temperantia est mediocritas circa tactus gustusq́ voluptates, & circa dolores.*

Sunt autem partes temperantiæ quasi integrantes duæ: verecundia & honestas. Verecundia, de qua Arist. lib. 4. Eth. c. 9. licet propriè virtus non sit, quia passioni magis quàm habitui similis est; virtus tamen appellatur ea significatione, qua quidquid in humanis actibus, vel affectibus laudabile est, virtutem dicimus; quæ hunc in modum definitur ab Aristotele loco citato: *Verecundia est metus quidam dedecoris & infamiæ*; quo nimirum ad id, quod turpe & temperantię contrarium, est fugiendum inducimur. *Honestas verò est excellentia quædam honore digna ob spiritualem pulchritudinem, qua quis id, quod turpe & indecorum est, repellit.*

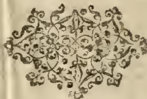
ARTICVLVS II.

De partibus subiectis & potentialibus temperantiæ.

PArtes temperantiæ subiectæ quatuor numerantur: abstinentia, sobrietas, castitas, & pudicitia. Quarum duæ priores in iis voluptatibus, quæ cibo & potu capiuntur, mediocritatem constituunt: posteriores verò duæ in iis, quæ ad generationem pertinent. De quibus. D. Thomas in 2.2. q. 141. & seq. Igitur Abstinentia *est virtus quæ in ciborū delectatione mediocritatem constituit.* Sobrietas *est virtus, quæ delectationes potius moderatur.* Castitas *est Virtus, quæ Veneris concupiscentiam rationis moderamine cohibet.* Ea verò triplex est: virginalis, vidualis, & matrimonialis. Pudicitia est *virtus cohibens voluptates eas, quæ reperiuntur in Vene-*
A *reorum signis*: qualia sunt impudici aspectus & oscula.

Potentiales autem partes temperantiæ decem potissimum sunt: Continentia, mansuetudo, clementia, modestia, humilitas, studiositas, moderatio, eutrapelia, ornatus, simplicitas. Continentia, de qua Arist. lib. 7. Eth. *est per quam pravis ac vehementibus cupiditatib. ad tactum spectantibus aliquis resistit.* Sic autem sumpta continentia non est perfecta virtus, vt alibi monui-
B mus. Mansuetudo, de qua Aristoteles lib. 4. Eth. c. 5. *est Virtus quæ iram moderatur.* Clementia *est virtus, quæ externis punitionib. modum adhibet.* Cum hac iungitur Misericordia, *quæ est virtus qua alienæ miseriæ, quantum possumus, subuenimus.* Itaq; dissident clementia & misericordia: quòd ad illam spectet, pœnarum substractione; ad hanc, beneficiorū collatione alicuius miseriæ subuenire. Modestia *est virtus, quæ circa mediocres honores moderandos versatur.* Hu-
C militas *est virtus quæ hominis cupiditatem cohibet, ne in res magnas & excelsas immoderatè tendat, sed potiùs ad infimas se deiiciat.* Studiositas *est virtus, quæ sciendi cupiditatem temperat.* Moderatio, quæ modestia etiam dicitur, *est virtus quæ corporis motum gestumq́ componit.* Eutrapelia *est virtus, quæ quis in ludis & iocis moderatè atq; vt decet sese habet.* Ornatus *est virtus, quæ corporis habitum vestitumq́ moderatur.* Huic adiungitur Simplicitas, *quæ nimiæ*
D *in hisce rebus inquirendis & concitandis sollicitudini modum ponit.* Ex quibus etiam iam patet; qui sint actus Temperantiæ.

Hæc cursim breuiterque hoc loco dicta sint, quæ si enucleatè, & prout rerum dignitas postulat, explicanda forent, haud dubie multò longiores essemus, quàm necessaria, & ob eas causas quas alibi exposuimus affectata breuitas patiatur.

INDEX

INDEX
SVPERIORVM DISPVTATIONVM ET QVAESTIONVM, IN ETHICA ARISTOTELIS AD NICOMACHVM.

DISPVTATIO I.
De Bono.

DISPVTATIO II.
De Fine.

DISPVTATIO III.
De Felicitate.

DISPVTATIO IV.
De tribus principiis humanorum actuum: Voluntate, Intellectu, & Appetitu.

DISPVTATIO V.
De bonitate & malitia humanarum actionum in genere.

DISPVTATIO VI.
De affectibus animi, qui Passiones vocantur.

DISPVTATIO VII.
De virtutibus in commune.

DISPVTATIO VIII.
De Prudentia.

DISPVTATIO IX.
De reliquis virtutibus moralibus.

c

INDEX.

RERVM PRÆCIPVARVM QVÆ SVPERIORIBVS QVÆSTIONIBVS IN ETHICA ARISTOTELIS AD NICOMACHVM CONTINENTUR.

Quæ

FINIS.

